

İnceleme

NASREDDİN HOCA

Değirmeninin 800. Yılı Hatırasına

Mustafa Özdilber

NASREDDİN HOCA

Mustafa Özçelik

Mustafa Özçelik

1954 yılında Eskişehir'in Günyüzü ilçesinde doğdu. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek öğrenim gördü. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Şiir, deneme, makale, biyografi, öykü, masal, günlük türlerinde çalışmalar yaptı. Gelişme, Maveria, Yönelişler, İlim ve Sanat, Dolunay, Düş Çınarı, Dergâh, Kayıtlar, Kültür Dünyası, Kırağı, Karde-len, Kubbealtı, Akademi, Bizim Külliye, Yağmur, Bir Nok-ta, Edebiyat Ortamı, Yedi İklim, Yitik Düşler, Ay Vakti gibi dergilerde yazı ve şiirleri yayımlandı. 1984'te Suffe Ya-yınları'nca yılın şairi, 1997'de Gençlik dergisince yılın şairi, 2004'te Çocuk Edebiyatçıları ve Sanatçıları Birliği'nce yılın çocuk romancısı seçildi.

Yayımlanmış Eserlerinden Bazıları

Şiir: İfşa, Serenat, Dünyanın Tenhasında, Güneş ve Ayna, Diriliş Türküsü, Gül ve Haçer

Hikâye: Papağan Hikâyeleri, Gülün Sırrı, Son Günün Se-vinci, Denizdeki Hazine

Biyografi: Yunus Emre, Samiha Ayverdi, Sunullah Gaybî

Antoloji: Sufi Şiirler Antolojisi, Şairin Duası (Dua Şiirleri Antolojisi)

Roman: Şehitler Tepesi

Deneme: Gece Işıltısı, Şiir İklimi, Nun ve Kalem, Eylül İrmakları

İnceleme: Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı

NASREDDİN HOCA

Mustafa Özçelik

NASREDDİN HOCA

Copyright © Sütun Yayınları, 2008

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Ltd. Şti.'ne aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Ltd. Şti.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Kalender YILDIZ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Necmi TOPAL

ISBN
978-975-9089-52-8

Yayın Numarası
48

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası Sarıncı Yolu Üzeri No: 7
Gazicemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Şubat 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşluğu Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 444 85 96

Sütun Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.sutun yayinlari.com

İçindekiler

- 7 Önsöz
Birinci Bölüm: Belgelerin Tanıklığı
- 11 Nasreddin Hoca hakkında bilgi veren kaynaklar
İkinci Bölüm: Nasreddin Hoca'nın Çağı ve Çevresi
- 19 Nasreddin Hoca'nın çağı ve çevresi
Üçüncü Bölüm: Nasreddin Hoca'nın Hayatı
- 27 Nasreddin Hoca'nın hayatı
Dördüncü Bölüm: Eski Kaynaklarda Nasreddin Hoca
- 49 Eski kaynaklarda Nasreddin Hoca
Beşinci Bölüm: Nasreddin Hoca'nın Kişiliği
- 61 Nasreddin Hoca'nın kişiliği
Altıncı Bölüm: Doğu ve Batı Ülkelerinde Nasreddin Hoca
- 79 Nasreddin Hoca'nın tanınma coğrafyası
Yedinci Bölüm: Nasreddin Hoca'nın Fıkraları
- 85 Nasreddin Hoca'nın fıkraları
Sekizinci Bölüm: Fıkralarından Örnekler
- 97 Fıkralarından Örnekler
- 154 Kaynakça

Önsöz

Ünü sınırlarımızı aşmış, bütün dünyada tanınır ve sevilir hâle gelmiş olan Nasreddin Hoca, adı üstünde; “Hoca”-dır, bir gönül ehli, bir bilgi, hikmet ve nükte dehasıdır, Türk-İslâm medeniyetinin “gülen yüzü”dür. Güldürürken düşündüren bir halk bilgesidir. Bu sıfatları çoğaltmak mümkün çünkü Hoca, o kadar çok yönlü ki! Ama kimi cahilce kimi de kasıtlı anlayışlara göre, o ısrarla “komik bir adam” bir “komedyen” gibi gösterilmeye çalışılıyor.

Nasreddin Hoca, kimilerince mensubu olduğu din, kültür ve medeniyet gerçeğinden koparılmak isteniyor. Dolayısıyla Yunus Emre, Mevlânâ gibi büyüklerimizle ilgili olarak yapılan kasıtlı yorumlar ne yazık ki, onun için de yapılıyor. “Güneş balçıkla sıvanamıyor.”; zaman, her şeyin en doğrusunu ortaya çıkarıyor.

Bu kitap, fıkralarından, menkıbelerden ve en önemlisi de belgelerin tanıklığından yola çıkarak hakiki bir Nasreddin Hoca portresi sunmayı hedefliyor. Sizi Nasreddin Hoca’nın hikmet ve nükte dolu gönül adamı ve bilge kişiliğiyle tanıştırmak istiyor. Bunu yaparken de Hoca’nın nereli olduğu, nasıl yaşadığı, neler yaptığı gibi sorulara cevap bulmaya çalışılıyor.

Bütün tarihî şahsiyetlerimiz gibi Nasreddin Hoca’nın da çağımızda aslî kimlik ve kişiliğiyle gündemde olmasını, günümüzün hikmetten, zekâdan yoksun gülmece anlayışına millî

kültürümüzden gelen bu önemli kaynağın katkıda bulunmasını arzu ediyoruz. Bu arzu, kişisel olmaktan çok hepimiz için tarihî bir sorumluluk ve zorunluluktur.

Bu çalışma bu yolda yapılacak çalışmalara ve Hoca'yı tanımak isteyenlere az da olsa bir katkı sağlarsa kendimizi mutlu sayacağız.

Mustafa Özçelik

Birinci Bölüm
BELGELERİN TANIKLIĞI

“... Nasreddin Hoca'nın hayatı hakkında bilgilerimiz, ona yakışacak ölçüde geniş olmamakla birlikte büsbütün vesikasız değildir...”

Nihat Sami Banarlı

Nasreddin Hoca hakkında bilgi veren kaynaklar

Nasreddin Hoca tarihî bir şahsiyet midir? Hangi çağda, nerede ve nasıl yaşamıştır. Hoca, gerçek bir şahsiyet mi yoksa bir hayal ve efsane kahramanı mıdır? Hoca'dan başka Nasreddinler de var mıdır? Kişiliği ve dünya görüşü nasıldır? Sadece güldüren bir adam mıdır yoksa aynı zamanda güldürken düşündüren bir halk bilgisi midir?

Bu ve benzeri sorulara sağlıklı cevap verebilmek için önce elimizdeki kaynaklara ve belgelere bakmak gerekmektedir.

A. Yazılı belgeler

Nasreddin Hoca ile ilgili en önemli kaynaklar yazılı belgelerdir. Bu belgelerin en önemlileri şunlardır:

a) *Mecmua-i Maarif*

Sivrihisar Müftüsü Hasan Efendi'nin şer'îye sicil kayıtlarından hareketle 1861 yılında hazırlamaya başladığı bu eser, şu ana kadar Nasreddin Hoca konusundaki en önemli kaynaktır. Hoca'nın nereli olduğu, doğum yeri ve yılı, nerelerde bulunduğu ne zaman öldüğü, şahsiyeti hakkındaki bilgilerin çoğu bu kaynağa dayandırılmaktadır.¹

1 M. Fuat Köprülü, Nasreddin Hoca s. 22

b) *Saltukname*

Ebu'l Hayr Rumî'nin 1480'de Fatih'in oğlu Cem Sultan'a sunduğu ve Sarı Saltuk'un Anadolu ve Balkanlardan derlenen menkıbe ve kerametlerinin anlatıldığı, dinî ve millî rivayetlerin yer aldığı bu eserde de Nasreddin Hoca'nın hayatı, kişiliği, fıkraları ve Sarı Saltuk'un Hoca'yı Sivrihisar'da ziyaret etmesinden bahsedilmektedir.²

c) *Letâifname*

Lâmî Çelebi (1472–1527)'nin yazmaya başladığı ve oğlu Abdullah Çelebi tarafından tamamlanan bu eserde, Nasreddin Hoca'dan bahsedilmekte ve fıkralarına yer verilmektedir.³

d) *Seyahatname*

Evliya Çelebi, gezileri esnasında Akşehir'e uğramış ve Hoca'nın kabrini ziyaret etmiştir. Seyahatname'de bu ziyareti anlatan ve Hoca'nın kişiliği ile ilgili bilgiler veren bir bölüm vardır.⁴

e) *Kitâb-ı Mir'at-ı Cihân*

Bayburtlu Osman tarafından 1581'de yazılan bu eserde Nasreddin Hoca "evliya-ı kiram" arasında zikredilmektedir.⁵

g) *Hoca'nın fıkralarını telmih eden şairler*

15. asır şairlerinden Kaygusuz Abdal'ın Budalaname isimli eserinde Nasreddin Hoca'nın bir fıkrasına telmih vardır.⁶ Bu

2 Mustafa Duman, Nasreddin Hoca, *Yedi İklim Dergisi*, Nasreddin Hoca Özel Sayısı s. 25

3 M. Fuat Köprülü, *Nasreddin Hoca*, s. 21, Mustafa Kutlu, Nasreddin Hoca, *Türk Edebiyatı*, sayı 255 s. 8

4 Evliya Çelebi *Seyahatnamesi* c. 3, s. 16

5 G. Tarıman Canikoğlu, *Nazım Diliyle Nasreddin Hoca Fıkraları*, Konya'da Kültür ve Sanat s.126

6 Canikoğlu, age. s. 126

telmihlere 17. yüzyılda divan şairi Nâbî'de; 19. yüzyılda halk şairi Refikî'de ve Seyrânî'de ayrıca 20. yüzyıl şairi Hüdâyî'de rastlanmaktadır.

h) Hakkında yazılan kitaplar

Şemsettin Sami, Bursalı Mehmet Tahir, Çaylak Çelebi, Velled Çelebi, Fuat Köprülü, İsmail Hami Danişmend, İbrahim Hakkı Konyalı, Abdülbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav, Şükrü Kurgan, Ahmet Kutsi Tecer, Şükrü Elçin, Mehmet Önder, Saim Sakaoğlu, Fikret Türkmen, M. Sabri Koz, Mustafa Duman gibi yerli; Tahmasıp Ferzeliyev (Azeri), B. Adambayef (Kazak), Mihail Guboğlu (Gagavuz), Nimetullah Hafız (Yugoslavya), Veliçko Valcev (Bulgar), Masao Mori (Japon), Dieter Glade (Alman), Jean-Paul Garnier (Fransız) Warran Walker (Amerikalı) yabancı bilim adamlarının konuyla ilgili kitap ve makaleleri, Hoca hakkında bilgi veren yazılı kaynakların başlıcalarıdır.⁷

B. Mezar taşı kitabeleri

a) Sivrihisar'ın eski mezarlığında Hoca'nın Fatma isimli kızına ait olan ve önce Konya Mevlana Müzesi'ne ardından Akşehir Müzesi'ne götürülen mezar taşı.⁸

b) Nasreddin Hoca'nın türbesinde Hoca'nın ayakucunda bulunan ve kızı Dürr-i Melek Hatun'a ait kitabe.⁹

c) İstanbul'da Nasreddin Hoca soyundan kimselere ait olduğu düşünülen 13 ve 14. yüzyıl tarihleri kazılı çeşitli mezar taşları. İstanbul'da Edirnekapı şehitliğinde Nasreddin Hoca soyundan Kasım Efendi (ö. 1793) ve kızları Fatma Zehra'nın (ö. 1794) ve Hatice'nin (ö. 1803) mezar taşları bulunmuştur.¹⁰

7 M. Sabri Koz, Yedi İklim Dergisi, ags. s. 43-51, Canikoğlu, age. s. 20

8 Yeni Türk Ansiklopedisi c. 7 s. 2600

9 Yeni Türk Ansiklopedisi c. 7 s.2600

10 Kemal Uzun, a.g. s. 14

d) Hoca'nın eşlerinden Habibe Binti Mehmet Çelebi'ye ait mezar taşı ortaya çıkarılmıştır.¹¹

e) Sivrihisar yakınlarındaki Sultan köyünde oğullarına ait mezar taşları.¹² Mükrem'in Halil Yınanç, bu mezar taşlarını gördüğünü belirtmektedir.¹³

f) En önemli belgelerden biri de Akşehir'de bulunan ve Hoca'ya ait olduğu belgelenen türbe ve mezar taşları¹⁴

C. Vakıf kayıtları

a) Akşehir'de Seyyid Mahmud Hayranî (1257) ve Hacı İbrahim Sultan (1266–1267) adlarına düzenlenen vakıf senetlerinde tanık olarak Nasreddin Hoca'nın imzası yer almaktadır.¹⁵

b) Hoca'nın Akşehir'deki vakfı.¹⁶ “Başbakanlık Eski Eserler Arşivi”nde bulunan 556 numaralı belgede, Fatih'in sadrazamlarından Gedik Ahmet Paşa tarafından, 1476 yılında yaptırılan bir vakıf ve emlak defterinde, Akşehir'de Nasreddin Hoca'nın bir vakfının bulunduğu kayıtlıdır.¹⁷

c) Fatih dönemi İlyazıcı defterlerinde Nasreddin Hoca Türbe ve medresesiyle ilgili belgelerdeki bilgiler.¹⁸

D. Soy bilgileri

a) İstanbul'un ilk kadısı, valisi ve Fatih'in hocası Hızır Bey'in Nasreddin Hoca soyundan gelmiş olması.¹⁹ Babası Kadı Cela-

11 Yeni Türk Ansiklopedisi c.7 s.2600

12 Mustafa Kutlu, Nasreddin Hoca, Türk Edebiyatı, sayı 255 s. 8

13 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c.6 s. 523

14 M. Fuat Köprülü, Nasreddin Hoca, s.23

15 M. Fuat Köprülü, Nasreddin Hoca, s. 22

16 İ. Hakkı Konyalı, Akşehir, Nasreddin Hoca'nın Şehri, s.460–462,

17 Mustafa Duman, Yedi İklim, a.g. s. 25

18 İ. Hakkı Konyalı, age. s. 460–461

19 Hızır Bey: Hızır Bey Nasreddin Hoca'nın torunu olan, Ordu ve Sivrihisar kadısı, müderris Celaleddin Emin Arif'in oğludur. 6 Ağustos 1407 yılında doğmuştur.

leddin de Nasreddin Hoca'nın kızı Fatma Hanım'ın oğludur. Hoca, Akşehir kadısı iken ölmüş ve buraya defnedilmiştir.

b) Tazarruname isimli eserin sahibi Sinan Paşa'nın Hızır Bey'in oğlu olup Sivrihisar'da doğması.²⁰

c) Hortu (Nasreddin Hoca) köyünde Hoca'nın sülalesinden geldiklerini söyleyen kişilerin varlığı.²¹

d) Hortu (Nasreddin Hoca) köyünde Hoca'ya ait olduğu belirtilen ev harabesi.²²

E. Diğer kaynaklar

a) Menkıbeler

Halk arasında Nasreddin Hoca hakkında söylenegelen menkıbeler.

Hızır Bey ilk tahsilini babası Celaleddin Arif'ten almış daha sonra Molla Yegan'ın öğrencisi olmuş, Bursa medresesinde aklı ve nakli ilim tahsil etmiştir. Arap âlimleri ile yaptığı münazaralarda ilmî üstünlüğünü gösterip Fatih Sultan Mehmet'in dikkatini çekmiştir. Fethi müteakip İstanbul'un ilk kadısı ve belediye başkanı olmuştur. Sinan Paşa, Molla Yakup Paşa, Müftü Ahmet Paşa olmak üzere üç erkek ve iki kızı vardır. Arapça, Farsça ve Türkçe birçok eseri vardır. En meşhur eseri 105 beyitlik Kaside-i Nuniyesi'dir. Mezarı Fatih Camii avlusundadır.

20 İstanbul'un ilk kadısı ve belediye başkanı olan Hızır Bey'in oğludur. 1427 yılında Sivrihisar'da doğdu. Tahsilini babası Hızır Bey'den tamamlayarak küçük yaşta icazet almıştır. Sinan Paşa babasının çevresindeki âlimlerden yararlanmış Riyaziye âlimi Ali Kuşçu'dan riyaziye ve astronomi dersi almış ve genç yaşta dinî ve dünyevî ilim sahibi olmuştur. Çeşitli medreselerde müderrislik yaparak vezirliğe kadar yükselmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in çevresindeki bazı insanların gammazlığı ile Sivrihisar'a sürülmüş, Sivrihisar'da arkadaşı, Tokatlı Molla Lütü ile ünlü bir kütüphane kurmuştur. İkinci Beyazıt, Sinan Paşa'nın vezirliğini iade ederek, Edirne Medresesinin müderrisliğine getirmiştir. Mezarı Edirne'dedir. En meşhur eseri Tazarruname'dir.

21 Mustafa Kutlu, Nasreddin Hoca, Türk Edebiyatı sayı 255, s. 8, Şükrü Kurgan, Nasreddin Hoca, s. 17

22 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 6, s. 523

b) Fıkraları

Hoca'ya atfedilen fıkralardan da onun kişiliği ve hayatı hakkında bazı bilgilere ulaşılabilmektedir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Nasreddin Hoca'nın "bir hayal ve efsane kahramanı" değil gerçekten yaşamış "tarihî bir şahsiyet" olduğu sonucu çıkmaktadır.

İkinci Bölüm

NASREDDİN HOCA'NIN ÇAĞI VE ÇEVRESİ

“... Hoca'nın hayatını sürdürdüğü zaman dilimi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin gerileme dönemine denk gelir. Babai isyanından Moğolların Anadolu'yu istilasına, Selçuklu şehzadelerinin taht mücadelesinden Karamanoğulları'nın Anadolu'yu ele geçirme teşebbüslerine kadar bir yığın ciddi olay bu dönemde cereyan etmiştir...”

Dr. Kenan Çağan

Nasreddin Hoca'nın çağı ve çevresi

A. Yaşadığı devir

Nasreddin Hoca, hangi yüzyılda yaşamıştır, sorusuna iki farklı yaklaşım ve bunun neticesi olarak da iki farklı cevap vardır. Birincisi Yıldırım Beyazıt zamanında yaşadığı şeklindedir. Hoca ile ilgili kaynakların bir kısmında, bazı eski letâif mecmualarında bu tür bir bilgi yer almaktadır.²³ Evliya Çelebi bu görüştedir. Yine Cumhuriyet devrinde de bu görüşü benimseyen yazarlar vardır. Bazı Batılı yazarlar da bunlara dayanarak aynı iddiayı dile getirmişlerdir.²⁴

Bu görüşün yanlışlığı bugün için kesin olarak anlaşılmıştır çünkü ortada Hoca'nın Selçuklu Sultanı 1. Alâeddin'le beraber yaşadığını belirten hikâyeler, Timur'un 1402'de Ankara'ya gelişinden 9 yıl önce, 1393'te Hoca'nın türbesini ziyaret eden Yıldırım Beyazıt'ın sipahi erlerinden Mehmet'in türbe sütunundaki yazısı, Hoca'nın 1208 ile 1284 yılları arasında yaşadığını ortaya koymaktadır. "Fransız Büyük Ansiklopedisi" de Hoca'nın Timur'la çağdaş olamayacağını ortaya koymuştur.²⁵

23 Lamii Çelebi, Letâif

24 Mesela Kantemir, Diez, Goethe, Hammer bu görüştedir. Ama dayandıkları yer Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'dir. Bu konunun geniş bir eleştirisi için Bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, Nasreddin Hoca, Yedi İklim dergisi, ags. s.169

25 Şükrü Kurgan, Nasreddin Hoca, s. 16

Son araştırmalar da dikkate alındığında ağırlık hatta kesinlik kazanan görüş, Hoca'nın Selçuklu devrinde yaşadığı görüşüdür. Sivrihisar Müftüsü Hasan Efendi, Şemsettin Sami²⁶, Bursalı Mehmet Tahir²⁷, Fuat Köprülü²⁸, İsmail Hami Danişmend²⁹, İbrahim Hakkı Konyalı³⁰ ve bunları referans alan yabancı araştırmacılara göre Hoca, Selçuklu devrinde yaşamıştır.³¹ Buna göre Nasreddin Hoca 13. asırda Anadolu Selçukluları zamanında yaşamıştır. Bu devre 1. Sultan İzzettin Keykavus (1211–1219) 1. Alâeddin Keykubad (1219–1237), 2. Gıyaseddin Keyhüsrev, (1237–1246) 2. İzzettin Keykavus (1246–1257), 4. Kılıçaslan (1256–1257), 2. Sultan Alâeddin Keykubad (1249–1254), 3. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266–1281) ve 3. Alâeddin Keykubad (1297–1277)'in yöneticilik yaptığı zamanlardır.³²

Bu dönem, Anadolu Selçuklu Devleti'nin gerileme dönemine denk gelmesi itibariyle bir çöküntü dönemidir. Sadece 1. Alâeddin devrinde mutlu günler yaşanmıştır. Hoca'nın gençliğine rastlayan bu mutlu dönem, Keykubat'ın ölümü ile sona ermiştir.

Özellikle 1243 Köseadağ yenilgisinde sonra her bakımdan sıkıntıların yoğunlaştığı karanlık bir dönem başlamıştır.

26 Şemsettin Sami(1850–1904) Tanzimat devri yazarlarındandır. Kamus'ul-âlâm adlı eserinde Nasreddin Hoca'dan söz etmektedir.

27 Bursalı Mehmet Tahir (1861–1924) Biyografi yazarı. Eserlerinde Nasreddin Hoca hakkında bilgi veren isimlerdendir.

28 M. Fuat Köprülü (1890–1966) Bilim adamı, edebiyat tarihçisi. Nasreddin Hoca hakkında araştırma yapan bilim adamlarındandır.

29 İsmail Hami Danişmend: (1899–1967) Tarihçi

30 İbrahim Hakkı Konyalı: (1894–1984) Araştırmacı. Nasreddin Hoca hakkında araştırma yapanlardandır.

31 Eflatun Cem Güney, Nasreddin Hoca Fıkraları, s. 209

32 Türk Ansiklopedisi c.1, s. 138

Dönemin tarihî olayları

Anadolu'da Moğol istilası başlayınca birlik ve beraberlik parçalandı. Müreffeh hayat sona erdi. Moğollar, önlerine çıkan ne varsa yakıp yıkmışlar, yok etmişlerdi. Sonunda Köseadağ Savaşı ile 1243'te Selçuklu ordusu dağıldı. Selçuklu Devleti Moğollara bağlı kukla bir beylik durumuna düştü. Sonra da ortadan kalktı.

Selçukluların yıkılmasının ardından Anadolu beylikleri kuruldu. Anadolu halkı, Moğolların önünden kaçıp Erzurum, Erzincan ve Sivas bölgelerine yerleştirilen Türkmenlerin beslenme giderlerini karşılamak zorunda bırakıldı. Hatta bu da yetmedi Selçuk sultanlarının zaman zaman kiraladıkları Mısır ve Suriye askerlerinin beslenme giderleri de Anadolu halkı üzerine kaldı. Tam bir kaos ortamı hakim oldu. İsyandar yaşandı. Beyler israf ve saltanat düşkünü oldu. Faturayı halk ödedi. Rüşvet yolsuzluk kanunsuzluk arttı. Öte yandan devlet düzenin bozulmasıyla birlikte Selçuklu şehzadelerinin taht mücadeleleri başladı. Karamanoğulları Anadolu'yu ele geçirme mücadelesine giriştiler. Konya'yı ele geçirdiler.

Bu arada Haçlı Seferleri de Anadolu'daki yıkımı artırdı. Son dört Haçlı Seferi, Nasreddin Hoca'nın yaşadığı yıllarda meydana geldi. Bu seferlerin de çok tahrip edici etkileri oldu. Özellikle yoksulluk çok ciddi bir probleme dönüştü. "O kadar ki, kimi yerlerde halk, 1299 kıtlığı yüzünden ölü hayvan eti yemek zorunda kalmıştı."³³ Sosyal ve siyasî huzursuzluklar çok arttı.³⁴ Hoca'nın çoğu fıkralarında bu dönemin sıkıntılına ilişkin izler vardır.

Nasreddin Hoca (1208–1284) aynı zamanda bir tasavvuf insanı olarak dönemin diğer tasavvuf önderleri olan Mevlânâ

33 Şükrü Kurgan, age. s. 18

34 Şükrü Kurgan, Nasreddin Hoca Fıkralarında Türk Halk Yaşayışının İzleri, Türk Dili Dergisi sayı 207, s. 844

Celâleddin Rumî (1207–1273)³⁵, Hacı Bektaş-ı Veli (1208?–1271?)³⁶, Yunus Emre (1241–1321?)³⁷ Şeyh Edebali (ö. 1325)³⁸, Şeyyad Hamza (13. asır)³⁹ ile çağdaştır. İşte böyle karışık bir devirde bu isimler, ne yaptıysa, nasıl bir misyon üstlendilerse Nasreddin Hoca da onu yapmış, aynı misyonu üstlenmiştir.

Onlar şiirleriyle, manevî telkinleriyle, irşad hizmetleriyle halka ve yöneticilere iman ve ahlâk aşılıp bu zor dönemin en az bir zararlı kapatılmasına uğraşırken Nasreddin Hoca da çekilen sıkıntıları nükte ile tebessümle, hikmet ve ders dolu fıkralarıyla dindirmeye çalışmış, insanlara ümit ve yaşama sevinci vermiştir. Doğru olan davranışları göstermiş, yanlış olanlardan kurtarmaya çalışmıştır. İ. Hakkı Konyalı'nın ifadesiyle: "Onun hikmet ve hisse dolu fıkraları yıkılış ve devriliş devrinin tozları, dumanları arasında bunalanlara ümit ve neşe veren bir şimşek olmuştur."⁴⁰

B. Yaşadığı çevre

Nasreddin Hoca, Sivrihisar Hortu köyünde doğmuş, Hortu, Sivrihisar, Konya ve Akşehir'de yaşamış, bu bölgedeki köy ve kasabalara seyahatleri olmuştur. Bazı fıkralarından Bursa, Afyon ve Kayseri gibi Anadolu şehirlerine gittiği

35 Mevlâna Celâleddin: 13. yüzyıl tasavvuf şairi. Düşünceleri ile bütün çağları etkileyen bir İslâm düşünürü.

36 Hacı Bektaş-ı Veli: 12. yüzyıl mutasavvıflarındandır. Makalat adlı bir eseri vardır.

37 Yunus Emre: 13. yüzyıl mutasavvıf şairi. Eskişehir'de doğmuş manevî büyüklerimizdendir.

38 Şeyh Edebali (Ede Balı yahut Edeb Ali) ö. 1325, Osman Bey'in kayınbabası. Osmanlı Devleti'nin manevî kurucusu.

39 Şeyyad Hamza: 13. yüzyıl sûfi halk şairi. Yunus Emre'den önce ilk Türkçe şiirleri o yazmıştır.

40 İbrahim Hakkı Konyalı, Nasreddin Hoca, Yedi İklim Dergisi age. s. 169

de anlaşılmaktadır. Yine bazı fıkraları bizi Hoca'nın Kaşgar, Turfan, Buhara, Semerkand gibi şehirleri gezdiği yorumuna da götürebilir.⁴¹ Aslında bu tür yorumlar, Hoca'nın aslen Türkistanlı olduğu ve Moğol akınları sırasında Anadolu'ya (Sivrihisar'a) gelmiş olabileceği gibi zayıf bir ihtimali gündeme getirse de elimizdeki diğer veriler, bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır.

41 Bu yorumunu sahibi Şaban Abak, buna delil olarak şöyle bir hikâyeyi aktarmaktadır: (Doğu Türkistan padişahı) Hoca'yı çağırıp sormuş. "Hocam, ülkenizin pek çok yerini dolaşıp vatandaşlarımızın arasında buldunuz. Vatandaşlarımızın en hoş (mutlu) günü hangisi? Hoca demiş ki: Benim bilişimce vatandaşlarımızın en hoş günü, hazretlerinin Cennet'in yolunu tuttuğu gündür. Bkz. Şaban Abak, agy. s.17

Üçüncü Bölüm
NASREDDİN HOCA'NIN HAYATI

“... Nasreddin Hoca, 1208'de doğmuş, 1284 yılında 76 yaşında ölmüştür. Doğum yeri Eskişehir'e bağlı Sivrihisar ilçesinin Hortu köyüdür.”

Şükrü Kurgan

Nasreddin Hoca'nın hayatı

A. Doğduğu yer

Bir beşik kalmış Sivrihisar'da.

Akşehir'de bir mezar.

Böylece akraba olmuş

Akşehir'le Sivrihisar

Arif Nihat Asya

Nasreddin Hoca, araştırmacıların çoğuna göre, 13. yüzyıl başlarında H. 605; M. 1208 yılında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Hortu (bugünkü adıyla Nasreddin Hoca) köyünde doğdu.⁴² Akşehirli bazı araştırmacılar da bu görüşü kabul eder durumdadırlar.⁴³

Bu konudaki bilgi bugün için kesinleşmiş durumdadır. Hoca, Eskişehirlidir fakat bu konuda farklı görüşler de vardır. Bu görüşlere de kısaca değinmek gerekir. En çok öne çıkan görüş Nasreddin Hoca'nın Akşehir'de doğduğu şeklindedir. Bu iddiaya göre Hoca, Akşehir Gölü civarında Sivricehöyük yakınındaki Ortaköy'de doğmuştur.⁴⁴

42 Hortu Köyü, 18 Nisan 1999 seçimlerinden sonra belediyeleşti ve Nasreddin Hoca Belediyesi adını aldı. Eskişehir-Ankara yolu üzerinde ana yoldan 4 km içerdedir.

43 Kemal Uzun, Nasreddin Hoca Araştırması, s. 12 (Bu kitapta yer alan bilgi şöyledir: "Nasreddin Hoca, 1208 yılında Eskişehir-Sivrihisar'ın Hortu köyünde doğdu.")

44 Muharrem Bayar, Nasreddin Hoca Seksiyon Bildirileri s. 45-46 (Yazar, bu

Başka bir iddia da Kayserili Araştırmacı-Yazar Halit Erkiletioğlu tarafından ileri sürülmüştür. Erkiletioğlu, Hoca'nın mezar taşının Kayseri'de bulunduğunu söylemiştir.⁴⁵ Aslında bu iddia da yeni değildir. Naci Kum'un Kayseri'deki mezar taşlarını tasnifi sırasında bir lahitin üzerinde Nasreddin Hoca ismini okumasıyla gündeme getirilmiş, fakat bu iddia da İ. Hakkı Konyalı tarafından çürütülmüştür.⁴⁶

Azerbaycan'da da Nasreddin Hoca adına yapılmış bir türbe vardır.⁴⁷ Azeriler de bir anlamda böyle bir iddianın sahibidirlere fakat gerek Hoca'nın tarihî kişiliğiyle ilgili bilgi veren eski kaynaklar, (şeriye sicilleri, Mecmua-ı Maarif, Saltukname vb.) arkeolojik buluntular, (kızına ait mezarın Sivrihisar'da bulunması vb.) gerekse yerli ve yabancı ilim adamlarını bu konudaki çalışmaları, (Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav⁴⁸) Nasreddin Hoca'nın Sivrihisar'ın Hortu köyünde doğduğu şeklindeki görüş kesinlik kazandırmış gibidir.

Hoca hakkında ağırlık kazanan görüş, onun Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı -bugün kendi adıyla anılan- Nasreddin Hoca köyünde doğmuş olduğu daha sonra Konya'ya oradan Akşehir'e giderek buraya yerleşip⁴⁹ vefatına kadar da burada yaşadığıdır.

B. Ailesi

Nasreddin Hoca'nın babası Hortu köyünün imamlığını da yapan Abdullah Efendi, annesi ise bu köyün yerlilerinden

iddiasını Hoca'nın fıkralarında geçen göl, kayak, göle maya çalmak... gibi motiflerden hareketle ileri sürmektedir.)

45 Hürriyetim internet, 23.7.2003 tarihli "Nasreddin Hoca Paylaşlamıyor" başlıklı haber

46 İ. Hakkı Konyalı, Yedi İklim Dergisi, ags. s. 171

47 Kemal Uzun, age. s. 17

48 Pertev Naili Boratav (1907-1998) Günümüz Halk edebiyatı araştırmacılarından.

49 Mehmet Önder, Nasreddin Hoca Gerçeği, Minyatürlerle Nasreddin Hoca s.7

Sıdika Hanım'dır. Bir fıkrasından kendisinden bir yaş büyük bir kardeşi olduğu sonucu da çıkmaktadır.⁵⁰ Akşehir'e yerleştikten sonra aile fertleri arasına eşleri ve çocukları katılır. Buna göre Hoca'nın biri Sivrihisarlı, diğeri Akşehirli olan iki eşi, iki kızı, bir oğlu vardır.

C. İlk tahsili

Nasreddin Hoca, tahsil çağına gelince; ilk dinî bilgilerini (okuma-yazma, ilmihâl bilgileri...) babasından aldı. Muhtemelen babasının bu köyde ders verdiği bir medrese vardı. Bu bilgilerin yanı sıra doğu dillerinden Arapça ve Farsçayı öğrendi. Çok küçük yaşta hafızlık derecesinde Kur'an-ı Kerim bilgisine de sahip oldu. İslamî ilimlerden fıkıh ve kelim konusunda da eğitim gördü.

Nasreddin Hoca daha sonra tahsiline Sivrihisar'daki medreselerde devam etti. Bir rivayete göre de kıtlık yüzünden Hortu'dan Sivrihisar'a ailece göç ettiler. Hoca, babasının ölümünden sonra köyüne dönerek burada imamlık ve vaizlik yaptı. Bu görevini zaman zaman Sivrihisar'da da yerine getirdi.

Fıkralarından ve diğer kaynaklardan çıkan bilgiye göre Hoca, aktif bir kişiliğe sahiptir. Bu yüzden görevini sadece cami ve medresede sürdürmedi. Devamlı olarak halkın içine oldu ve onların sorunlarıyla ilgilendi. Bu anlamda onun tahsilinde hayatın kendi gerçekleri ve Hoca'nın şahsî gözlemleri de önemli bir yer tutmaktadır. Fakat Hoca, bütün bunlarla, babasından ve Sivrihisar medreselerinden aldığı bilgiyle yetinmek

50 Bu fıkra şöyledir: Küçükken Nasreddin'e "Sen mi büyüksün kardeşin mi büyüksün?" diye sormuşlar. Küçük Nasreddin gözlerini açmış. Küçük kafasında bazı hesaplar yaptıktan sonra demiş ki: "Annem, geçen yıl kardeşin senden bir yaş büyük demişti. Bu hesaba göre yaşımız meydanda. Ben geçen yıldan beri bir yaş büyüdüm. Şimdi kardeşimle aynı yaştayız. (Bkz. Nasreddin Hoca ile Çocuklar, Hz. Duhter Uçman s. 16-17

istemedi. Daha derin bilgilere sahip olmanın peşindeydi. Bu arzusu yüzünden köyünde fazla kalmadı ve buradan ayrıldı. Fıkralarındaki yer adları dikkate alındığında onun Akşehir ve Konya'ya gitmeden önce başka yerlere de gittiği, kendisini yetiştirecek bilginler aradığı ve bu esnada halkın durumunu yakından gözlediği sonucu çıkmaktadır. Hatta bir yazarımız, Nasreddin Hoca'nın Karamanoğlu Beyliği'nin Konya'yı almasından sonra Moğolların açtığı yoldan muhtemelen bir Orta Asya gezisi yaptığını da söylemektedir.⁵¹

D. Sivrihisar'dan ayrılışı

O devirde Konya ve Akşehir medreseleri çok ünlüydü. Buralara dünyanın pek çok yerinden bilginler, mutasavvıflar, dervişler, seyyahlar, tüccarlar gelip gitmekteydi. Bu yüzden Konya ve Akşehir medreseleri öğrencilerle, tekke ve dergâhları dervişlerle dolup taşmaktaydı.

Yöneticiler ve şehrin ileri gelenleri de bu oluşumlarla ilgiliydi. Sarayların ve konakların kapıları bu ilim ve tasavvuf ehline her zaman açık tutuluyordu. Özellikle Konya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başşehri olarak bir ilim ve kültür merkeziydi. O devirde tahtta bulunan Sultan 1. Alâeddin Keykubad (1280–1237) adaletli yönetiminin yanı sıra bilginlere verdiği değerle de tanınmaktaydı.

Nasreddin Hoca, bu şehirlerin bu durumundan haberdardı. Muhtemelen yirmili yaşların başında imamlık görevini Mehmet -Cılız Mehmet olarak da bilinmektedir- adlı halifesine bırakarak köyünden ayrılıp 1233/1234 tarihinde önce Konya'ya gitti.⁵² Burada kendisi için gerekli gördüğü ilim ve irfan

51 Şaban Abak, Bir Alperen Olarak Nasreddin Hoca, Yedi İklim N. Hoca Özel sayısı s. 13

52 M. Fuat Köprülü, Nasreddin Hoca, s. 22, Kemal Uzun, Nasreddin Hoca Araştırması, s. 12 Şükrü Kurgan, Konya'ya gidişini ve orada tahsil görüşünü

tahsilinden sonra memleketi Sivrihisar'a döndü. Daha sonra Hocasının daveti ve Tuğrul Efendi'nin ısrarı üzerine 1237'de Akşehir'e giderek Akşehir medreselerinde ders gördü.

Nasreddin Hoca'nın Konya ve Akşehir'e gitmesiyle ilgili şöyle bir tarihî olay da anlatılmaktadır. Sivrihisar kale dizdarı Alışar Bey, devamlı olarak Sivrihisar'ın gelişmesi ve büyümesi için bir şeyler yapmak istiyordu. Hoca'ya ne yapılabileceğini sordu:

Nasreddin Hoca:

– Beldemiz eğitim görmüş yetişkin insanlarla şenlenip gelişecektir. Konya'ya gidiniz ve bilgisiyle ün yapmış birisini buraya getiriniz.

Alışar Bey, 20 gün bu mesele için uğraştı ve ünlü müderris Tuğrul Efendi ile geri döndü...

Sivrihisar'da her gün konuşmalar yapan Tuğrul Efendi, yalnız Hoca'yı değil tüm Sivrihisar'ı da etkilemeyi başardı...

Bir müddet sonra; Tuğrul Efendi de Nasreddin Hoca'nın vaazlarını dinlemeye başladı. Ondaki yeteneği gördü ve ondan zekâ ve yeteneğini Akşehir'de ve Konya'da göstermesini, oralara gidip tecrübesini ve bilgisini artırmasını istedi.

Hoca, günlerce düşündükten sonra Akşehir'e gitmeye karar verdi... Tüm yakınlarına ve Tuğrul Efendi'ye bu kararını açıkladı.

Bu dönemde Anadolu'da, Moğolların etkisi gün geçtikçe daha da artıyordu, Anadolu'yu huzursuzluk bulutları kaplamıştı. Bu ortamda seyahat yapmaktan çekinen Hoca, Akşehir seyahatini geciktiriyordu, bunun üzerine Tuğrul Efendi:

– Aydınlar yol gösterici olmalıdır, karşında manevî şifa bekleyen topluluklar bulacaksınız. Onlara sen cesaret verecek-

bir rivayet olarak yorumlamaktadır. Ona göre Hoca, Akşehir'e gitmiştir. Bkz. Şükrü Kurgan, age. s. 17

sin, için kan ağlasa dahi güleceksin! Halka yol gösterenin özelliği budur, deyince Hoca yola çıkmaya karar verdi.

Yola çıkma günü, yıllarca yaşadığı Sivrihisar'ı bırakma günüydü... Tüm sevenleri genci, yaşlısı kale kapısına O'nu uğurlamaya geldi. Bunca acı ve huzursuzluğun üstüne bir de Hoca gidiyordu! Hoca, eşeğine binip yola düşünce Alişar Bey, arkasından hüüzün ve sitem dolu bir sesle:

– Nasreddin Hoca! Sen bu düzeni tâ baştan kurdun. Akşehir'e gitmek için, yerini dolduracak adamı bana buldurdun. Bu oyunu yuttuğumu sanma, dedi.

Hoca, eşeğinin yularını çekti. Hayvanı durdurdu. Atık bir hareketle, semere ters oturdu. Sonra da şöyle dedi:

– Alişar Bey! İnan ki, mesele düşündüğün gibi değil. Bakın, gözüm üzerinizde, Sizden ayrıldığım için üzgünüm.

Hocayı, eşeğe ters binmiş hâlde gördükçe, onu uğurlamaya gelenlerin hüüzünleri dağıldı. Ümitsizliğin yerini kahkahalar aldı. Hoca görevini yapmıştı. 1237 yılı ilkbaharında bir cuma günü sabahleyin Akşehir'e uğurlandı.

Hoca, Sivrihisar'dan Emirdağ'a oradan Afyon'a geçti. Burada Konya'dan medrese arkadaşı olan Kul Ahmet'le görüştü. Afyon-Gazlıgöl kaplıcalarında kısa bir mola verdikten sonra Bolvadin'e geldi daha sonra da Akşehir'e ulaştı.

Halk, onun geleceğinden haberdardı. Onunla yakından ilgilendiler. Ardından Maarif köyündeki Seyyid Hacı İbrahim Sultan'ın yanına vardılar. Hoca, burada Seyyid Mahmud Hayranî'nin hacca gittiğini öğrendi. Daha sonra Akşehir'e döndü. Burada imamlık görevine başladı. Bir taraftan da vaazlar veriyordu. Zamanı gelince Hocası hacdan döndü. Böylece Nasreddin Hoca'nın buradaki eğitimi de başlamış oldu. Bir yıl sonra da karısı Atike, kızı Fatma ve üç yeğeniyle birlikte Akşehir'e geldiler.⁵³

53 Kemal Uzun, age. s. 33

Hoca, bu bölgede bulunan başka bilgin ve arif kişilerden de dersler alarak bilgi ve görgüsünü büyük ölçüde artırdı. Kimi yorumcular, Seyit Mahmut Hayranî'nin Mevlânâ'ya mensubiyetinden yola çıkarak Nasreddin Hoca'nın da Mevlânâ'ya bağlı olabileceği, hatta görüşmüş oldukları ihtimali üzerinde dururlar.⁵⁴ Hoca'nın Konya medreselerinde de okuduğu ve burada Hoca Fakih, Sadrettin Konevî gibi devrin ünlü aydınlarından ders ve feyiz aldığı dikkate alınırca bu ihtimal gözden ırak tutulmamalıdır. Öte yandan Hoca'nın bu eğitim süreci içinde Konya'da Selçuklu Hükümdarı Sultan 2. Alâeddin Keykubat'a danışman olduğu da söylenmektedir.⁵⁵

Nasreddin Hoca, Konya'daki eğitim sürecinden sonra icazet alarak müderris oldu. Şeyhi ve Hocası Hayranî'nin, Hacı Bektaş-ı Veli'nin tavsiyesi sebebiyle burada bulunmasından ötürü Akşehir'e yerleşti hatta devrin ve bizzat kendisinin iktisadî anlamdaki zor şartlarından dolayı Akşehir'deki evini de ona hocalarından Seyyid İbrahim Sultan hediye etmiştir.⁵⁶

Hoca, ilmi çalışmalarını bundan sonra burada devam ettirdi. Akşehir'de müderrislik görevinde bulundu. İmamlık, kadılık ve vaizlik yaptı. Ömrünün büyük bir bölümünü burada geçirdi.

E. Evliliği

Nasreddin Hoca, fıkralarından anlaşıldığına göre birkaç kez evlenmiştir. İlk evliliği Akşehir'de olmuştur. Burada ilk olarak dul ve pek de güzel olmayan bir kadınla evlendirilmiş, bu hanımın kısa bir süre sonra vefat etmesi üzerine ikinci evliliğini yapmıştır.

54 Yavuz Donat, Sabah gazetesi 4. 5. 2004

55 Yavuz Donat, Sabah gazetesi 4. 5. 2004

56 Kemal Uzun, age. s. 15

Hoca'nın ikinci evliliğinden Fatma adında bir kızı oldu. Kızı evlenme çağına gelince onu Sivrihisar'a gelin gönderdi. Sivrihisar'ın en eski mezarlığında, Fatma Hanım'a ait, 727 tarihli mezar kitabesinin bulunması bu bilgiyi doğrulamaktadır. Bu kitabeye göre Fatma Hanım Şubat 1326 tarihinde Sivrihisar'da vefat etmiştir. Bu mezar taşı daha sonra Akşehir Müzesi'ne kaldırılmıştır. Fatma Hanım'ın Mevlâna Celâleddin isimli bir oğlu olmuş ve Sivrihisar'da kadılık yapmıştır. Celâleddin'in oğlu, değerli bilgin Hızır Bey ise (ö. 1459) İstanbul'un ilk kadısı olmuştur.⁵⁷ Hızır Bey'in oğulları Sivrihisar ve civarında ve Akşehir'de imamlık yapmışlardır.⁵⁸ Bu da Hoca ve ailesinin Akşehir'e geldikten sonra Sivrihisar'la bağlarını sürdürdüklerini göstermektedir.

Fatma Hanım hakkında ileri sürülen bir başka görüş de şöyledir. Hoca, Akşehir'e gitmeden önce yani Konya'daki tahsilini tamamladıktan sonra memleketi olan Sivrihisar'ın Hortu köyüne dönmüş, burada Atike isimli bir hanımla evlenmiş ve bu evlilikten de Fatma isimli bir kızı olmuştur.⁵⁹

Bu bilgilerden hangisi gerçeği yansıtmaktadır? Bunu tam olarak bilemiyoruz. Ama Fatma Hanım, Hoca'nın ister ilk karısı olan Atike Hanım'ın kızı olsun, isterse Akşehir'deki eşinden doğan ve Sivrihisar'a gelin gönderilen kızı olsun kesin olan şudur ki; Hoca, Sivrihisarlıdır,⁶⁰ çünkü her iki görüş de bu tezi destekler niteliktedir.

Nasreddin Hoca'nın Akşehir'de evlendiği eşinden de bir kızı olmuştur. Bu hanım Dürr-i Melek Hatun'dur. Doğum

57 Yeni Türk Ansiklopedisi c.7 s. 2600

58 Kemal Uzun, age. s. 14

59 Kemal Uzun, age. s. 12

60 Fatma Hanım, Hoca'nın Sivrihisar'da evlendiği ilk eşinden olan kızıdır ve evlilik çağına gelince Sivrihisar'a gelin gönderilmiştir. Olaya böyle de bakılabilir. Nitekim Kemal Uzun da aynı kanaattedir. Bkz. Nasreddin Hoca Araştırması, s. 13

tarihi belli değildir. Onun da mezar taşı Akşehir'de Nasreddin Hoca Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Hoca'nın fıkralarından anlaşıldığına göre bir de erkek çocuğu vardır, Ömer yahut Şeyh Ömer, ismi ile anılan oğlunun mezarı da Sivrihisar'dadır.⁶¹ Bütün bunlar Hoca'nın Sivrihisarlı oluşu görüşlerin kanıtlanması açısından önem taşımaktadır.

F. Yaptığı işler

Nasreddin Hoca'nın; fıkralarından çıkarılan bilgiler ışığında, imamlık, hatiplik, vaizlik, müezzinlik, cer hocalığı, kâtiplik, müderrislik, kadılık, mahkemelerde bilirkişi olarak görev yaptığı tahmin edilmektedir.⁶²

Kadılığa, “gölge kadısı” (kadı adayı) olarak başlamıştır. Sonradan Konya ve Akşehir'de bu görevini sürdürmüştür. Bazı yorumcular, Hoca'nın kadı olmak istediğini ancak rüşvetle iş yapan bazı kadıları görünce bundan vazgeçtiğini belirtirler. Bu vazgeçmede Hoca'nın tasavvuf yola girmesinin de etkili olduğu söylenmektedir.⁶³ Bir yoruma göre de kadılık görevini Akşehir'e yerleşene kadar yapmış, daha sonra bırakmıştır ama fıkralarında kadı tipleri ve fetvaların yer alması Nasreddin Hoca'nın kadılık yaptığını düşündürmektedir.

Hoca, kendi köyünde, Sivrihisar'da, Akşehir ve köylerinde imamlık ve vaizlik de yapmıştır. Akşehir'deki ilk imamlık görevi Kocakapı (İkikapı) mahalle camiindedir. Zaman za-

61 Hürriyetim internet, 23. 7. 2003 tarihli “Nasreddin Hoca Paylaşlamıyor” haberiyle ilgili olarak Sivrihisar Belediye Başkanı Fikret Aslan'ın açıklaması

62 Hoca (hâce) ismi de bunu doğrulamaktadır. Zira bu kelime hemen bütün Türk lehçelerinde “Efendi, ağa, öğretmen, aile reisi, kâtip, tüccar, ihtiyar” gibi matalara gelmektedir. Tabi kelimenin zaman içinde anlam değişmelerine ve daralmalarına uğradığını da unutmamak gerekir. Bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c. 3 s. 443

63 Âlim Yıldız agy. s. 103

man civar şehir ve köylere de gitmiştir. Bu şekilde dolaşma işine o zamanlar “cerre çıkmak” denilirdi. Kimi yazarların din adamları aleyhinde bir delil olarak kullanmak istedikleri “cerre çıkmak” olayı hakkında da kısa bir bilgi verelim.

“Cerr” medreselerde eğitimde kullanılan bir eğitim ve öğretim uygulamasıdır. Gerek Selçuklu, gerekse Osmanlı döneminde medreseler, Recep, Şaban ve Ramazan aylarında öğrencilerini Anadolu’nun muhtelif yerlerine gönderiler, uygulama (staj) yaptırırlardı. Bu faaliyet medreselerdeki bilgilerin halka iletilmesi maksadıyla yapılırdı. Bu esnada öğrenciler, halkı daha yakından tanır, gözlem yapma fırsatı bulurlardı. Medrese ile halk bu sayede bütünleşmiş olurdu. Hâliyle öğrencilerin bu hizmetlerine mukabil, halk (kendi isteği ile) bir miktar yardım (burs gibi düşünülebilir) yapardı. Bu uygulamayı, hiçbir şekilde “medrese talebelerinin yardım toplamaya çıkması olarak anlamamak gerekir.⁶⁴

Hoca’nın en çok meşgul olduğu işlerden biri de müderrisliktir. Akşehir’de, Hoca’nın adını taşıyan bir medresesinin varlığından söz edilmektedir. Böyle bir medresenin varlığı kesinlik kazanmasa bile hocasının ders verdiği medrese yahut medreselerde Nasreddin Hoca’nın da ders verdiği rahatlıkla söylenebilir.

Hoca, tahsiliyle alakalı bu görevlerin dışında fıkralarından anlaşıldığı gibi terzi çıraklığı, çiftçilik, bakkallık, iplik satıcılığı, zeytin ve yumurta satıcılığı, hatta halk hekimliği gibi işler de yapmıştır. Bunda bir halk adamı oluşunun yanı sıra devrin iktisadi şartlarının da etkili olduğu muhakkaktır. Yine fıkralarından hareketle devrin zor şartları yüzünden zaman zaman boş kaldığı da anlaşılıyor. Hoca’nın hayatına genel bir bakış yaptığımız zaman onun varlıklı bir hayat sürmediğini, geçim

64 Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi s. 554 (Alıntılayan: Abdullah Özbek, age. s. 23

sıkıntısı çektiğini hatta borç içinde kaldığı zamanlarda el içine çıkamadığı günler olduğunu biliyoruz.⁶⁵

Diğer taraftan bazı bilgiler, yukarıdaki görüşün aksine Hoca'nın zengin sayılabilecek bir kişi olduğu yönündedir. Buna delil olarak ise Hoca'nın bir vakıf medrese sahibi olduğudur. İbrahim Hakkı Konyalı bir makalesinde böyle bir vakıftan söz etmektedir. Bu bilgi doğru olsa ve Hoca'nın hayatının bir döneminde varlıklı olduğu kabul edilse de ömrünün büyük bir bölümünü yoksulluk içinde geçirdiği bilgisi daha ağırlık kazanan bir görüştür. Ayrıca devrin iktisadi şartları dikkate alındığında Hoca için zengin demek oldukça zordur.⁶⁶

G. Beden ve kişilik yapısı

Hoca'nın dış görünüşü ve kıyafetleri hakkında; yazma, taş basması ve basma kitaplardaki resimlerden ve minyatürlerden yola çıkılarak olgunluk ve yaşlılık dönemindeki fizikî durumuyla ilgili olarak şunlar söylenebilir: "Hoca, ne ufak tefek, ne iri yarıdır. Nur yüzlü, neşeli bir ihtiyardır. Devrinin ilmiye sınıfının kıyafetlerini giymektedir. Kıyafet olarak; büyükçe bir kavuk, sarık, cübbe, mintan, şalvar, şakşır, kuşak, terlik, çorap ve yemenisi; ayakkabı olarak da kısa topuklu, burnu kalkık pabuçları vardır. Ayrıca dinî bir gelenek olarak da sakal ve bıyığı vardır."⁶⁷

Minyatürlerden yola çıkılarak yapılan bir tasvir ise şöyledir: "Nasreddin Hoca, halkının tarzında giyinmiş ve yaşamış bir din adamıdır. Büyükçe Horasanî sarığının altındaki hafif çekik gözlü, uzunca burunlu, yuvarlak çehresini kesik bıyıkları, ince, uzun beyaz sakalı tamamlar. Ne uzun ne kısa boylu,

65 M. Sabri Koz, N. Hoca Bu Yollarda Neler Gördü? İsfalt/Yol Kültürü Dergisi Temmuz 1998 s. 65

66 İ. Hakkı Konyalı, Akşehir/Nasreddin Hoca'nın Şehri s. 462

67 Kemal Uzun, age. s. 18

ne şişman ne sıska, sağlam ve güçlü yapısıyla eşeğinin üzerinde zeki nazarlarla gülücükler dağıtmaktadır. Sırtındaki önu yırtmaçlı feracesinin uzun ve geniş etekleri Sultandağları'nın rüzgârında uçuşmakta, kadılık günlerinin yadigârı kısa deri çizmeleri ayaklarını sarmaktadır.”⁶⁸

H. Vefatı ve türbesi

M. S. 1284'te Akşehir'de 76 yaşında iken vefat etti ve Akşehir'in en eski Selçuklu mezarlığına gömüldü daha sonra mezarının üzerine altı sütuna oturan kubbeli bir türbe yapılmıştır. Kendi adını taşıyan bu mezarlıkta metfun olan Nasreddin Hoca'nın ilk inşa edilen türbesinin her yanı açık ve kible tarafındaki kapısının üzerinde ilginç bir asma kilidin mevcut olduğu bilinmektedir.

Hoca'nın türbesi -İbrahim Hakkı Konyalı'nın söylediğine göre- 1878'e kadar harap durumda kalmış daha sonra Akşehir eşrafınca onarılmıştır. Nasreddin Hoca'nın şimdiki türbesi ise -2. Abdülhamit zamanında 1905'te- Konya Valisi Faik Bey ile Akşehir Kaymakamı Mustafa Şükrü Bey tarafından onarılmış, üstüne dört satırlık Türkçe bir kitabe kondurularak bugünkü hâline getirilmiştir.⁶⁹ Sonraki yıllarda da Akşehir Belediyesi tarafından türbenin bakımı ve çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Nasreddin Hoca'nın türbesiyle ilgili olarak pek çok seyahatname yazarı ve Akşehir'de görev yapan birçok kişi çeşitli bilgiler vermiştir. Bunlardan birisini -türbenin fizikî durumunun daha iyi anlaşılması için- buraya alıyoruz.

68 Aktaran: Saim Sakaoğlu, Fıkra Tiplerinin Değişmesi, Folklor ve Etnografya Araştırmaları s. 445 (Bu tasvir, Akşehir belediye Başkan Yardımcılarından Mustafa Yıldırım tarafından yapılmıştır.)

69 İ. Hakkı Konyalı, Akşehir-Nasreddin Hoca'nın Şehri s. 463

“Türbe-i şerifinin tahayyül ettiğimiz gibi vaktiyle dört tarafı açık olduğu hâlde büyük bir kapısı varmış. Sonraları memleketin ileri gelenlerinden bazıları tarafından üzeri kiremitli ve etrafı tahta parmaklıklı olarak çatı altına alınmıştır. Bazı mahallelerdeki cami şadırvanları tarzında inşa edilmekle şimdi eskisi kadar değilse de yine bina şekli ile muhteşemiyatının her hâlinde bir garabet eseri müşahade edilir. Hoca merhumun kabrinin üstüne konan ufacık bir sandukanın başına geçirilmiş büyük bir sarık, mübalağa olmasın ama sandukanın hemen üçte birini tutuyor. Sandukanın önüne dikilmiş ufak bir taş irab ve ifadece sıhhati mükemmel olan(!) şu acayip cümle kazınmış: “Nazihi't-türbet'ül-merhum el-mağfur ilâ abdihi'l-ga-fur Nasreddin Efendi ruhuna fatiha.”⁷⁰

I. Menkıbelerde Nasreddin Hoca

“Nasreddin Hoca, nasıl bir tarihî şahsiyete mâlik olursa olsun, asırların ona verdiği, hususi, canlı bir simâ var ki, işte asıl Hoca budur.”

Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü

Nasreddin Hoca'nın hayatı ve kişiliğinin yanı sıra hemen bütün büyük insanlar gibi bir de menkıbevî kişiliği ve hayatı vardır. Zaten hayatı hakkındaki tartışmalı bilgiler de bu menkıbevî anlatımlarla ilgilidir çünkü her bölgenin halkı, böylesine çok sevilen birini kendi bölgesine mâl etmek istemiş, ona kendine göre bir kişilik kazandırmış ve yine buna göre bir hayat hikâyesi tanzim etmiştir. Menkıbe, Hoca'nın kişiliğini öylesine değişik biçimlerde vermiştir ki neredeyse böyle bir kişinin yaşayıp yaşamadığı bile tartışmalı hâle gelmiştir. Bu öylesine bir durumdur

70 Bereketzâde İsmail Hakkî'nin Yâd-ı Mâzi eserinden alıntılanan Alpay Kabacalı, Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca s. 80-81

ki “Nasreddin Hoca’nın folklorla mal olmuş kişiliği, onun tarihî kişiliğini unutturacak güçte bir önem taşımaktadır.⁷¹

Bu duruma bir de Nasreddin Hoca’ya ait olmayan fıkralar (Mesela Timur’la ilgili olanlar) ona mâl edilince Hoca’yla ilgili olarak fıkraları esas kaynak alanlar Hoca’nın nereli olduğu hangi yüzyılda yaşadığı gibi bilgileri belirsizleştirmiştir. Bu durumu normal karşılamak gerekir. Aynı durum Yunus Emre için de söz konusudur.

Nasreddin Hoca’da bu menkıbevî anlatım yüzünden sadece Sivrihisarlı veya Akşehirli olarak kalmamış, yaşadığı coğrafya Balkanlardan Orta Asya’ya kadar uzanmıştır. Bu yüzden Hoca’nın bu coğrafyaların hemen hepsinde makamı vardır.

Halkın gözündeki Hoca’yı daha yakından tanımak için bu menkıbelerden bazılarına bakalım. Halkın gözündeki Nasreddin Hoca, çoğu zaman özellikle yaşadığı devir yönüyle çok farklı bir kişi olarak karşımıza çıkar. Mesela bunlardan ilki Nasreddin Hoca’yı Hallac-ı Mansur ve Seyit Nesimi ile arkadaş yapan menkıbedir. Bu menkıbenin ilginç bir yanı Hoca’nın esprili kişiliğini açıklamaya yarayan bir bilgi içermesidir.

Bu menkıbeye göre; “Nasreddin Hoca, Seyyid Nesimi⁷² ve Hallac-ı Mansur⁷³ arkadaşlıklar. Üçü de Akşehir medresesinde

71 Şükrü Kurgan, age. s. 5

72 Seyyid Nesimi: Azeri Türk edebiyatının ilk büyük şairi ve düşünürüdür. Gençlik yıllarında şiire ve tasavvufa ilgi duyarak Hallac-ı Mansur’a bağlandı. Hurufluk mensubu olması dolayısıyla düşünceleri yüzünden Halep’te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Geniş bilgi için: Bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c. 7 s. 20–21

73 Hallac-ı Mansur Büyük sufilerdendir. Cüneydî Bağdadî müntesiplerindedir. İsfahan, Horasan ve Kum bölgelerinde İslamiyetin yayılmasında çok etkili olmuştur. Daha sonra meşhur “Enel-Hak” sözünü söylediği için önce hapse atıldı. Ardından idamına karar verildi. Önce kamçılandı, sonra elleri, ayakları ve başı kesildi. Gövdesi darağacına asıldı. Daha sonra da yakılarak külleri Dicle nehrine savruldu. Geniş bilgi için Bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c. 4 s. 74-75

Seyyid Hayranî'nin öğrencisidir. Mollalar, bu üç arkadaşı çok sevmekte, zaman buldukça revakta (ev önündeki saçak kubbe, kenarlı oda) toplanarak Hoca'nın fıkralarını, Nesimî'nin şüirlerini, Mansur'un öykülerini dinlemektedirler.

Hayranî'nin birgün köyüne gitmesi gerekir. Çok sevdiği kuzusunu Nasreddin, Nesimî, Mansur üçlüsüne emanet eder. Bunlar birgün yanlarına kuzuyu da alıp kırlara açılırlar. Bir süre sonra karınları acıkır. Kuzuyu kesip yemeye karar verirler. Mansur kesmeyi, Nesimî deriyi yüzmeyi üstlenir. Hoca'ya: "Sen ne yapacaksın?" diye sorarlar. Hoca: "Seyit Efendi Hoca-Hayranî- ermişlerdendir. Ondan korkarım, kuzuya dokunamam ama pişirirseniz ona da dayanamam." der, neticede kuzuyu kesip yerler.

Seyit Hoca, köyden döndüğünde durumu öğrenir ve çok kızar. "Kim kesti kuzumu çabuk söyleyin!" diye haykırır. Mansur başı önünde: "Ben, Hocaefendi." der. Nesimî, sözün ardına getirir: "Ben de derisini yüzdüm." Seyit Hoca, bu kez Hoca'ya döner: "Ya sen ne yaptın?" der. Nasreddin Hoca yanıtlar: "Ben hem onların hâllerine güldüm hem de etten biraz yedim." O zaman Seyit Hayranî şöyle bir bakar ve: "Mansur, günün birinde seni de böyle kesecekler, Nesimî, senin de derini yüzecekler, Nasreddin sana da kıyamete dek evet, tâ kıyamete dek gülecekler, bunu siz istediniz." der.⁷⁴

Akşehirli, kambersiz düğün, Hocasız dernek olmaz, derlermiş; her davetin her ziyaretin başköşesi onunmuş. Çağrılrsa da olur, çağrılmasa da gelip kurulmuş. Bir iş ayağına dolaşır da gelmezse, yine postu boş dururmuş... Ne var ki, rahmetliyi söze boğdukları için çok kere sofraya tok oturur, aç kalkarmış...

74 Yurt Ansiklopedisi, Konya Kültürü, Yöresel Halk Edebiyatı Bölümü s. 5234, Nezihe Araz, Anadolu Erenleri s. 347-348

Mahalle arkadaşları, onu çok severmiş ama hem kızar hem de kıskanırlarmış. Çünkü küçük Nasreddin hiçbir zaman arkadaşlarının oyununa gelmez, hemen anlar, oyunlarını bozarmış. Büyük küçük herkes, onu severmiş. Komşularıyla da yakın bir ilişki içinde imiş. Ancak, tembel, beceriksiz, duygu sömürüsü yapan, ikiyüzlü, bilgisiz komşularına çok kızar onlara her fırsatta ders vermekten kaçınmazmış.

Anadolu halkı, Hoca'dan çok sonra Anadolu'ya gelen Timur'dan çok çekmiş. Halkın bu sıkıntılı zamanında da imdatlarına Hoca koşmuş. Halk, çektiği eziyetleri Hoca'nın fıkraları arkasına sığınarak anlatmış.

M. Fuat Köprülü de Hoca'ya halkın bakış tarzını şu şekilde anlatmaktadır: "Akşehir" halkı Hoca hakkında büyük bir hürmet beslerler ve onun kutsiyetine kaildirler. Bu itikadın neticesi olarak da birtakım tuhaf adetler vücuda gelmiştir. Mesela şehirde bir düğün olunca Hoca'nın türbesine gidip davet ederler, hatta "mollalarını da al" demeyi unutmazlarmış, aksi takdirde, yeni zevce ile zevce (karı-koca) arasında geçim olmazmış. Kezalik, kim Hoca'nın kabrini görüp gülmezse mutlaka başına bir felaket gelirmiş. Bundan başka o taraf halkı: "Kuru ağrı" denilen bir nevi göz hastalığının tedavisi için türbeye gelirler, çamur hâline koydukları toprağı gözlerine sürerek ağrıdan kurtulurlarmış..."⁷⁵

İşte halkın gözündeki Hoca böyle bir insandır. Onun etrafında oluşan inançlar, menkıbeler doğruluğu yanlışlığı bir yana Hoca'nın halk arasındaki seçkin yerini ve onun manevî gücünü göstermektedir.

75 M. Fuat Köprülü, Nasreddin Hoca s. 23 (Veled Çelebi de bu tür inanışlardan söz etmektedir. Bkz. Letaif-i Hoca Nasreddin s. 19)

İ. Timur'la ilişkisi⁷⁶

Nasreddin Hoca'nın fıkraları arasında Timur'la ilgili çok sayıda fıkra vardır. Bunlardan iki tanesi şöyledir:

Hoca, o gün yine Timur'un yanındaymış. Timur'a bir asker getirip sarhoş olduğunu söylemişler, ardından da:

– Ne yapalım, diye sormuşlar.

Timur:

– Üç yüz değnek vurun, demiş.

Hoca, gülmeye başlamış. Timur bunun üzerine çok kızmış.

– Sen benimle alay mı ediyorsun Hoca, deyince ondan şu cevabı almış:

– Gülüyorum çünkü ya sen hiç dayak yememişsin ya da sayı saymayı bilmiyorsun.

Hoca'nın bu konudaki fıkralarından biri de şöyledir:

Hoca ile Timur, hamamda yıkıyorlarmış.

Timur, Hoca'ya sormuş:

– Hoca, bana kaç akçe değer biçiyorsun?

– Kırk akçe, demiş, Hoca.

Timur, kızmış:

– İnsaf Hoca, demiş. Yalnız şu üstümdeki peştamal kırk akçe eder.

Hoca cevap vermiş:

– Ben de zaten ona değer biçtim.

Bunlar ve benzerî fıkralardan yola çıkanlar, Hoca'yı Yıldırım Bayazid döneminin insanı kabul etmektedirler. Eski yazmalarda ve bunları kaynak alan Çaylak Tevfik Bey'e göre

76 Timur: Türk cihangiri. Güçlü bir devlet kurdu. Pek çok devleti ortadan kaldırdı. Anadolu'ya da girdi ve Ankara Savaşı'nda Osmanlı ordusunu dağıtıp Yıldırım'ı esir aldı. Dünya tarihinin gidişatını değiştiren birkaç isimden birisidir. Bkz. Türk Ansiklopedisi, c. 11 s. 4108

durum böyledir. Yine “Evliya Çelebi Seyahatnamesi” de Hoca’yı Timur’la çağdaş gösterir. Bu kanaati bazı tarihçiler de paylaşmışlardır.

Bazı kaynaklar, bu durumu böyle aktarınca Hoca’nın Timur’la ilgili fıkraları anlaşılır hâle gelmektedir fakat tarihî bilgilere göre Hoca’yla Timur arasında yaklaşık 120 yıllık bir zaman aralığı vardır. Timur’un Anadolu’da Yıldırım Bayezid’le Ankara Savaşı’nı (1402) yapması, Hoca’nın vefatından yaklaşık 120 yıl sonra gerçekleşmiştir. Öte yandan daha sonra yapılan araştırmalar bu fıkraların Hoca’ya değil meşhur İskendername şairi Ahmedî⁷⁷ mahlaslı Tacettin İbrahim ibn. Hızır Bey’e ait olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu zat, Amasyalıdır. Yıldırım Bayezid şehzadelerinden Emir Süleyman adına eseri yazmıştır. Bir ara Timur’un da yanında bulunmuştur.⁷⁸

Halkın Hoca ile Timur’u karşı karşıya getirmesinin gerekçesi ne olabilir ve Hoca - Timur ilişkisinin gerekçesi ne olabilir?

Burada Nihat Sami Banarlı’nın şu yorumuna bakmakta yarar vardır. Buna göre; Nasreddin Hoca, bir 13. asır büyüğü olduğu hâlde hak an’anesi onu, Anadolu’ya Hoca’nın ölümünden 116 yıl sonra gelen Timur’la karşılaştırmış; bu zalim ve kan dökücü handan en ince intikamını Nasreddin Hocasına aldırmıştır. Böylelikle Hızır’a benzer bir hayatla, Nasreddin Hoca, Türklüğün Türkiye topraklarındaki bütün asırlarında yaşamış ve bir milletin tükenmez neşesi, kırılmaz iğnesi, yenilmez silahı olmuştur.⁷⁹

Yabancı uzmanların yorumları da buna benzer tarzdadır:

Edmond Saussey, bu konuyu şöyle değerlendiriyor: “Türk milletinin, Hoca Nasreddin’in çevresine bu çeşit çizimler ilave

77 Ahmedî: 14. y.y. Asır divan şairlerindedir. İskendername isimli eseriyle tanınmıştır.

78 İbrahim Hakkı Konyalı, Nasreddin Hoca, Yedi İklim Dergisi, ags. s. 169

79 Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı c. 1, s. 304

ederek bu saf ve iyi adamı, Timur'un karşısına çıkarmak suretiyle onun portresini tamamlaması manidardır. Nasreddin Hoca bu fıkralarda, hoyrat iktidar ve fütüvvet hırsı karşısında, güler yüzlü cesaretin, sakin sebat ve temerrüdün, iktidar ve temkin hislerinin neler yapabileceğini gösteren millî bir semboldür.”⁸⁰

j. Başka Nasreddinler

Hoca'nın yaşadığı dönemde Anadolu'da “Nasreddin” yahut “Nâsiruddin” ismi çok yaygındı. Buna, menkıbelerin asıl Nasreddin Hoca'nın tarihî kişiliğini örtmesi gibi başka sebepler eklenince Hoca, zaman zaman başka Nasreddinlerle de karıştırılmıştır. Gerçekten de o dönemde çok sayıda bu ve benzer isimler taşıyan kişi bulunmaktaydı. Ahmet Baydar, bir makalesinde bu isimlerden bazılarını şöyle sıralamaktadır:

1. Nâsiruddin Berkiyaruk. İzzettin Kılıçarslan'ın oğludur.
2. Nâsiruddin Nasrullah b. Kuh Arslan. 2. Keykavus'un 1261'de Baybars'a gönderdiği elçidir.
3. Nâsiruddin Oğulmuş. Baybars'ın 1261'de 2. Keykavus'a yardım için gönderdiği silahtardır.⁸¹
4. Nâsiruddin Abdulcebbar. 2. Gıyasettin zamanında takva sahibi olarak bilinen bir ediptir.
5. Nâsiruddin Ali. Sultan Alâeddin döneminde çâşni-girdir.⁸²
6. Nâsiruddin Osman: Malatya'da Seyfeddin Sungur mahallesinde imamlık, Darende'de kadılık yapmıştır.
7. Nâsiruddin Nusret İnanç. Konya'da “Divan-ul-Hakem”-lik yapmıştır.
8. Nâsiruddin Çelebi. Meşhur bir zengindir.⁸³

80 Edmond Saussey'den aktaran Petev Naili Boratav, Folklor ve Edebiyat 2. s.303

81 Silahtar (Silahdar): Padişah yahut vezirlerin silahlarına bakan görevli.

82 Çâşni-gîr: Eskiden saraylarda yemeklerin tadına bakan kimse, sofracıbaşı, aşçıbaşı.

83 Ahmet Baydar, Bilge Hoca, Yedi İklim dergisi, ags. s. 168

Yine Sahip Ata'nın vezirlerinden Yavlak Arslan Oğlu Nasuriddin, Hindistan'da Delhi hükümdarı Nasuriddin Mahmud, Hülagu'nun vezirlerinden Hoca Nasuriddin T s  de Hoca'yla adaş olan kimselerden bazılardır.⁸⁴

Nasreddinler arasında ne kadar benzerlik olursa olsun ortada gerçek bir Nasreddin Hoca olması da gerekmez mi? Onca Nasreddin Hoca fıkrasının asıl yurtlarının Akşehir ve Sivrihisar olması tamamen bir tesad f olamaz. şu ana kadar yapılan ilmî çalışmalar, farklılıkları olsa bile, çoğu, Sivrihisar'da doğan ve Akşehir'de vefat eden bir Nasreddin Hoca'dan söz etmektedir. İnce bir zek ya nükte kabiliyetine sahip olan Hoca'nın adının Türkçede telaffuz edildiği şekli ile "Nasreddin" olduğundan hiç şüphe yoktur.⁸⁵

84 Kemal, Uzun, age. s. 20

85 İ. Hakkı Konyalı, Yedi İklım Dergisi, ags. s. 171

Dördüncü Bölüm

ESKİ KAYNAKLARDA NASREDDİN HOCA

“... Nasreddin Hoca'nın adı 15. yüzyıldan itibaren yazılı kaynaklarda geçmeye başlamıştır. Bu kaynaklardan en eskisi Ebu'l Hayr-i Rumi'nin, Cem Sultan'ın emriyle yazıp 1480 yılında bitirdiği Saltukname'dir.”

Dr. Mustafa Duman

Eski Kaynaklarda Nasreddin Hoca

A. Saltukname'de Nasreddin Hoca

S altukname, 1480'lerde Cem Sultan'ın arzusu üzerine maiyetinde bulunan Ebu'l-Hayr-ı Rumî tarafından kaleme alınan ve Sarı Saltuk'un menakıbını anlatan mensur bir eserdir.

Esere adını veren Sarı Saltuk bir alperendir. Anadolu'daki Moğol istilasından sonra 2. Keyhüsrev'in oğullarından 2. İzzettin Keykavus, maiyeti ile birlikte yerleşmek için toprak istediğinde kendisine Bizans imparatoru tarafından Romanya'daki Dobruca toprakları tahsis edilir. İlk olarak İznik ve İzmit taraflarından 20-30 obalık bir Türkmen nüfusu Rumeli'ye geçerek Dobruca'ya yerleşir. İşte Sarı Saltuk, bu Türkmenlerin başında bulunan ve bu bölgede Müslümanlığı yaymak için uğraşan bir gazi derviştir.⁸⁶

Hakkında da değişik rivayetler de mevcuttur. Velâyetname'ye göre Sarı Saltuk, basit bir çobanken Hacı Bektaş'ın himmeti ile ermişlik makamına çıkmış ve Hacı Bektaş halifesi olarak Rumeli'ye gitmiştir. Zamanın erenlerinden ve Hoca'nın da şeyhi olan Seyyid Mahmut Hayranî ile de dostluğu vardır.

İşte Sarı Saltuk şahsında Türklerin Anadolu ile birlikte Rumeli'ye yerleşmeleri ve İslâmiyet'i yaymaları konusunda

86 Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c. 7 s. 446-447

yazılan Saltukname’de Nasreddin Hoca’ya yer verilmekte ve fıkralarından bahsedilmektedir.

Eserin bir yerinde, Sarı Saltuk’un Akşehir’de iken Seyyid Mahmud Hayranî’nin kabrini ziyaretten sonra Hoca’nın evine gelişi anlatılmaktadır. Bu bölüm, Hoca’nın Sivrihisar’la ilişkisini ortaya koyması bakımından da önem taşır:

Bu bölümü buraya alıyoruz:

“(Sarı Saltuk) andan (Konya’dan) azm edüp Akyanus (Akşehir) şehrine gitti. Varup Seyyid Mahmud Hayran’un kabrini ziyaret eyledi.

Pes Server (Sarı Saltuk) andan durdı. Hace Nasreddin evine geldi.

Kapı kakdı. Hatunı kapu ardına gelüp;

‘Kimsüz?’ dedi.

Server ayıttı:

‘Ben Şerif Saltıhum. Kanı Hace, kandedür?’

Pes hatun ayıttı:

‘Server, Hace Sivri-Hisar’a ve Karahisar’a gitdi.’

Server ayıttı:

‘Ol yirler ekser kâfirlükdür. Anda n’eyler?’

Hatun ayıttı:

‘Sivri-Hisar’un, musarifleri haber gönderdiler, dahi ayıttılar: ‘Gelsün, bize biraz akıl koysun. Biz dahi eller gibi uslanalum.’ Ve dahi Kara Hisar’da olan Ermeniler ayıttmışlar. ‘Nasreddin bir akılsız Türk’dür; kim gelirse onun sakalına güller. Vay bunda gelse biz de gülerdük’ demişler. ‘Pes anda gitdi kim vara anlarun sakalına güle birez.’ dedi.

Pes Server ayıttı:

‘Hayf! Bize birkaç nasihat ede, dir-idüm, bulamadum.’

Hatun ayıttı:

‘Ben sana nasihat eyleyem, kabul eyle, eyler-i sen.

Nasihat budur kim: Evvel bu kim dünyada fâsık, fâcir ile alâka eyleme.

Ve dahi yad kişiye kendüni ve hem dahi malunı inanma.

Ve hem avretlerle maslahatda meşveret idüp anlara raz virme.

Ve dilünden tevbe ve istiğfarı koma.

Ve kendüne ne sanursan her mümine anı sanasun.

Allah'dan korkup ve Resul'den utanasun.

Ve ahiret için bunda amel-i ahsen idesün.

Dahi yaramazlardan kaçasun. Yaramazlık itmeyesün kim gönlün kararmaya.

Tâ mükâşefe her def sana zahir olup sırra vakıf olasun. Âyine-i dilde Hakk'ı müşahid idesin.' didi.

Server, bu nasihatleri ol âhiret bacısından işidicek kendünden geçüp yüz dane altun atâ idüp gitdi.

Nakildür ki her yıl Server, Nasreddin'e ve hatunına tuhfeler ve armağanlar gönderür idi. Hâce ve Hatunı dahi dualar gönderürler idi.

Pes bir yıl Server armağan göndermedi. Anlar dahi du'aname göndermediler. Server girü hediye gönderdi.

Ayıtıdı:

'Bizüm ile dostluk böyle mi olur?'

Pes ol gelen adama Hâce ayıtıdı:

'Begüm, siz bilmez misiz kim mesel-i meşhurdur ki, boş torba ile at tutulmaz. Erenler yanında hatâdur.' ..."⁸⁷

B. Letaif'de Nasreddin Hoca

Lâmî'nin Letaif'i de Hoca'dan bahseden kaynaklar arasındadır. Bu eserde üç tane Nasreddin Hoca fıkrası yer almak-

87 Türk Edebiyatı Dergisi, Nasreddin Hoca Anıt sayısı s. 53. Ayrıca Bkz. Pertev Naili Boratav, Folklor ve Edebiyat 2, s. 306-307

tadır. Bu kitaptaki fıkralar da Hoca'nın Sivrihisarlı oluşuyla ilgili bir belge olması açısından önemlidir: "Anadolu'nun faziletlilerinden Sivrihisarlı olup nesebleri meşhur Nasreddin Hoca'ya kadar çıkan Mevlâna Sinan Paşa'nın huzuruna birgün Karamanlı bir Danişmend getirip el öptürürler.

Paşa Hazretleri Danişmende:

– Nerelisin Mevlâna, diye sorar.

O da:

– Sultanım Karaman'dan ve diyar-ı Rum'danım.

Latife yollu yine Paşa hazretleri buyurdular:

– Galiba bu Karamanlılara bir nesne ile töhmet ve bir işle nispet ederler.

Yine paşa hazretleri Karamanlı'nın ağzından söz almak için:

– Bu Karaman'ın suyu ve havası kalbe huzur; dağ ve sahrası gönle ferahlık verir. Onun halkına bu ayıp ve töhmet nedendir, der.

Danişment:

– İki cihettendir Sultanım. Biri, Sivrihisar'ın civarı olması, diğeri ise Karaman Akşehir'indeki Nasreddin Hoca'nın mezarıdır.

Merhum Paşa'ya Danişmend'in bu kinaye ve nükteli cevabı ziyade hoş gelip iltifat ederek ihsanlarda bulunur."⁸⁸

C. Seyahatname'de Nasreddin Hoca

Büyük gezginimiz Evliya Çelebi'nin yolu Akşehir'e de düşer ve Hoca'nın mezarını ziyaret eder. Seyahatname'nin 3. cildinde yer alan bu bölümde Hoca hakkında bilgi verilmesi ve Hoca'yla Timur arasında geçen bir olayın nakledilmesi, Nasreddin Hoca'yla Timur'un çağdaş görülmesine kimileri için

88 Lâmizâde Abdullah Çelebi, Lâtîfeler s. 43–44

bir dayanak oluşturmuştur. Bunun değerlendirilmesi az önce yapıldığı için bu konuyu bir yana bırakarak Evliya Çelebi'nin Hoca ile ilgili düşüncelerini ve ilgili bölümü buraya alıyoruz:

“Kendisi Akşehirlidir. Gazi Hüdavendigâr'a yetişip ahd-i Yıldırım Han'da neşv ü nema bulmuştur. Fazilet-i bahire sahibi olup hâzıd-cevap ashâb-ı kerametten, hakîm, emr-i din ve dünyada müstakim ve mu'tedil bir ulu can idi. Timur ile hem-meclis olmuştur. Timur Han, şeref-i sohbetlerinden hazz idüp ol hakimün hatır-ı şerifleri için Akşehir'i muaf tutarak nehb ü gâret itmemüştür. Cemî' lisanda işbu hâce-i dânnânın nesâyih ü letâif ü darb-ı mesel makamında müstameldür.”⁸⁹

Evliya Çelebi'nin ziyaret notları ise şöyledir

“Akşehir ilçesinin güney tarafında bulunan dört tarafı demir parmaklıklarla çevrili bir türbe, buradan gelip geçenlerin dikkatini hemen çeker.

Bu türbede, büyük din bilgini, akıl ve sezgi sahibi ve o meşhur fıkraların anlatıcısı Nasreddin Hocamız yatmaktadır.

Nasreddin Hoca, olgun kişiliği, hazır cevaplılığı ile tanınmış bir insandır. Anadolu'yu işgal eden Timur bile Hoca'nın hatırına Akşehir'i yağmalamamıştı.

Kitaplar, Timur'la Hoca arasında geçen şöyle bir olayı anlatırlar:

Hoca birgün, Timur'la hamama gider. İçeride sohbet ederlerken Timur Hoca'ya sorar:

– Hoca Efendi, der. Ben ki şan şöret sahibi büyük bir hükümdarım. Eğer ben satılacak bir eşya olsaydım kaç para verirdin?

Hoca, sözünü esirgeyen bir adam olmadığı için şöyle der:

– Kırk akçeye alırdım.

89 Cefer Erkilic, Evliya Çelebi, s. 37

Bu cevap, Timur'u şaşırtır hatta biraz kızdırır da:

– Hocam, der. Beni bir yana bırak, üzerimdeki peştamal kırk akçe eder.

Hoca, hiç çekinmeden:

– İyi ya! İşte ben kırk akçeye o peştamalı alıyorum. Yoksa sen bir kuruş bile etmezsin, der.

Timur, böylesine mertçe bir cevap karşısında kızgınlığını unuttur, hatta memnun kalır. Hocanın açık sözlülüğü, inandığı şeyleri dürüstçe söylemesi hoşuna gider. Ona hediyeler verir.

İşte, gezilerim sırasında yolum Akşehir'e de düşmüştü. Hoca'nın türbesini ziyaret etmeden buradan geçemezdim.

Vakit gece yarısıydı. Yardımcılarımdan birisiyle şehirden çıktım. Birlikte, Hoca'nın mezarına giden yolda yürümeye başladık. Aklıma birden Hoca'nın fıkraları geldi. Kendi kendime gülmeye başladım.

Biraz sonra türbenin yanına geldik.

– Selâm üzerine olsun, ey Hoca! dedim.

Tabi ki, bu selâma karşılık beklenemezdi fakat, öyle olmadı.

– Selâm sana da olsun ey yüce kişi! diye bir ses duydum.

Atım, bu sesi duyunca ürküp iki ayağı üzerine kalktı. Fırlayarak türbenin içerisine girdi.

Bu sırada türbeden gelen:

– Ağa! Sadakanızı verin de güle güle gidin, diyen biriyle karşılaştık. Az önce bize selâm veren ve bizim selâmımızı alan kişinin kim olduğunu öğrenmiş olduk. Meğerse bu adam, türbenin bekçisiymiş.

Ben, muziplik olsun diye kızmış gibi yaparak:

Be adam! dedim. Ben mezarda yatana selâm verdim. Sana değil. Çünkü sen ölü değil dirisin. Niçin başkasına verilen selâmı sen almaya kalkışıyorsun?

Bu sözlerle aslında şaşkınlığımı gizlemek istemişim. Sözü daha fazla uzatmaya gerek görmedim. Bekçiye bir miktar para vererek oradan ayrıldık. Tabi ki Hoca'ya fatiha okumayı da ihmal etmedik.

Geri dönerken başıma gelen bu garip olaya gülmeden edemedim. Hoca, hayatında olduğu gibi ölümünden sonra da insanları güldürmeye devam ediyordu.”⁹⁰

D. Mehmet Tevfik'e göre Nasreddin Hoca

Fıkra derlemeleriyle tanınan ve Nasreddin Hoca'nın fıkralarını da üç kitap hâline derleyen Çaylak lakaplı Mehmet Tevfik Bey, ilgili eserlerinde Hoca hakkında verdiği malumat şöyledir: “Bizim bir Hoca Nasreddinimiz vardır ki bu zat Türklük âleminde pek ziyade kesb-i şöhret etmiş olduğundan pîr ü Bernâ Hoca-i dâniyi işitmemiş ve hikâyât-ı şöyle dursun, nâmı zikr olunsa tebessüm-i tabiâ hâsil etmemiş bir kimse yoktur zannederiz. Hatta yakın zamanlarda bazı fikarâtı Fransızca'ya tercüme edildiğinden kendisini Avrupalılar dahi tanımaya başladılar.

Hoca'ya isnâd edilen hikâyâtın mürur-ı zamanla hükümdan sakıt parçalarından kat'-ı nazar, ekserisi tavr-ı mizahda beyan-ı hakikat ve hikmetten başka bir şey değildir.

Bu hâlde merhuma mekteb-i tabîatte yetişmiş bir feylesof-ı kâmil dense sezadır. Cesedi Akşehir'de medfun, namı her şehirde mezkûrdur.

Merhum Yıldırım Beyazıd Han, asrı ricâlından olup sülâlesinin Murâd-ı Sâlis ahdinde İstanbul'a geldiği mukayyeditarih olduğu gibi evlâdından biri Evkaf-ı Hümayun'dan mahsûs bir mıkdar nân-pârenin kendisine intikâli lâzım geldiği ve

90 Evliya Çelebi Seyahatnamesi c. 3 s. 16-17 (Sadeleştirilerek alınmıştır)

o sülâleden bulunduğunu beyân zımmında Bâb-Âsârî'ye arz-ı hâl takdîmine geldiği sırada hayvânını meydânda bırakılan nevbet kösüne ya'ni davuluna bağlamış. Hayvan davulu sürükleyince ürkmüş ürktükçe sürüklemiş ve bi't-tesadûf o gün Surre katırları dahi orada bulunduğundan onlar da ürküp bir velvele-i uzmâ hâsıl olarak orada bulunanlara, bu nedir, bunu kim bağladı, diye suâl olundukta sülâleden olduğunu isbâte gelen zât idüğü anlaşılması üzerine mutlaka merhûmun evlâdından olduğuna şüphe kalmadı, başka delîle hâcet yokdur denilerek isid'âsının is'âfına müsa'ade olunmuştur.

Fıkarâtının en tuhaf ve en hikemlileri mesel-i sâ'ir gibi dillerde dâ'ir ise de çoğu mukayyed ve matbu' değildir.

Evvelce tâb' olunan letâifnamesinde âdî fıkralarının mün-deric bulunması ve o nüshanın Fransızca'ya tercüme olunması bâd-i esefdir.

Merhûma isnad olunan ve mezkûr kitapta bulunmayan birçok letâif "nüsha-i matbuası"ndan alınan ba'zılarıyla birleştirilerek ve resimlerine oldukça i'tina edilerek tertîb edilen işbu nüsha birinci def'a olarak mevkii intişâre vaz'olundu.."91

E. Şemseddin Sami'ye göre Nasreddin Hoca

Ünlü sözlük ve ansiklopedi yazarımız Şemseddin Sami'nin⁹² Kâmusu'l-a'lâm isimli ansiklopedisinde Nasreddin Hoca'ya dair bir madde vardır. Onun Hoca'yla ilgili olarak verdiği bilgi ve yaptığı değerlendirme şöyledir: "Nasreddîn (Hoca); zürefâdan ve mazennadan bir zat olup Hacı Bektaş-ı Veli ile mu'âsır bulunmuş olduğu mervî ise de, daha eski olup, Selçu-

91 Mehmet Tefvik Bey, Âsâr-ı Perîşân'dan nakleden M. Sabri Köz, Yedi İklim dergisi sayı 138-139 s. 45

92 Şemseddin Sami, Tanzimat devri yazarlarından olup roman, tiyatro, sözlük ve ansiklopedi çalışmalarıyla ve çevirileriyle tanınmıştır.

kiler zamanında yaşamış olması muhtemeldir. Her hâlde tafsîl-ı ahvâl-i mechul olup, letâife olan meyl-i tabîsinden dolayı, birçok letâif ve nevâdir kendisine isnâd olunarak, ismi bu hususta mesel hükmüne geçmiştir. Akşehir kurbinde dört tarafı açık ve büyük bir kilitle kilitlenmiş bir yer olup, müşârunileyhin türbesi olduğu mervîdir. Bazıları da Timurlenk zamanında ber-hayat olduğunu iltizâm ederek, cihangir-i müşârunilyh ile ba'zı mâceralarını nakl ederler.”⁹³

93 Şemseddin Sami, Kâmus'ul a'lâm c. 6

Beşinci Bölüm
NASREDDİN HOCA'NIN KİŞİLİĞİ

“... Millî ve dinî kültürümüzü tam bilmeyen ehliyesiz araştırmacıların kaleminde sanki bir “komedyen”miş gibi gösterilen Hoca, esasen büyük bir mürşit, büyük bir ahlâkçı idi...”

Dr. Mustafa Tatçı

Nasreddin Hoca'nın kişiliği

A. Kişiliğinin genel özellikleri

Fıkralarından ve hakkındaki kaynakların verdiği bilgilerden hareketle Hoca'nın kişilik özelliklerini şöyle değerlendirmek mümkündür.

a) Nasreddin Hoca, bilgin ve âlim bir kişiliğe sahiptir. Zamanın bütün dinî ve müspet ilimlerinden haberdardır. Ünlü bilginlerden ders alarak kendini yetiştirmiştir.

b) Hoca, bir cemiyet insanıdır. Ömrü medrese veya dergâhta ders alıp vermekle sınırlı kalmamış, her zaman hayatın ve olayların içinde olmuş, Hocalık ve bilgelik görevini her kesim insan arasında sürdürmüştür. Hoca'yı bu yüzden camide, dergâhta, kahvede, misafirlikte, devlet adamlarının yanında, tarlada, bahçede görmek mümkündür.

c) Hoca, olayların kahramanı olmadığı zamanlarda bile toplumsal yapıyı çok iyi tanıyan, gözlemleyen bir tutum içerisindedir. Çünkü gözlem, tarafsız olma, sorunları doğru tesbit edebilme, haklıyı haksızı ayırabilme konusunda gerekli bir yöntemdir.

d) Halk ve yöneticilerin üzerinde çok önemli bir saygınlığı vardır. Çok sevilip sayılmakta ve her zaman her konuda kendisine danışılmaktadır. Bu anlamda o, hem öğretmen hem eğitimci hem de danışman konumundadır.

e) Onun yaşadığı toplumda ve sonraki asırlarda bu kadar hüsn-i kabul görmesi bu bilgeliğini, bilginliğini, eğiticiğini tatlı dil ve güler yüzle üstelik zekice yapmasıdır. Bu tavrı da kişilik özelliği kadar yine inançlarıyla ilgilidir. Öncelikle bu, bir İslâmî davranıştır. Asık suratlılık, dinden onay alamaz. Öte yandan Hoca, pek çok ekonomik ve sosyal sıkıntının yaşandığı bir toplumun insanıdır. Böyle bir insanî yapıyı ancak, düşünmeyi gülmeye birlikte ele alarak aydınlatmak, sıkıntılarını gidermek, olanlar üzerinde düşünmeye sevk etmekle mümkün olabilirdi.

f) Nüktencilik, hazır cevaplılık onun en önemli özelliğidir. Fakat onu komik bir adam olarak görmek eksik değil yanlış bir tutum olur. Çünkü güldürebilmek önce düşünmeyi ve düşündürebilmeyi gerektirir. Onun bir fıkrasını okurken yahut dinlerken her ne kadar ilk tepkimiz tebessüm olsa bile bunu mutlaka tefekkür takip eder.

g) Hoca'da düşünmek çok önemli bir özelliktir. Öyle ki bu düşünceyi hayat, ölüm, kader, kaza gibi metafizik konular üzerinde de gerçekleştirir. Mesela “kabak” fıkrası bunun çarpıcı bir örneğidir. Bilindiği gibi Hoca, birgün bostana gider. Burada büyük bir ceviz ağacı vardır. Dinlenmek üzere altına oturur. Kocaman ağaçta küçük küçük cevizler...

Hoca, buna anlam veremez. Öte yandan gözleri bostandadır. Burada bal kabakları vardır ve yerededir. Küçük bir bitkinin ürünü olarak yetişmektedirler. Der ki: “Bu işte bir terslik var, kocaman bir ağacın üzerinde küçük küçük bir ceviz; küçük küçük bir nebatın üzerinde kocaman kabak... Bu olacak şey değil!”

Bu esnada kafasına ağaçtan bir ceviz düşer. Canını acıtır. Hoca bu can acısıyla ellerini açıp Allah'a seslenir: “Allah'ım! Sen ne kadar büyüksün! Sen yine bildiğin gibi yap. Eğer sen, benim düşündüğüm gibi yapsaydın, şimdi benim hâlim ne olurdu.” der. Bu fıkra, Hoca'nın düşünme sınırlarının ve olaylardan nasıl bilgelik dersleri çıkardığının küçük bir örneğidir.

ğ) Hoca'nın halkı güldürmesi asla bir dalkavukluk biçimini almaz. Bu yüzden onu "komedyen" sınıfında düşünmek mümkün değildir.

h) Yine Hoca'nın zekiliğini kurnazlıkla karıştırmamak gerektiğini de belirtmemiz gerekir. Çünkü kurnazlık örneğin zor bir durumdan kurtulmanın meşru olmayan yolunu bulabilme becerisi iken zekilik, meşru ama kimsenin düşünemediği bir yolla bu zorluğu aşmak marifetidir.

ı) Kimi fıkralarındaki saflık yahut aptallık derecesindeki ifadeler bizi yanıltmamalıdır. Böyle durumlarda Hoca, daha çok bir öz eleştiri yapar. Kendi kendisiyle dalga geçerek, nefisini aşağılar. Yahut saflığa sığınarak söylenemeyecek, cesaret gerektiren bir gerçeği açıklar ama fıkranın sonunda yine zekâ parıltısı nüktesini söyler.

i) Hoca, bulunduğu mevkiine rağmen halktan birisi gibi yaşar. Bir taraftan imamlık, müderrislik, kadılık gibi aslı görevlerini yaparken halktan kopmaz. Onlar gibi dağa gider, odun keser. Pazarda alışveriş yapar. Ticaret yapar. Çalışkandır. Kendi damını kendi onarır. Kendi tarlasını kendi sürer.

j) Hoca, bağlı olduğu dinî düşüncenin bir gereği olarak "iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak" ölçüsüne sıkı sıkıya bağlıdır. Toplumsal çarpıklıkları eleştirerek doğru olanın adresini gösterir.

k) Hoca, görevini yaparken çok hoşgörülü davranır. Asla yıkıcı olmaz. Muhataplarını aşağılamaz. Suç işleyenlere karşı merhametli ve affedicidir.

l) Nasreddin Hoca, bir kaos döneminin insanıdır. Bu dönemin şartları içerisinde üzülen, kederlenen, mutsuz olan insanlara bu olumsuzlukları neşe ile mizahla aşmalarını sağlayan bir insandır. O, yaşadığı dönemin zorluklarını, olumsuzluklarını fazla ciddiye almayarak aşmaya çalışmayı öğretmiştir.

Bütün olumsuzluklarına, sıkıntılarına rağmen yine de dünyayı yaşanmaya değer; hayatı ise, kıymetinin bilinmesi, tadının çıkarılması gereken bir zaman süreci olarak görmüştür. Her zorluğun kolay bir yanı olabileceğini gösterir.

m) Hoca, inançlara, ahlâk kurallarına, devlete, yasalara, toplum kurallarına bağlı ve saygılıdır ama bu tutumu devlet adamlarının, bürokratların, din adamlarının eleştirisinden vazgeçirmez. Onlarda gördüğü yanlışlıkları, rüşvet yiyen kadırları, din adına halkı sömüren hocaları, ilmin kabuğunda kalmış âlimleri, zulmeden idareciyi hicveder. Fakat bunu çok zarif biçimde yaptığı için hem kendisine bir zarar gelmez hem de sözü muhatabı nezdinde ciddiye alınır.

n) Hoca, başkalarını eleştirirken aynı eleştiriye kendisine de yapmaktan çekinmemiştir. Bu, bir tür özeleştiriidir ki bunun yapılması olgunluk ister. Hoca, böylesine olgun bir karakterdedir.

o) Hoca, hayalci değil gerçekçidir. Hiçbir zaman abartıya, hayalî olana yer yoktur.

ö) Onda sadece içinde yaşadığı toplumun değil insanlığın ortak fotoğrafını buluruz yani o, hem millî hem de evrensel olmayı başarmıştır.

p) Hoca'ya atfedilen bazı fıkralarda Hoca, oruç tutmayan, abdestsiz namaz kılan bir adam tipi olarak ortaya çıkar ki bu mümkün değildir. Hoca, samimi anlamda bir Müslüman'dır. İbadetlerini yerine getirmek mevzuunda son derece hassastır.

r) Hoca, gerek insan olarak gerekse Müslüman bir gönül adamı olarak yaptığı Hocalık, kadılık, esnaflık, çiftçilik gibi işlerde, insan ilişkilerinde aile ilişkilerinde tam anlamıyla Müslüman-Türk insanının genel karakterini yansıtır.

B. Bilim adamı olarak Nasreddin Hoca

Hoca, kaynakların ve fıkraların ışığında ele alındığında öncelikle bilgili bir kişidir. Küçük yaşlarından itibaren önce babasının yanında daha sonra Sivrihisar ve Konya medreselerinde ciddi bir tahsil görmüştür. Müderris yani medrese hocasıdır. Devrinin önemli bilgin ve arifleriyle münasebeti söz konusudur. Yaşadığı ve eğitim gördüğü devir de ilim bakımından dikkat çekici özelliklere sahiptir. Hoca, böyle bir dönemin insanıdır.

Hoca, bilgidir ama bilgiçlik taslamaz. Hayatı sadece kitabî bilgilerle yorumlamaz. Meseleler karşısında sırf kitabî bilgilerin kurallarıyla hareket etmez. Aklını da kullanarak çözümler bulur. Öte yandan devrinin bilim anlayışına ilişkin eleştirel bir bakışı vardır. Medreselerde ezberciliğe önem verilmesini kabul lenmemektedir. Nitekim buraya alacağımız şu fıkraları onun bu tutumunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Medreselerdeki eğitim öğretim sistemini eleştirme anlamında şu fıkrası ilginçtir: “Hoca, talebelerine “Kudurî” adlı din kitabını okutuyormuş. Birgün komşusu, bir türlü uyuyamayan çocuğu için Hoca’dan muska yazmasını isteyince Hoca: ‘Bir Kudurî bulup yastığın altına koy.’ der. Komşunun: “Kudurî muska mıdır?” sorusuna, “Muska olup olmadığını bilmem ama şunu bilirim ki bu kitabı ne zaman okutmaya kalksam bizim talebeler horul horul uyuyorlar.” der.

Yine silah taşımamanın yasak olduğu bir devirde Hoca, bir kılıçla yakalanır. Subaşı, silah taşımamanın yasak olduğunu buna rağmen neden silah taşıdığını sorar. Hoca da der ki: “Bu kılıçla öğrencilerin yanlışlarını kazıyorum.” Subaşı bu iş için küçük bir çakının yeteceğini söyleyince Hoca: “Öyle yanlışlar var ki kazıyıp düzeltmek için bu bile ufak geliyor.” cevabını verir. Bu fıkra, görünüşte durumu kurtarmak adına söylenmiş olsa da

bilim hayatındaki yanlışlıklara ve tutarsızlıklara da bir eleştiri mahiyetinde anlaşılmalıdır.

Nasreddin Hoca'nın önemseddiği hususlardan bir başka husus da bilginin gerçeklere dayanması ve bilim adına ortaya konan şeylerin bir işe yaramasıdır. Bir fıkrasında anlatılan şu olay, onun bu meseleye yaklaşımını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Birgün Akşehir'e üç bilgin gelir. Bunlar gereksiz bilgilerle kafalarını doldurmuş ve bunun verdiği gururla ortada dolaşan tiplerdir. Hoca'ya dünyanın merkezinin neresi olduğunu sorarlar. Hoca da: "Eşeğimin sağ arka ayağının bastığı yerdir." der. Onlar Hoca'dan bunun ispatını isteyince de Hoca: "İnanmazsanız ölçün de görün." der. Bu cevap karşısında şaşkına dönen ama altta kalmak istemeyen gururlu bilginler hemen ikinci bir soru sorarlar ve derler ki: "Söyle bakalım gökteki yıldızların sayısı kaçtır." Hoca cevap verir: "Eşeğimin kılları kadar!" Yine ispat istediklerinde cevap yine aynıdır: "İnanmazsanız sayın." Üçüncü soruyu içlerinden biri sorar ve der ki söyle bakalım molla: "Sakalımda kaç kıl var?" Hoca: "Eşeğimin kuyruğundaki kıllar kadar." der. Yine ispat istenince de Hoca, bu sefer taşı gediğine koyar ve muhatabını kesin bir dille susturur. "İnanmazsan, bir kıl senin sakalından bir kıl eşeğinin kuyruğundan koparalım. Bakalım denk çıkacak mı görürüz."

Burada ilk bakışta hemen görebildiğimiz gerçek; bilim adına gereksiz, hiçbir işe yaramayan bilgilerle(!) meşguliyetin manasızlığı vurgusudur. Çünkü bu tür soruların cevapları yoktur. Olsa da bir yararından söz edilemez. Ne yazık ki din adına bilim adına bu tür boş şeyler her devrin meselesi olmuştur.

C. Mutasavvıf olarak Nasreddin Hoca

Günümüz şairlerinden Ali Günvar, Nasreddin Hoca ile ilgili bir makalesinde: "Nasreddin Hoca, devletin üni-

ter, monolitik ve baskıcı ideolojik yapısının dağıldığı fakat bununla birlikte de pek çok ekonomik ve sosyal sıkıntının yaşandığı bir içtimaî kriz durumunda, insanları mizah yolu ile vuzuha kavuşturduğu İslâmî Ahlâk paradigması içinde refeküre yöneltmiş olan ve onlara, zaman zaman demir leblebi denilen konuları mizahen anlatabilmiş, evliyadan bir zat-ı muhteremdir, dersek pek de yanlış olmayacaktır.”⁹⁴ demektedir.

Ali Günvar'ın Hoca için söylediği “Evliyadan bir zat-ı muhterem” ifadesi önceki zamanlarda da söylenmiş ve Hoca tasavvuf ehli, derviş, halife, şeyh isimleriyle de anılmıştır. Bunun bir örneği Hoca ile ilgili bilgi veren kaynaklar bölümünde yer alan Bayburtlu Osman'ın eserinde Hoca'nın büyük veliler arasında sayıldığı bilgisidir. Halkın bakış açısı da zaten böyledir. Bu yaklaşıma bağlı olarak da Hoca'nın fıkraları tasavvufî bakış açısıyla yorumlanmıştır. Mesela Mevlânâ'nın torunlarından Burhaneddin Çelebi (1814–1897) Nasreddin Hoca'nın 121 fıkrasını tasavvufî bakış açısıyla izah etmiştir.⁹⁵

Bu konuda Sabri Tandoğan'ın söyledikleri de çok önemlidir: “Nasreddin Hoca fıkraları yalnızca bir gülme ve mizah malzemesi olarak görülmemelidir. Tasavvufî görüşle değerlendirildikleri takdirde insanlığın öğreneceği çok şey bulunduğu anlaşılacaktır.”⁹⁶

Nasreddin Hoca'nın fıkralarına bu açıdan yaklaşan bir isim de İsmail Emre'dir. 1900 Adana doğumlu olan Emre; “Hoca'nın fıkralarında tasavvufî bir hikmet bulmakta” ve

94 Ali Günvar, Bana Damdan Düşmüş Olan Bir Doktor Getirin, Yedi İklim N. Hoca Özel sayısı s. 10

95 Burhaneddin Çelebi, Letâif-i Nasreddin Hoca, yayına hazırlayan Fikret Türkmen Ankara 1989

96 Aktaran Bekir Şahin, Nasreddin Hoca'nın Felsefesi, Nasreddin Hoca, s. 11

buna göre yorumlamaktadır.⁹⁷ Emre'ye göre Nasreddin Hoca, büyük bir mutasavvıftır. Fıkralarında da tasavvufi hakikat ile tasavvufi ahlakı telkin etmek istemektedir. Ayrıca, Hoca'nın bu yönü onun fıkralarının taklitlerinden ayrılmasında da bir ölçüdür.⁹⁸

Nasreddin Hoca, bilgin bir kişidir. Küçük yaşlarından itibaren hemen her türlü dinî bilgiyi almış, Kur'an hafızı olmuş ve Sivrihisar'da müderrislik yapacak bir seviyeye ulaşmıştır. Onun Konya ve Akşehir'e götürülen sebep muhtemelen tasavvufi arayışlarıdır. Zira kendilerinden faydalanmak üzere buldukları yere gittiği Seyyid Mahmud Hayranî ve Seyyid Hacı İbrahim Sultan mutasavvıf kişilerdir. Nitekim Mecmua-i Maarif adlı esere dayalı olarak Hoca'nın bu durumunu ele alan Fuat Köprülü de Hoca'nın köyünden ayrılmasının bu iki mutasavvıf zata intisap maksadıyla olduğunu belirtmektedir.⁹⁹

Ali Günvar, bahsettiğimiz yazısında yine Hoca için Saltukname'deki bilgileri referans alarak: "Seyyid Mahmud Hayranî Hazretleri'nin dervişlerindedir. Muhtemelen bu zatın halifesi ve Mahmud Hayranî Hakk'a yürüdükten sonra da dergâhın şeyhi olarak görev yapmıştır."¹⁰⁰ demektedir.

Bilindiği üzere 13. asır yani Nasreddin Hoca'nın da yaşadığı yüzyıl bir bunalım çağı olmakla birlikte aynı zamanda bir tasavvuf asrıdır. Moğol istilası neticesinde Anadolu'ya göç eden Türkistanlı dervişler, tasavvuf düşüncesini Anadolu halkı için bir kurtuluş reçetesi olarak görmüştür. Bu devirde Mevlânâ,

97 İsmail Güleç, İsmail Emre ve Nasreddin Hoca'nın Fıkralarına Farklı Bir Yaklaşım, Yedi İklim Dergisi a.g.s. s. 99, Bu tür yorumlara ilişkin malumatı Sabri Erdoğan'ın "Yunus Emre ve Tasavvuf" isimli bildirisinde de görmek mümkündür. Bkz. 5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Nasreddin Hoca Bildirileri, Ankara 1996

98 İsmail Güleç, agy. s. 100

99 M. Fuat Köprülü age. s. 22

100 Ali Günvar, agy. s. 9

Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre bu asrın zirve mutasavvıflarıdır. Nasreddin Hoca da bu çağın insanıdır. Hoca, Konya'da bulunduğu göre muhtemelen Mevlânâ ile görüşmüştür.

Nasreddin Hoca bütün bu özelliklerinden dolayı, halk mabeyninde "sâlih, veli ve mübarek bir kişi" olarak kabul edildi. Hoca'nın fıkralarının ilk derlemecileri de onu bu gözle gördü. Eserlerinde ondan bahsederken "Evliyadan Nasreddin Hoca" diye bir not düşme ihtiyacı duydular.

Hoca hakkındaki tarihî malumata ve fıkralarına bağlı olarak olaya baktığımızda onu Ali Günvar'ın "şeyh" olarak görme yorumunu kabul etmek zorlaşmaktadır. Hoca'nın bu yönü hakkında bir bilim adamının da belirttiği gibi olsa olsa şöyle söylenmelidir: "Hoca, tasavvuf müntesibidir. Tasavvufî yönü bulunan bir şahsiyettir. Onu şeyh olarak görmek eldeki mevcut bilgilere göre zordur."¹⁰¹

Hoca, bir mutasavvıf olarak (ister şeyh, isterse müntesip olarak ele alalım) yine kendine özgü bir tutumun sahibidir. Öncelikle pek çok tasavvuf insanında da görüldüğü gibi gönül adamlığı onu taassuptan uzak tutmuştur. Bu yüzden Hoca, asla katı kuralcı biri değildir. Geniş bir hoşgörünün ve derin bir insan sevgisinin insanı olarak hayatını sürdürür. Çevresine de bunu telkin eder. Yine onun mutasavvıflığı şayet bir dergâhın içinde bulunduyorsa bile dergâh sınırları içinde kalmaz. Hayatın ve olayların içinde ve insanların arasındadır. Başka bir deyişle tasavvufî tutum ve anlayışı hayattan ve günlük hayatın gerçeklerinden kopuk değildir.

Bir başka önemli husus da Hoca'nın tasavvufî bir terim olan "keramet" in ulu orta gösterilmesinden son derece rahatsız olmasıdır zira din ve tasavvufun gerçek manasında uzak zümrelerce tasavvuf, daha çok bu yönüyle algılanmaktadır.

101 Alim Yıldız, Nasreddin Hoca'nın tasavvufî Yönü, Yedi İklim ags. s.103-105

Tasavvufu böyle anlayanlara karşı Hoca'nın kılıcı son derece keskindir. Şu fıkrası bu tutumun güzel bir örneğidir.

Birgün Şeyyad Hamza bir toplulukta ulu orta şöyle der: “Ben öylesine kâmil biriyim ki her gece bu âlemden geçer, göklere uçar, oradan da dünyayı seyredirim.” Hoca bunun üzerine ona bir ders vermek ve bu tip şeylerin ulu orta konuşulmasının uygun olmadığını anlatmak için: “Sen göklerde uçarken hiç eline samur gibi yumuşak bir şey dokunuyor mu?” diye sorar. Şeyyad Hamza bu soruya: “Evet.” diye cevap verince Hoca: “İşte o eline dokunan şey benim eşeğimin kuyruğudur.” cevabını verir.

Bu tutum ilk bakışta bir kurnazlık gibi algılansa da burada asıl verilmek istenen mesaj, kerametın bir “gösteri” olmadığını açıklamaktır. Yine burada dikkat çeken bir husus büyüklemenin değil tevazuun tasavvufun ana ilkesi olduğu vurgusudur.

D. Din adamı olarak Nasreddin Hoca

Hoca, doğduğu köyde, Sivrihisar'da ve Akşehir civarındaki bazı yerlerde imamlık ve vaizlik yapmıştır. O bir din adamı olarak da farklı özellikler atıştır. Öncelikle, din anlayışı hurafelerden tamamıyla uzak bir anlayıştır. Sorulan sorulara İslâm'ın ruhuna uygun akılcı cevaplar verir ve muhataplarının anlayacağı bir dil kullanır.

Fıkralarında onun bu özelliği çok açık olarak görülür. Bunlardan birisi şöyledir: Köylünün keçisi uyuz olur. Ona keçisini karasakız ile tedavi etmesini söylerler. Adam, bu söze inanmayarak Hoca'ya gelir ve keçisini, nefesinin keskin olduğu gerekçesiyle Hoca'nın okumasını ister. Hoca'nın cevabı şöyledir: “Nefesim keskindir, ben nefes edeyim, zararı yok. Sen de biraz karasakız alıp keçiyeye sür.”

Hoca'ya bir kadın gelerek kızını şikâyet eder ve sürekli tartıştıklarını söyler. Hoca'dan bir muska yazmasını ister. Hoca da: "Hanım biliyorsun ki ben artık çok yaşlandım. Nefesimin gücü kalmadı. Sen, en iyisi kızına koca bul. O, ona muska da yazar nefes de eder. Bir de çocukları oldu mu işi başından aşar. Kızın böylece mum gibi yumuşak, melek gibi sakın olur." der.

Hoca, yanlış tevekkül anlayışına da karşıdır. Konakladığı bir handa tavan ağaçlarının iyice çürüdüğünü ve yük bindikçe esnediğini görünce hancıya tavanı tamir ettirmesini söyler. Hancı da: "Sen ne biçim Hocasın. Bilmiyor musun ki her varlık kendi dilince Allah'ı zikreder. Bu ağaçlar da esneyerek, gıcırdayarak zikrediyorlar" deyince Hoca: "Biliyorum da" der. "Ya zikrederken coşup secdeye kapanırlarsa... Ondan korkuyorum."

Hoca, din meselesinde değeri olmayan meselelerin din adına anlatılmasını asla uygun karşılamaz. Bu konuda da yüzü hep hayata ve gerçeğe dönüktür. Şu fıkrasına da bu açıdan bakalım. Hoca merhum, köyleri dolaşıp halka vaaz etmektedir. Bir kasabaya varınca orada birkaç gün kalmaya karar verir. Üç-dört gün kalır, halka vaaz eder. Fakat kimse Hoca'ya: "Aç mısın, susuz musun?" demez. Cemaat gereksiz bilgiler peşindedir. Hoca birgün konuşmasında İsa Aleyhisselâm'ın dördüncü kat semada olduğunu ve Allah'ın izni ile orada durduğunu anlatır. Camiden çıkarken cemaatten biri: "Hocam çok merak ettim, acaba İsa aleyhisselâm dördüncü kat semada ne yiyip ne içiyor?" diye sorar. Hoca'nın tepesi atar ve yakınlarındaki cemaatin de duyabileceği bir şekilde: "Yahu siz ne biçim adamlarsınız? Ben günlerden beri kasabanızda duruyorum, bana nasılsın, aç mısın, susuz musun diye sormuyorsunuz da tâ dördüncü kattaki İsa aleyhisselâmı soruyorsunuz!" der.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Ama belirtilmesi bir daha gereken husus Hoca'nın gerçek anlamda bir din adamı oluşu ve halkı bu şekildeki aydınlatıcı tavrıdır.

E. Hukukçu olarak Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca, medrese öğretimi gördükten sonra mahkemelerde kadılık (hâkimlik) görevi de yapmıştır. Dolayısıyla onun din adamı, bilim adamı, mizah adamı yönü yanında hukukçu bir kimliği de vardır. Zaten fıkralarında mahkeme, kadı, davalı-davacı, şahit kavramları bu yüzden sıkça geçmektedir.

Nasreddin Hoca, bir hukukçu sıfatıyla yeni içtihatlar peşinde koşan biri değildir. Daha çok mevcut hükümleri uygulayan biridir. Bunu yaparken de yine diğer konularda olduğu gibi basit bir dili ve anlatımı tercih etmiştir. Ayrıca, Hoca'nın hukukî uygulamalarında yine onun müthiş zekâsı, şahsiyet özellikleri, mizahî ve hikemî yönü ağır basmaktadır.

Şimdi bazı fıkralar eşliğinde Hoca'nın bu yönünü görmeye çalışalım. Hoca, mahkemelerde hâkimlik yaparken kuralara göre hüküm vermeden önce vereceği hükmün adil olması için önce kendini davalı ve davacının yerine koymaktadır. Bu fikra onun bu tutumunun bir örneğidir.

Hoca, kadılık yaparken yanına iki adam getirirler. Davacı, diğer davalı kulağını ısırıldığını için cezalandırılması ister. Davalı inkâr eder, adamın kendi kulağının kendisinin ısırıldığını söyler. Hoca, onlara “Biraz bekleyin” diyerek içerir girer ve kendi kulağını ısırılmaya çalışır. Bu esnada arka üstü düşer, başı yarılr ve kanar. Hoca, başını bir bezle sararak adamların yanına gelir. Davacı: “Hoca Efendi, insaf ediniz!” der. “Hiç insan kendi kulağını ısırabilir mi?” Hoca, başındaki sargıyı göstereyerek: “Hayır ısırılmaz ısırırım derken arka üstü düşer ve başı

yarılır.” der ve kararı bu şahsi deneye göre verir ve böylece bir kadının gözlemci ve araştırmacı olmasının önemini vurgular.

Hukuk adamlarının rüşvet alma sorunu Hoca'nın en çok üzerinde durduğu meselelerdendir. Hoca, bu konuda çok acımasızdır. Rüşvetçi kadılara sonunda rezil edecek mizansenler hazırlar. Şu fıkraya bakalım.

Hoca zamanında rüşvetçi bir kadı varmış. Hoca'nın bir ilam işi olur. Ne yaptıysa kadıya bunu yaptıramaz. Nihayet ona içi bal dolu bir çömlek hediye ederek ilamı tasdik ettirir. Kadı, birkaç gün sonra, kepeyi bal çömleğine daldırır. Fakat altından bal yerine balçık çıkar. Öfkelenir ve Hoca'ya adam göndererek: “İlamın tasdikinde bir yanlışlık olmuş. Versin de düzeltelim.” der. Hoca da: “Bozukluk ilamda değil sizin kadının akidesindedir. Bizim ilamı maiyetindeki memurlar doğru hazırlamışlar belki bal bozuktur. Cenab-ı Hak, kadıyı ıslah etsin.” der.

Mahkemelerin önemli bir meselesi de gereksiz davalar-
dır. Hoca bu konuda da duyarlıdır. Hoca'nın kadılık yaptığı
günlerde mahkemeye iki adam gelir. Biri ötekini göstererek:
“Bu adam, sırtına odun yüklenmiş geliyordu. Ayağı takıldı,
düştü, odunlar döküldü. Onları sırtına yüklememi istedi. Bu-
nun için bana ne vereceksin, dedim: “Hiç.” dedi. Şimdi hak-
kımı istiyorum. Hoca: “Haklısın.” diyerek oturduğu minderin
üzerindeki seccadeyi gösterip: “Şu seccadenin köşesini kaldı-
r. Bak bakalım ne var orada.” Adam bakar ve: “Hiç.” diye cevap
verir. Bunun üzerine Hoca: “Onu al git. Böylece hakkını almış
oldun.” der.

Görüldüğü gibi Hoca, İslâm hukuk kurallarının uygulan-
masında son derece titizdir. Haklının hakkını mutlaka alması-
nı, hâkimlerin doğru ve adil karar vermelerini, rüşvet olayları-
nı ve benzer hukuk sorunlarını kendine özgü mizahî anlayışla
kiyasıyla eleştirir.

F. Eğitimci olarak Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca, aynı zamanda bir eğitimcidir. Üstelik onun eğitimciliği sadece medrese ve oradaki talebelerle sınırlı kalmaz. Onun eğitimciliği toplumla da ilgilidir. Toplum içerisinde de yanlış bulduğu her şeyi eleştirmekten, işin doğrusunu göstermekten geri kalmaz. Tabi bunu yaparken yine hukuk konusunda olduğu gibi eğitim konusunda da yeni nazariyeler peşinde değildir. Devrinde geçerli olan eğitimin temel hedeflerinin fert ve toplumda yansıma biçimleri üzerinde durur. Eğitimde psikolojiyi, insan ve toplum gerçeğini çok önemser ve eğitimle insan hayatı arasında sürekli ilişkiler kurur. Mücerred bir alanda kalmaz.

Hoca, bir eğitimci olarak fert ve toplum eğitiminde belli ilkelerin sahibi bir insandır. Bu ilkelere göre insanları eğitirken kendine özgü yöntemleri de vardır. Hoca'nın özellikle bu yönü bugünün eğitimcileri için de çok zengin bilgiler içermektedir.

Hoca, eğitimde herkesi aynı düzlemde düşünmez. Ferdî farklılıkları dikkate alır. Batılı eğitimcilerin ancak 17. yüzyılda fark edebildikleri bu meseleyi Hoca, onlardan çok önce fark etmiş ve uygulamıştır. Buna bağlı olarak da peygamberî bir eğitim geleneğini sürdürerek insanlara akılları, kabiliyetleri ölçüsünde hitap etmekte, onların psikolojik özelliklerini mutlaka dikkate almaktadır. Mesela cimri bir komşusuyla ilgili şu fıkraya bakalım.

Cimri bir komşusu bir göle düşer. Arkadaşları ona yardım etmek isterler. “Elini ver! Elini ver!” derler. Fakat adam, boğulup ölme tehlikesine karşı elini bir türlü uzatmaz. Cimrilik bu denli ruhuna işlemiştir. Onun bu durumunu bilen Hoca, bu duruma uygun bir yöntemle adama “Al elimi! Al elimi!” deyince adam Hoca'nın elini tutar ve boğulmaktan kurtulur.

Bilim adamlığı konusunda da söylendiği gibi Hoca, boş şeyleri, insanlara bir yararı olmayacak şeyleri asla tartışmaz. Onun tartışacağı konular mutlaka akla ve sağduyuya dayalı olmalıdır. Hoca'yı hiçbir zaman boş tartışmalar içinde görmez. Onu böyle tartışmaların içine çekmek isteyenlere unutamayacakları bir ders vermekte Hoca'nın üstüne yoktur.

Eğitim de ceza bugünün de önemli bir sorundur. Çağdaş eğitimde ceza onaylanmayacak bir tutum olarak benimsenmiştir. Hoca, ise cezanın hiçbir işe yaramayacağını çağlar öncesinden şu ilginç fıkrasında anlatır.

Hoca, öğrencilik günlerinde sınıfa girer girmez duvardaki falakayı görür. Hocasına ne olduğunu sorar hocası da: "O, falakadır. Cennet'ten çıkmadır. Yaramaz çocukları terbiye etmeye yarar." der. Hocasından bu cevabı alınca: "Peki Cennet'ten çıkan ne yaparlar?" diye sorar. Hocası da: "Cehennem'e atarlar." der. Hoca, bir fırsatını bulup falakayı ocağa atıp yakar. Hocası durumu fark edince: "Ne yaptın falakayı?" der. Hoca: "Siz Cennet'ten çıkan Cehennem'e atarlar demediniz mi? Ben de falakayı bu yüzden Cehennem'e attım." der. Bu tutum, Hoca'nın muhatabını kendi ifadeleriyle bağlamasına ve onu cevap veremez hâle getirmesine güzel bir örnektir.

Tembellik, Hoca'nın en çok mücadele ettiği konulardan biridir. "Allah versin" fıkrasına bakalım.

Hoca, birgün evinin kiremitlerini aktarmakla meşguldür. Gücü kuvveti yerinde bir adam ısrarla kapıyı çalar. Hoca damdan bakar ve adamı görünce ne istediğini sorar. Adam: "Azıcık aşağıya gelin de size bir şey söyleyeceğim." der. Hoca işini gücünü bırakıp aşağı iner. Kapıdaki: "Allah rızası için bir sadaka." der. Bunun üzerine Hoca, hiç istifini bozmadan "Peki öyleyse gel yukarı." der. Adamı dama kadar çıkarır. Sonra da: "Allah versin!" der. Adam: "A Hoca, sende hiç insaf yok mu?"

Bunu söylemek için mi beni buraya çıkardın?” deyince; Hoca: “İnsafsızlık sende. Sen beni sadaka istemek için aşağıya indirirken iyi de ben seni yukarıya çıkarırken fena mı oldu?” diyerek muhatabını susturur.

Hoca, sadece olumsuzluklarla mücadele etmekle kalmaz aynı zamanda doğruları da öğreten örnek ve önderdir. Mesele toplum içinde bir konuda hemen herkes bir olumsuzluğu tenkit eder ama çözüm önerisine gelince kimseden ses çıkmaz. Hoca, böyle bir yanlış karşısında doğru olanı öğreten bir örnektir. Adamın birinin evi güneş görmüyormuş. Adam, Hoca'ya bu durumdan yakınır. Hoca adamı dinledikten sonra: “Güneş gören tarlan var mı?” diye sorar. Adam: “Var.” cevabın verince: “O hâlde evini tarlaya götür.” diyerek adamın sorununa çözüm yolu gösterir.¹⁰²

102 Burada Nasreddin Hoca'nın eğitimci yönünü geniş bir çalışma halinde ortaya koyan şu kitabı özellikle anmamız gerekmektedir: Bkz. Bir Eğitimci Olarak Nasreddin Hoca, Abdullah Özbek, Konya 2004

Altıncı Bölüm

DOĞU VE BATI ÜLKELERİNDE NASREDDİN HOCA

“... 15. yüzyıldan sonra Anadolu sığmayan Hoca, Asya Türk devletlerinde benimsenmiş, Azerbaycan’dan Asya Türkmenistan’ına, Doğu Türkmenistan’da Uygurlara, Çin’e, Hint’e girmiş. Osmanlıların önce Rumeli’ne, sonra Balkanlar’a taşıdığı Nasreddin Hoca, Avrupa içlerine kadar uzanmıştır. Birçok Nasreddin Hoca fikrasını Araplar kendi ülkelerine taşıyarak Cuha’ya mal etmişlerdir. Nasreddin Hoca, dünya milletlerinin ortaklaşa malı olmuş, değişik adlarla ona sahip çıkmıştır.”

Dr. Mehmet Önder

Nasreddin Hoca'nın tanınma coğrafyası

Nasreddin Hoca'nın tanınma coğrafyası hayli geniştir. Nasreddin Hoca fıkraları, Osmanlılar döneminde, Anadolu'dan Ortadoğu'ya, İran'a, Kafkasya'ya, Orta Asya'ya, Balkanlar'a, Kuzey Afrika'ya yayılmıştır.¹⁰³ Böylece Türkistan'dan Avrupa'ya, Kırım'dan Afrika'ya kadar bütün Türk-İslam âleminde ve dünyanın birçok yerinde Hoca, bilinir hâle gelmiştir. Hatta bu bilinme, zamanla sahiplenmeye de dönüşmüştür. Kimi yerlerde ise Hoca'nın "İkiz kardeşleri" diyebileceğimiz fıkracı tipler ortaya çıkmıştır.

Hoca'nın fıkralarının bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılmasının pek çok sebebi vardır. Bunlardan en önemlisi sözlü gelenektir. Bu bölgelere gelen tüccarlar, devlet görevlileri ve gezginler bu fıkraları anayurdundan alıp buralara taşımışlardır. Yine mesela Balkanlar'daki Türk iskân politikası neticesinde buraya yerleşen Türk-İslâm toplulukları, beraberlerinde Nasreddin Hoca'nın fıkralarını da getirmişlerdir.¹⁰⁴ Özellikle Balkanlar'daki toplulukların kendi dilleriyle birlikte Osmanlıca'yı da biliyor olmaları bunda etkili olmuştur.

Öte yandan elyazması kitapların da bu bölgelere ulaşması için başka bir sebebidir. Hele 19. yüzyıl başlarından itibaren

103 Mustafa Duman, Yedi İklim Dergisi, Bulgaristan'da Nasreddin Hoca ve Kur-naz Peter s. 53

104 Hayriye Süleymanoğlu Yenisey, Rumeli'de Nasreddin Hoca, Yedi İklim. s. 64

basılı eserlerin çoğalmaya başlaması bu yaygınlığın çoğalmaya başlamasında daha da etkili olmuştur. Bu kitaplar, o bölgelerin dillerine çevrilerek Hoca'nın çok geniş bir okur kitlesine ulaşmasını sağlamışlardır.

A. Türk coğrafyasında Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca, Türk dünyasının her yerinde tanınan bir isimdir. Köprülü'nün ifadesiyle: "Nasreddin Hoca, Şark'ın bütün İslâm kavimleri arasında, bilhassa Avrupa ve Asya'nın geniş, dağınık sahalarına yayılan Türkler arasında asırlardan beri bütün kuvvetiyle yaşayıp durmaktadır. Medreselerde, mekteplerde okuyan mütefekkirlerden, okuyup yazma bilmeyen en iptidâî halka, köylülere hatta göçebelere kadar Nasreddin Hoca'yı tanımayan bir Türk yoktur, diyebiliriz."¹⁰⁵

Bu bölgelerde Hoca, ya kendi adıyla ve kişiliğiyle ya da benzer tiplerle ele alınmıştır. Nasreddin Hoca, Azeriler arasında "Molla" yahut "Mulla Nasreddin", Türkmenistan'da "Hoca Ependi" yahut "Efendi", "Nasreddin Ependi", Özbekistan'da "Hoca Nasriddin", "Nasriddin", "Afandi", "Efendi", Kazaklarda "Hoca Nasır", "Mulla Nasriddin" yahut "Hoca Mulla Nasreddin", Uygur Türklerinde "Nasreddin Efendi" ya da "Efendi-Ependi", Gagauz Türklerinde "Bizim Nastradın" veya "Nasradın Hoca", Balkan Türkleri arasında "Nastratin Hoca"... gibi isimlerle bilinmektedir.

Uygur Türkleri arasında "Hoca Nasreddin", (Uygur Türkleri sayesinde Hoca, bütün Çin bölgesinde, Tayvan'da da bilinmekte ve "Hoca", "Molla Nasreddin", "Oca", "Anastratın" gibi isimlerle tanınmaktadır.

105 M. Fuat Köprülü, Nasreddin Hoca, s. 184-185

Bu bölgelerde Hoca'nın ikizleri diyebileceğimiz tipler de vardır. Mesela Türkmenlerde "Kâmine", Karakalpaklar'da "Ömürbeg Lakki", Tacikler'de "Müşfiki", Kırmılılarda "Ahmet Akay", isimli fıkracı tipleri ile Nasreddin Hoca arasında şaşırtıcı benzerlikler bulunmaktadır.¹⁰⁶

B. İslâm ülkelerinde Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca, etnik kökeni Türk olmayan Ortadoğu, Asya ve Afrika'daki Müslüman topluluklarda da yakından tanınmaktadır.

Kuzey Afrika ve Arap yarımadasında Nasreddin Hoca, "Cuha" ismi ile bilinir. Cuha ismi, bu yüzden Müslüman Araplar arasında ortak İslâm kültürünün mizah kahramanı hâline gelmiştir. Cuha'ya Arapların Nasreddin Hocası gözüyle bakmak gerekir. Bazı yorumlara göre Cuha, Hoca'nın bizzat kendisidir. Değilse Cuha diye biri hiç yaşamamıştır.¹⁰⁷ Kimilerine göre aynı kişi, kimilerine göre de ayrı kişilerdir. Gerçek ne olursa olsun Nasreddin Hoca, bu bölgelerin de Hocasıdır.¹⁰⁸

Hoca, Pakistan'da yine Pakistan etkisiyle Hindistan, Bengalde, Nepal, Sri Lanka ve Burma'da tanınmıştır. Özellikle Pakistan'da Hoca'nın çok özel bir yeri vardır. Burada "Mulla Nasuriddin" olarak bilinen Hoca, aynı zamanda benzer fıkracıların doğmasına da ilham kaynağı olmuştur. Pakistan'daki Hoca'nın ikizleri "Şeyh Çilli" ve "Molla Dupiyaza"dır.¹⁰⁹ Hoca, Srilanka ve Nepal gibi ülkelerde ayrıca "Lal

106 Türker Acaroğlu, Nasreddin Hoca'nın İkiz Kardeşleri, 1. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyum Bildirileri

107 Abdul Kayyum Can, Dış Yurtlarda Nasreddin Hoca, 3. Uluslararası Halk edebiyatı Semineri Bildirileri s. 81

108 Yakup Civelek, Cuha; Arapların Nasreddin Hocası, Yedi İklim s. 120

109 Masud Akhtar Shaikh, Nasreddin Hoca Pakistan'da, Yedi İklim, ags. s. 154

Bucakkar”, “Birbal” gibi isimlerle anılmaktadır.¹¹⁰ İran’da ise hem “Cuha” hem de “Molla Nasreddin” adıyla bilinmektedir. Berberi ülkelerinde “Cehâ”, Malta’da “Cahan”, Sicilya’da “Jinf”, Kalabriya’da “Hioha” veya “Jovani” adıyla bilinmektedir.

C. Diğer ülkelerde Nasreddin Hoca

Nasreddin Hoca başta Balkanlar olmak üzere Avrupa’nın pek çok ülkesinde tanınmaktadır. Buna göre Bulgarlar, Yunanlılar, Sırp, Hırvatlar, Karadağlılar, Boşnaklar, Arnavutlar, Kosovalılar, Rumlar ve Romenler arasında Hoca’nın fıkraları bilinmektedir. Bu halkların halk edebiyatlarının en önemli kahramanlarından birisi de Nasreddin Hoca’dır. Buralarda Hoca hakkında çok sayıda kitap yayımlanmıştır.¹¹¹

Hoca; Fransa’da, Almanya’da, İtalya’da, Çek-Slovak cumhuriyetlerinde ve Amerika’da da bilinmektedir.

Hoca, bu bölgelerde de yine ya kendi adıyla ya da ikizleriyle yaşatılmaktadır. Mesela Almanlar arasında “Till Eulenspiegel” adıyla bilinen bir halk kahramanıdır. Bulgaristan’da adı “Kurnaz Peter”dir. Macarlar Hoca’yı “Ludas Mati”, Sırp, “Ero”, Makedonlar “İter Peyo”, Finliler “Anti Puuhaara” İtalyanlar da “Bertoldo” ismiyle bilirler.

Bu ülkelerin hemen hepsinde Hoca, romanların, öykülerin konusudur. Hakkında filmler yapılmaktadır. Oyunlar sergilenmektedir. Karikatür ve resim alanında da Hoca bir tema olarak kullanılmaktadır. Basın yayın organlarında da onunla ilgili haber ve yazılara sık sık yer verilmektedir.

110 Gönül Yonar Utku, Doğu ve Batı Ülkelerinde Nasreddin Hoca, Yedi İklim, ags. s. 167

111 M. Türker Acaroğlu, Nasreddin Hoca Balkanlarda, 3. Uluslararası Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri s. 15-39

Yedinci Bölüm
NASREDDİN HOCA'NIN FIKRALARI

“... Hocamızın Türk fıkra tipleri içinde özel bir yeri vardır. Âdeta fıkra denilince Nasreddin Hoca hatırlanır olmuştur. Nasreddin Hocasız bir fıkra düşünülemez...”

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu

Nasreddin Hoca'nın fıkraları

A. Fıkralarıyla ilgili kaynaklar

Nasreddin Hoca'yı günümüze kadar getiren, sadece kendi kültürümüzde değil bütün dünyada yaşatan elbette ki fıkralarıdır. Bunların sayısını bilmemiz imkânsız çünkü ortada Nasreddin Hoca'nın bizzat hazırladığı bir kitap yok.

Bu fıkralar sözlü edebiyat ürünüyken yazıya geçirilmiştir. Dolayısıyla sayısı, zamana, zemine göre sürekli değişmiştir. Buna bir de sevilen kişilerde mesela Yunus'ta da olduğu gibi halkın sevdiği kimselere şiiir ve fıkralarını mâl etme tutumu da eklenince sayı çoğalıp gitmiştir... Başka Yunuslar olduğu gibi başka Nasreddinler de vardır. O Nasreddinlerin fıkraları da bizim Nasreddin Hoca'ya mâl edilmiştir.

Bu fıkralar, sözlü kaynaklardan 15. yüzyıl başlarından itibaren yazıya geçirilmiştir. Bu, yazıya geçirme işinin ilk olarak kim tarafından ve ne zaman (kesin tarih olarak) yapıldığını bilmiyoruz.

Bugünkü bilgilere göre Hoca'dan ve fıkralarından bahseden ilk önemli kaynak, önceden de belirtildiği gibi, Ebûl Hayr-i Rumi'nin Saltukname'sidir. Saltukname'de Hoca'nın çok meşhur bir kişi olduğu ve latifelerinin kitap hâline getirildiği kaydedilmektedir.

Saltukname'deki menkıbelerin arasında yer alan fıkralar hariç tutulacak olunursa bu konudaki en eski yazma eser Hüseyin isimli bir kişinin 1571'de yazdığı Hâzâ Hikâyet-i Kitâb-ı Nasreddin'dir. Bu yazmada 43 fıkra yer almaktadır. Yine 1676 tarihli ve Mehmed isimli biri tarafından hazırlanan "Letâîf-i Nasreddin Hoca" isimli mecmuada 112 fıkrası bulunmaktadır. Mehmed Gazali, Güvahî, Lamî Çelebi, Taşlıcalı Yahya Bey, Hoca'dan söz etmişler, bazı fıkralarını yazıya geçirmişlerdir. Bugün Türkiye'de ve dünyada 50 civarında Nasreddin Hoca yazması bulunmaktadır.

16. yüzyıldan itibaren Hoca'nın fıkraları toplu olarak müstakil kitap hâline getirilmeye başlanmıştır. Bu kitaplardan en eskisi Hikâyat-ı Kitab-ı Nasreddin adını taşıyor ve yazılış tarihi 1571'dir.

Nasreddin Hoca'nın fıkralarını derleme çalışmaları günümüze kadar devam etmiş ve fıkraların sayısı giderek artmıştır. Mesela 1968 tarihli bir derlemede 445 fıkra yer almaktadır.

Nasreddin Hoca fıkralarının edebî mahiyetteki ilk derlemesi ise Mehmet Tevfik Bey tarafından yapılmıştır.¹¹² Çaylak namıyla da bilinen bu yazar, Letâîf-i Nasreddin, Bû Âdem (1881–1883), Hazine-i Letâîf (1884–85) isimli üç eserinde Nasreddin Hoca'nın iki yüz kadar fıkrasını toplayarak bunları edebî bir dille yeniden işlemiştir. Üstelik resimli olan bu kitap, Türk basınında Hoca'nın biyografisi ile fıkralarını birlikte vermesi açısından da bir ilktir. Daha sonraki yıllarda da bu tür çalışmalar sürmüştür. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Hoca'nın fıkraları ile ilgili bazıları resimli pek çok taşbaskısı yayımlanmıştır.

112 Çaylak Tevfik: (1843–1892) Asıl adı Mehmet Tevfik'tir. Çaylak isimli bir mişah gazetesi çıkardığı için bu isimle meşhur oldu. Nasreddin Hoca'nın fıkralarını derledi.

Cumhuriyet devrinde ise 1926 yılında Veled Çelebi İzbudak¹¹³ tarafından Hoca'nın fıkraları bir araya getirilip Letaif-i Nasreddin Hoca (1909) adıyla basılmıştır.

Hoca'nın fıkraları belli başlı bütün dünya dillerine çevrilmiştir fakat çevrilmeden önce de Hoca dünyanın pek çok yerinde bilinmekteydi zira bu, Anadolu dehasının fıkraları Türkler hangi coğrafyaya gitmişse tıpkı Yunus'un şiirleri Battal Gazi'nin gazaları gibi oralara gitmiş ve oralarda Türk, Müslüman olsun olmasın herkes tarafından bilinir hâle gelmiştir. Bu coğrafyalarda Hoca'nın fıkraları ya kendi adıyla anlatılmış ya da mesela Arabistan'da Cuha, Macarlar'da Peter... gibi benzer kişiliklere bağlanarak yaşatılmıştır. Fakat 1996'yı, Unesco "Nasreddin Hoca Yılı" ilan etmesiyle dünyadaki tanınırlığı daha çok yaygınlık kazanmıştır. Hakkındaki inceleme ve araştırmaların sayısı artmıştır.¹¹⁴

B. Fıkralarının özellikleri

Nasreddin Hoca'nın fıkralarına dış yapı ve iç yapı olarak iki açıdan yaklaşmak gerekiyor. Dış yapı olarak fıkralarda konu, önce küçük bir olay, öykü biçiminde anlatılır. Bu olay içerisinde kişiler ve çevre hakkında da bilgi verilir. Sonunda da Hoca'nın o konu ve olayla ilgili nüktesi bulunur.

İç yapı olarak bakıldığında ise; bunların nüktedanca ve anlaşılır bir dille söylendiği görülür. Asıl konu insandır. Onun gülünç tarafları, yanlışları, nefsanî tutumları, zaafı, hataları, sakarlıkları ve çaresizliği ele alınır. Yoksulluğundan söz edilir. İnsan ilişkilerindeki bazı sorunlar üzerinde durulur.

113 Veled Çelebi İzbudak (Çelebi Mehmed Bahaüddin): 1869–1953 Şair, dil ve edebiyat âlimidir. Babası Mevlânâ'nın torunlarından. Başta Mesnevi tercümesi olmak üzere çok sayıda eseri vardır. Bunlardan birisi de Nasreddin Hoca'ya aittir.

114 Hoca hakkındaki incelemelerin geniş bir listesi için Bkz. Alpay Kabacalı, Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca, s. 108–112

Bütün bunlar yapılırken insana, topluma, çevreye ve diğer varlıklara karşı saygı ve sevgi esastır. Asla alaycı, küçük düşürücü bir tutum izlenmez. Eleştiri varsa bu kişilerin yanlış davranışlarıdır ki buradaki temel maksat (gaye) da yol göstermek, yanlış kişinin kendisinin bulmasını ustalıklı sağlamaktır.

Toplum, sorunlarının ustaca çözümünü bu fıkralarda bulur. Neredeyse ele alınmayan bir tip, üzerinde durulmayan sosyal bir mesele yok gibidir. Cahillik, bencillik, hırsızlık, menfaatçilik, dünyaya aşırı bağlılık gibi sorunların yanı sıra, yöneticilerin baskıcı ve adaletsiz yönetimleri, görevlilerin rüşvet, yolsuzluk gibi tutumları, âlimlerin halktan kopukluğu, bazı din adamlarının bağnazlığı ve gerçek din adamlarının niteliği, Allah'la olan ilişkiler, iman ve ibadet esasları, ahlakî kurallar... fıkraların asıl konularıdır.

Fıkraların bu anlamda başka bir özelliği ise, sırf güldürme maksatlı olmamasıdır. Gülerken düşündürmek temel niteliktir. Çünkü Hoca, bir yol göstericidir. Yanlışlarla mücadele etmektedir. Kendi yöntemi olan nükte ile bunların anlaşılmasını istemektedir. Bu bakımdan eleştirilerde bir zümreyi veya bir kimseyi karalamak, kötölemek, aşağılamak söz konusu değildir.

Fıkralarda ahlakî kurallara da sıkı sıkıya bağlılık görülür. Bayağılık, müstehcenlik, ayıp ve küfür laf söz konusu değildir. Fıkralarda kısa anlatım tercih edilmiştir. Süslü söze ve fazla tasvire yer verilmez. Halkın anlayacağı bir dil kullanılır. Zaman zaman konu gereği Arapça, Farsça kelimelere de yer verildiği görülür.

Fıkralar o yılların Anadolu gerçekliğini tam olarak yansıtır. Fıkralardaki olayın özü, kişileri ve diğer kahramanları, verilmek istenen mesaj, o dönem Anadolusunun gerçekleriyle örtüşür.

C. Fıkralara yaklaşım

Hoca'nın fıkralarını doğru anlamak ve benzerlerinden ayırmak için uzmanların ortaya koydukları bazı ölçüler vardır. Bu doğrultuda Şükrü Kurgan'ın ölçülerine bir göz atmakta fayda vardır: Ona göre; bir fıkranın Hoca'ya ait olduğunun göstergeleri şunlardır:

a) Bir fıkrada sarhoşluk ya da içki varsa, o fıkra Hoca'ya ait olamaz. Çünkü Hoca, içkiyi günah sayan Müslüman Türklerin gülmece tipidir.

b) Bir fıkrada ahmaklık, budalalık varsa ve bir sıkıntıdan kurtulmak için aptallık taslamak, zekâyı gizlemek gerekiyorsa, bu fıkra Hoca'nın değildir.

c) Hoca'yı mal-mülk, köle-cariye sahibi gösteren, onun misafirlerine altın tabaklarla yemek ikrâm ettiğini anlatan fıkralar O'na ait değildir. Çünkü Hoca, ömür boyu yoksulluk çekmiştir.

d) Bir fıkrada çapkınlık, iffetsizlik, kadın ihaneti varsa, bu anlatılan Nasreddin Hoca'nın değildir.

e) Bir fıkrada Nasreddin Hoca, hasis gösteriliyorsa, o anlatılan gerçek değildir; zira Hoca, fıkralarında hasisliği yerer.

f) Bir fıkrada Nasreddin Hoca, maddî kuvvetle güçlü bir insan, çevik bir delikanlı canlılığında gösteriliyorsa, bu fıkra Hoca'nın olamaz. Nasreddin Hoca, güçlükleri Dede Korkut gibi akılla çözer.

g) Bir fıkrada, dalkavukluk, iki yüzlülük, çıkarıcılık varsa; Nasreddin Hoca, bir paşa veya büyük bir adamın emrinde gösteriliyorsa bu anlatılan ona ait olamaz.

ğ) Bir fıkrada, Hoca, dikbaşı, dilediğini zorla yaptırabilen bir kişilik olarak gösteriliyorsa bu anlatılan ona ait değildir.

h) Bir fıkrada, tasavvuf, ezel, ebed meseleleri anlatılıyorsa bu anlatma Hoca'nın olamaz. (Çünkü bunlar, ulu orta konuşulacak konular değildir.)

i) Son olarak, bir anlatım uzunsa, anlatılması dakikalar sürüyorsa, bu fıkra da Nasreddin Hoca'ya ait olamaz.¹¹⁵

Bir başka uzmanın görüşlerine göre de Nasreddin Hoca'nın fıkralarında bulunması gereken nitelikler şunlardır: "İncelik, vurgulayıcılık, edebe uygunluk, çıkarıcıktan uzaklık, dobra dobralık, hoşgörülük, insanlara karşı sevecen ve yumuşaklık, iyimserlik, kendine güven duygusu taşıma, ilkelik ve bencilliği yerme, kötü niyet ve düşünceleri gü-lünçleştirerek sergileme, barışçıl ilişkiler kurma, fertlerin ve toplumun aksaklıklarına ışık tutma, gösteriş ve sahteliği eleştirme, öğreticilik, yanında boş inançları hırpalama, tembellik ve hazır yiyciliği kötüleyip çalışmayı yüceltme, bürokratik davranışlarla alay, kendi nefsinin eğitime, iffete saygı, biçeme değil öze dönük değerlere yönelme, sağlam bir sağduyu ve mantık..."¹¹⁶

D. Fıkralar nasıl yorumlanmalı

Nasreddin Hoca'nın fıkralarının doğru anlaşılıp yorumlanması için Hoca'nın kişiliği, bilgi seviyesi, inanç durumu ve fıkralarda anlatılan olayların geçtiği yer ve kişilerin özellikleri, o çevrenin geçerli hayat düzeni, kullanılan sembolik motifler iyi bilinmelidir. Bunlara dikkat edilmezse doğru sonuçlara ulaşılamaz. Hoca'nın maksadına aykırı manalara ulaşılır. Bu da o fıkradan beklenen sonucun alınmasına engel olur.

Mesela, Hoca'ya atfedilen şu fıkraya bakalım: "Hoca bir-gün, Akşehir'de bir akşam vakti bir grup insanın toplanıp ufukta bir noktaya baktıklarını görür. Yanlarına yaklaşıp neye baktıklarını sorunca: "Hilâli gözlüyoruz." cevabını alır. Hoca,

115 Şükrü Kurgan, Nasreddin Hoca Fıkralarında Türk Halk Yaşayışının İzleri s. 494-496

116 Mehmet Aydın, Nasreddin Hoca s. 56

bunun üzerine: “Şu Akşehirli, ne kadar da tuhaf insanlar. İncecik bir hilâl için bu kadar adam toplanmışsınız buraya. Bizim Sivrihisar’da ise insanlar araba tekerleği kadar Ay’ı görür de yine bakmazlar,” der.

Şimdi, bu hikâyeye bakıp Sivrihisarlıların Ramazan, oruç gibi konularda meseleye ilgisiz oldukları sonucunu çıkarmak gerekiyor ilk bakışta... Ama durum böyle değildir zira o devirde Sivrihisar’da Hristiyanlar da bulunmaktadır. Dolayısıyla Hoca, burada Sivrihisar’ın Hristiyan nüfusunun Ramazanla bir ilgilerinin olmadığını belirtmek istiyor. Bu bilgi bilinmezse fıkra doğru yorumlanamaz.¹¹⁷

Bir başka örnek ise Hoca’nın “eşek”le ilgili fıkralarıdır. Hoca’da eşek motifi çok fazladır. Hikâyeleri bu anlamda tasnif edilse ortaya epey bir yekûn çıkar. Doğrudur, eşek, o dönemde halkın hayatında mühim yeri olan bir hayvandır ama bütün eşekli fıkralarda Hoca, eşeği gerçek bir varlık olarak ele almıştır şeklinde açıklamak mümkün değildir çünkü eşeğin sembolik bir manası vardır. Eşek, mecazî olarak her zaman kabalığı, bilgisizliği; aynı zamanda “şehvete düşkünlüğü, inatçılığı ve her türlü kötü huyu temsil etmektedir.”¹¹⁸

Bu sembolün kullanılmasının o devrin şartlarıyla da bir ilgisi olduğu muhakkaktır. Bunu anlayabilmek için önce o dönemin şartlarına bakalım; yaşanan kaos ortamı, insanları, sadece maddî manada mahvetmedi... Ortaya çıkan umutsuzluk psikolojisi içinde pek çok batıl inanç da insanları sarıp sarmaladı. Bilgisizlik, eğitimsizlik boşluğundan hurafeler hayata girdi. Peki, böyle bir insan yapısını eşekten daha iyi hangi sembol anlatabilir? Çünkü eşek Kur’an-ı Kerim’de bir remiz olarak

117 Şaban Abak, Bir Alperen Olarak Nasreddin Hoca Yedi İklim Dergisi sayı 138-139 s. 19

118 Şaban Abak, agy. s. 13

okuduklarıyla amel etmeyenleri ifade eder. Hoca da böyle yapmıştır. Nitekim şu fıkra bunun delilidir.

Hoca, bir toplulukta eşeğine okuma öğrettiğini iddia eder. Kalabalıkta bulunanlardan bir kısmı, Hoca'ya inanmaz ve bunun mümkün olmadığını söyler, bunun üzerine Hoca, koltuğundan kalın bir kitap çıkarıp eşeğinin önüne koyar. Hoca, önceden bu kitabın sayfaları arasına arpa koymuş, eşek de arpaları yiyebilmek için sayfaları burnuyla çevirmeyi öğrenmiştir. Bu nedenle topluluğun önünde de arpa var umuduyla sayfaları birer birer çevirir ve kitabın sonuna gelir. Hoca, bunun üzerine: "Gördünüz mü?" der. "Bitirdi işte." Toplulukta bulunanlar: "İyi, tamam okuyor da ne okuduğu anlaşılıyor." der. Hoca bu! Altta kalır mı: "O eşekçe okudu. Ne okuduğunu anlamak için 'eşekçe'yi bilmek gerekir." der.

Hoca birgün Konya'ya gider. Bir helvacı dükkânına girer. Helva kazanının başına geçip helva yemeye başlar. Dükkân sahibi, bu haddini bilmeze çok kızar ve: "Sen nasıl bir müşterisin? Böyle sormadan istemeden helva yenir mi?" der ve başlar Hoca'yı dövmeye. Hoca, aldırılmaz ve yemeye devam eder. Sonra da şöyle der: "Bu Konyalılar ne iyi adamlar! İnsana döve döve helva yediriyorlar."

Pişkinliğin bu kadarı... Toplumda böyle tipler yok mudur? Elbette vardır. İşte Hoca, böylesi fırsat düşkünü, pişkin, aklınca kurnaz bir adamı canlandırmaktadır. Değilse ilim irfan sahibi bir insan olarak Hoca'nın böyle bir davranışta bulunması söz konusu olamaz.

E. Fıkraları ve Hoca'yla ilgili görüşler

"Bir alperen olan Hoca'nın asıl fıkralarında tabiat ve toplum unsurları çok bulunur. Büyük kısmı her çağa ve her millete ibret olacak evrensel gerçekler üstüne kurulmuştur.

Cemiyetimizin her meselesine cevap verilmektedir. Çünkü din, ekonomi, eğitim, hukuk, hatta ilim konuları ile sosyal ilişkiler hep Hoca'nın karşısına çıkarılmakta, cevabı ondan alınmakta, çözümü ondan istenmektedir.” (Ahmet Kabaklı)¹¹⁹

“Nasreddin Hoca fıkralarında daima ferdî mizaca dayanan bir şahsiyetçilik göze çarpar. Gözümüzün önünde yaşayan, belirli bir insan canlanır. Fıkraların bütünü içinde bir dünya görüşü sezilir. Hoca, aykırı konuşmayı seven, aklı selimi kuvvetli, neşeli, babacan bir tiptir; mizahı hiciv kadar yıkıcı değil, yapıcıdır. Hoca, iyi niyetlerin timsalidir.” (Ahmet Kutsi Tecer)¹²⁰

“Hoca, toplumun aynasıdır. Latifeleri ise bu aynada yansıyan insan görünümleridir. Bütün farklılık, hatta çelişkilerimizle biz varız bu görüntülerde; inançlarımız ve kayıtsızlığımız, boyun eğişimiz ve başkaldırımız, umutlarımız ve karamsarlığımız, yiğitlik ve korkaklığımız, sevgi ve nefretimiz, zekâ ve aptallığımız, düşünen ve gülen yüzümüz, hoşgörü ve acımasızlığımız... Kısaca, en mahrem olanlarına varıncaya kadar tüm insanî durumlarımızla biz.” (N. Ahmet Özalp)¹²¹

“Nasreddin Hoca fıkrasının anlatıldığı bir toplulukta, fıkraların mutlaka yediye tamamlanması gerekiyor. Çünkü her fıkrada bir hikmet ve güzellik gizlidir. Bir fıkraya takılıp kalmak yerine, birkaçıyla ufuk açmayı, düşünmeyi, analitik bir bakış açısı sağlamayı hedefliyor. Bir taneyle yetinilmiyor, bu hem eğlenmeyi getiriyor hem de düşünce ufkunu açıyor. Bu, yaşamın doğal hâli oluyor.” (A. Haydar Haksal)¹²²

“Fıkralarında arif, nüktedan Türk halk adamının iyimser dünya, çeşitli hayat olayları karşısındaki davranışını özlü, kısa

119 Türk Edebiyatı Dergisi, age. s. 7

120 İslâm Ansiklopedisi, c. 9 s.109

121 Yedi İklim Dergisi, ags. s. 2

122 Yedi İklim Dergisi, ags. s 22

yorum ve cevaplarla yansıtan Nasreddin Hoca, kalender, rind bir halk filozofudur. Gündelik kaygılara, sıkıntılı durumlarla tatlı bir çözüm yolu bularak, hayatı sert yergilerden uzak bir hoşgörü açısından değerlendirir.” (Behçet Necatigil)¹²³

“Nasreddin Hoca fıkralarının en temel özelliği, bu fıkraların Hoca'nın yaşadığı dönemdeki toplumun genel yapısına uygun bir ortamda vuku bulan olaylardan müteşekkil olmalarıdır. Bu durumda Nasreddin Hoca'nın yaşadığı devrin gerçeklerine uymayan fıkralar ona ait sayılamaz/sayılmamalıdır.” (Selçuk Çıkla)¹²⁴

“Nasreddin Hoca fıkralarında alay yoktur, hiciv yoktur. Basit, mütevazı, halkın günlük normal işleri, yaptıkları, sevinçleri, üzüntüleri, tuhaflikları, anlaşmazlıkları, kavgaları Nasreddin Hoca hikâyelerini oluşturur.” (Nejat Muallimoğlu)¹²⁵

“Rahmetli, ne başkaları gibi vakıaların tuhaflığını diline doluyor, ne de ipsiz sapsız sözlerle kaba nükteler yapıyor; mizahı yapan onun sözleri, kelimeleri değil; ruhu ve görüşüdür. Bu ruhla baktığı şeyin kan alacak damarını buluyor; bu görüşle en ciddi görünen hadiselerin bile “gülünç” taraflarını görüyor, onlara gülüyor ve güldürüyor.” (Eflatun Cem Güney)¹²⁶

“Nasreddin Hocamızı tarihçiler, edebiyatçılar, sosyologlar hatta ilahiyatçılar ele almalıdır. Onun fıkraları bir eğlence vasıtası değil; hikmet, fazilet, edep ve ibret vesikalarıdır. Düşündürür ve öğretir.” (M. Halistin Kukul)¹²⁷

123 Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, s. 199

124 Yedi İklim Dergisi, ags. s. 2, 4, 22, 144

125 Türk Edebiyatı Dergisi, ags. s. 27

126 Eflatun Cem Güney, age. s. 214

127 Türk Edebiyatı Dergisi, ags. s. 69

Sekizinci Bölüm

FIKRALARINDAN ÖRNEKLER

“Hoca, Türk halkının bir simgesidir. Gülmeceleri kısadır. Kişilerin ve toplumların önemli olaylarını göz önüne serer. Sizi düşündürür, güldürür, ders verir. Sizi iğneler; fakat acı duymazsınız.”

Kemal Uzun

Fıkralarından Örnekler

A. Mensur Fıkraları

1. Eşegi ile ilgili fıkralar

Hoca'nın fıkraları arasında eşeğin çok özel bir yeri vardır. Bu bakımdan eşek konulu fıkraları sayıca bir hayli fazladır. Eşek, o zaman için diğer insanların olduğu gibi Hoca'nın hayatının da ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü ulaşım ve taşıma vasıtası olarak o çağda halk, en çok eşek kullanmaktadır. Beyler ve varlıklılar ise ata binmektedirler. Yani eşek sahibi olmak halktan biri olmak manasına da gelmektedir.

Hoca'nın eşeğiyle arası hiçbir zaman iyi olmaz. Aralarında sürekli problemler çıkar. Eşek, inatçılığı yüzünden Hoca'yı zor durumlara düşürür. Öte yandan iktisadî sıkıntılardan eşek de payına düşeni almaktadır. Çoğu zaman aç kalır. Bu durumda da Hoca için sıkıntı kaynağıdır.

Hoca'nın eşeğiyle geçimsizliği fıkralarda eşeğin bir sembol olarak da kullanıldığını düşündürmektedir. Çünkü eşek, mecazî olarak cehaletin, kabalığın sembolüdür. Başta inatçılık olmak üzere kötü huy deyince akla eşek gelmektedir.

Bu durum, dilimizde hâlen böyledir. Dolayısıyla: "O dönemde karışıklıklar içindeki Anadolu'da halkın çoğunluğunu

oluşturan, kafası karışmış, eğitimi bozuk, üretkenliği azalmış ve bin bir hurafe ve ezbercilikle cehalet karanlığına gömülmüş kişilerin durumunu anlatmak için eşekten daha iyi bir remiz bulunamazdı.”¹²⁸

Yine, Anadolu insanı eşekle sonradan tanışmıştır. Anadolu insanının Orta Asya’dan itibaren ulaşım vasıtası her zaman için at olmuştur. Eşek, Anadolu’ya sonradan geldiği için daha önceden gayri Müslimlerin vasıtası (taşıtı) olmasından dolayı da olumsuz bir anlam yüklenmiş gibidir. Nitekim Haçlı savaşları sırasında asker toplamak amacıyla şehir şehir gezen papazlar, binek olarak eşek kullanıyorlardı.¹²⁹

Örnek fıkralar

Eşeğin istediği yere

Nasreddin Hoca birgün eşeğine binmiş. Eşeğin inadı tutmuş. Hoca, bir türlü eşeğin başını gideceği yöne çevirememiş.

Bunu gören komşusu:

– Nereye gidiyorsun Hocam? diye sormuş.

Hoca’da:

– Eşeğin istediği yere, demiş.

Bulmanın keyfi

Birgün Hoca, eşeğini kaybetmiş. Hemen pazara koşup bağırırmaya başlamış:

– Eşeğimi kim bulup getirirse, semeriyle birlikte ona vereceğim.

– Hoca Efendi, demişler. Eşeğini bulana verecek olduktan sonra ne diye arıyorsun?

128 Şaban Abak, agy. s. 15

129 Bu konuda geniş bir yorum için bkz. Şaban Abak, Yedi İklim dergisi, agy. s. 13

– Kaybolan şeyi bulmanın keyfini bilmezsiniz siz, demiş Hoca.

Boz eşek

Hoca'nın boz bir eşeği varmış. Fakat çok huysuzmuş. Hoca, bu yüzden satmaya karar vermiş.

Hoca, eşeği pazara götürmüştü. Biri gelip dişine bakacak olmuş. Adamın elini ısırması. Biri gelip sırtına binecek olmuş, huysuzlanmış, tekme atmış. Bu böyle devam edip gitmiş. Eşeğe her yaklaşan nasibini almış.

Bu durumu gören satıcıların başı:

– Hoca Efendi, bu azılı eşek, önüne geleni kapıyor, ardına geleni tepiyor. Bu gidişle onu kimse almaz. Böyle bir belâya kim sahip olmak ister.

Hoca:

– Canım efendi, der. Ben de zaten satmak için getirmedim buraya.

Adam, iyice meraklanır:

– Peki, niye getirdin?

Hoca, bir eşeğe bakar, bir başını sallar:

– İnsanlar bu eşekten neler çektiğimi görsünler diye getirdim.

Eşeğin yönü

Birgün Hoca, eşeğine ters biner.

Halktan biri:

– Hoca, eşeğin üzerinde ters yönde oturuyorsun, deyince Hoca, cevabı yapıştırır:

– Benim yönüm değil eşeğin yönü ters.

Kaybolan eşek

Hoca, birgün kaybolan eşeğini aramaya gider. Bir yandan da yüksek sesle hamd ü sena etmektedir. Eşeğini kaybettiği için neden şükrettiğini soranlara şu cevabı verir:

– Ya ben de eşeğin üstünde olsaydım!

Atla giden eşek

Nasreddin Hoca, birgün eşeğine binmiş, bir yere gidiyormuş. Biraz sonra bir adamla karşılaşmış. Adam, çok gösterişli bir ata binmiş, bu yüzden çok kibirli imiş ve Hoca'yı küçümseyen bir bakışla:

– Hoca, demiş. Söyle bakalım eşek nasıl gidiyor?

– Eşeği mi soruyorsun demiş Hoca. Söyleyeyim:

– Eşek atla gidiyor.

2. Hırsız ve dilencilerle ilgili fıkralar

Hırsızlık, her çağda, her toplumda görülebilen kötü bir davranıştır. Fakat hırsızlığa en çok, iktisadî bakımdan sıkıntılı, halkın çok yoksullaştığı dönemlerde rastlanmaktadır. Yani olayın bir gayr-ı ahlakî tarafı olduğu gibi iktisadî bir tarafı da bulunmaktadır. Hoca'nın yaşadığı devirde de çok ciddi sıkıntılar söz konusudur. Yoksulluk, en önemli problemdir. O devirde açlık-kıtlık yılları yaşanmıştır. Durum böyle olunca Hoca'nın hırsızlıkla ilgili olaylarla gerek kendisi, gerekse komşuları sıkça karşılaşmaktadırlar.

Hoca, dilencililiğin tamamen karşısındadır. Emeksiz kazanç hele buna dinî kavramlar da alet edilerek yapılıyorsa bu durum Hoca'nın hiç hoşuna gitmez.

Örnek fıkralar

Ne bulursa alsın

Bir gece Hoca merhumun evine hırsız girmişti.

Hanımı:

– Efendi bu ayak sesleri var hırsıza benziyor, bir çaresine bakalım diye yavaşça fısıldadı.

Nasreddin Hoca merhum:

– Hanım hiç sesini çıkarma! Keşke alacak bir şey bulsa da alsaydı, onun elinden geri almak kolaydır, dedi.

Hoca çatıda

Hoca, birgün, kiremitlerini aktarmak için çatıya çıkar. O sırada kapı çalınır. Hoca, çatıdan bakar ve kapıyı çalan adama:

– Ne istiyorsun diye sorar.

Adam:

– Azıcık aşağı gelin. Size bir şey söyleyeceğim, der.

Hoca, işini bırakıp aşağı iner.

Kapıdaki adam:

– Allah rızası için bir sadaka, der.

Hoca, bu söz üzerine:

– Yukarı gel, der.

Adam, yukarı çıkınca da:

– Allah versin, der.

Adam, bu işe bir mânâ veremez ve canı sıkılır ve Hoca'ya:

– Hoca, sende hiç insaf yok mu? “Allah versin!” demek için mi beni buraya çıkardın.

Hoca, beklediği fırsatı bulmuştur.

– A münasebetsiz adam. Sen beni sadaka istemek için aşağıya indirirken iyi de ben seni yukarı çıkarınca fena mı oldu?

Hırsızın hiç mi suçu yok

Nasreddin Hoca'nın evi soyulur. Mahalleli bütün suçlu Hoca'ya yükler. Kimi bahçe duvarının çok alçak olduğunu, kimi kapının sağlam olmadığını, kimi de başka sebeplerle Hoca'yı suçlayıp durur.

Suçlamalardan bunalan Hoca, sonunda dayanamaz ve şöyle der:

– Doğru söylüyorsunuz. Bunlar benim suçum. Kabul ediyorum ama insaf edip söyleyin, hırsızın hiç mi suçu yok.

Sırığın tepesi

Hoca merhumun bir miktar parası varmış. Birgün, bunu hırsızlardan nasıl korurum diye düşünüp taşınıp bir plan hazırlamış. Parayı alıp bahçeye gömmüş. Şöyle geri çekilip bakınca:

– Ben hırsız olsam bu parayı gözü kapalı bile bulurum, diyerek parayı oradan almış. Sonra aklına şöyle bir fikir gelmiş. Parayı bir keseye doldurmuş. Uzunca bir sıruk bulmuş, keseyi de sırığın tepesine sımsıkı bağladıktan sonra, sırığı alıp evinin önünde bir tepeye dikmiş. Biraz geri çekilip bakınca sırığın tepesine adamın uzanamayacağı sonucuna varmış:

– Bu parayı çalacak hırsız, kuş değil ya, sırığın tepesinden bu parayı nasıl alsın diyerek parayı gayet emin bir yere sakladığı kanaatiyle eve girmiş.

Meğerse hırsızın birisi Hoca'yı bu işleri yaparken bile takip edermiş. Hemen gidip parayı sırığın tepesinden indirmiş ve sırığın ucuna da biraz sığır pisliği sürmüştü.

Ertesi gün Hoca'ya para lâzım olmuş. Parayı alayım diye sırığın yanına gelip bakmış ki ne görsün, keseden eser yok. Kesenin yerinde ise sığır pisliği var.

Hoca dalgın dalgın düşünmeye ve kendi kendine: “Allah Allah! Ben insan yetişemez diyordum, fakat sırığın tepesine sığır nasıl yetişip de oraya pislemiş?” diye söylenmeye başlamış.

Oyun

Hoca, birgün, hırsız ve cimri bir komşusuna bir oyun oynamaya karar vermiş, adamın uyuyan kazlarından birini cübbesinin içine saklamış.

Bir süre sonra kazdan hiç ses çıkmayınca endişelenmiş. Kazın havasızlıktan boğulup öldüğünü sanmış. Cübbesini açar açmaz kaz: “Susss!” diye bir ses çıkarmış.

Bunun üzerine Hoca:

– Aferin sana demiş. Sen sahibinden daha akıllıymışsın. Ben de sana aynı şeyi söyleyecektim.

İnsaf

Birgün Hoca'nın evine hırsız girmiş. Orayı burayı karıştırdıktan sonra Hoca, hırsızın kapı önüne bıraktığı pabuçları saklamış. Hırsız çalacak bir şey bulamamış. Giderken pabuçlarını da göremeyince yalınayak sokağa çıkmış.

Hoca, ardından bağırır:

– Tutun hırsız, kaçıyor!

Hoca'nın komşuları evlerinden fırlayıp adamı yakalamışlar.

Hırsız:

– İnsaf edin, demiş. Eve giren benim ama pabuçlarımı çalan kendisi.

Tıngır elek tıngır sac

Nerde eli uzun, cebi delik varsa Hoca'nın evini yol etmiş. Hafta yedi gün sekiz demiyor kapıdan olmazsa bacadan damlıyormuş biri. Soya soya tıngır elek tıngır sac bir kuru tahta üzerinde bırakmışlar Hoca'yı.

Birgün yine bir hırsız girmiş. Hırsız, odanın birini açıp bakmış ki tamtakır! Ötekini açıp bakmış o da öyle. Bir başka

odayı açmış. Bir de ne görsün! Hoca elini yüzünü kapamış bir köşede duruyor.

Hırsız, ne edeceğini şaşırıp da:

– A Efendi! Bu karanlık odada ne yapıyorsun, deyince Hoca, acınacak bir hâlde:

– Ne yapayım oğlum, demiş. Şu koca konaktan eli boş döneceğine utandım da gelip buraya saklandım.

Cübbesini vurdu

Hoca Merhum bir gece bakar ki, adamın biri bahçenin içinde ellerini-kollarını açmış eve doğru bakıyor. Hoca bunun bir hırsız olduğuna kanaat getirerek içeri girmeye bile sabredemeden:

– Hanım çabuk, benim okla yayı getir, diye seslenir. Hoca'nın hanımı işin farkında değildir. Hemen içerden yay ile oku getirip Hoca'ya verir. Hoca, kenardan adama biraz daha yaklaşmış var gücüyle yayı gererek oku fırlatır ve göbeğinden vurduğunu anlayıp içeri girer, yorganı kafasına çekip yatar.

Sabah namazına gideceği zaman bakarlar ki, Hoca'nın cübbesi yok. Hanımı hemen hatırlar ve:

– Hoca Efendi, cübbeyi akşam yıkamış da sermiştin, der. Hanımından bu sözleri duyan Hoca hemen şükür secdesine kapanarak: “Şükürler olsun ya Rabbi” diye dua etmeye başlar.

Hanımı Hoca'ya sorar:

– Hoca Efendi nedir bu sevincin yahu! Biz de bilelim de biz de şükredelim, deyince Hoca merhum şöyle der:

– Hatun, akşam cübbeyi vurmuşum. Ya ben içinde olsaydım hâlîm nice olurdu?

3. Karısıyla ilgili fıkralar

Hoca, iki defa evlenmiştir hatta bir fıkrasından anlaşıldığı üzere bir ara iki hanımıyla da birlikte yaşamıştır. Hoca'nın

hanımlarıyla arası hiçbir zaman iyi olmamıştır. Aralarında sürekli bir geçimsizlik vardır. Hoca'yı kişilik olarak iyi huylu, tatlı dilli ve güler yüzlü üstelik her meselede aklını kullanan bir insan olarak biliyoruz. Bu bilgilerle karısıyla geçimsiz oluşu bir anlamda çelişmektedir.

Bu tür fıkralarda, erkek egemen bir kültürün kadına bakışı da yansıtılmaktadır. Yine devrin zor şartları aile geçimsizliğinde etkili olan bir başka sebeptir. Fakat Hoca her ne kadar karısından memnun gözükme de bu durumu şikâyet anlamında söylemez. Yine herkese olduğu gibi karısına karşı da sevecendir. Hoşgörülüdür. Karısının kimi bilgi eksikliklerini onu incitmeden ve onu alaya almadan söylemekle yetinir.

Örnek fıkralar

Bana görünme de

Komşuları bir olup Nasreddin Hoca'yı evlendirmişler. Fakat Hoca, gerdek gecesine kadar hanımını görmemiş. Akşam olunca bir de bakmış ki kadın çirkin üstelik de huysuz biri. Çaresiz kabullenmiş.

Sabah olunca karısına:

– Ben pazara gidiyorum, demiş.

Hoca tam çıkacakken kadın demiş ki:

– Efendi sen evde yokken kime görüneyim kime görünmeyeyim?

Hoca şöyle cevap vermiş:

– Aman hanım, bana görünme de kime görünürsen görün.

Yorulayım deme

Hoca'nın karısı birgün hastalanır. Hoca, ne yapacağını şaşırır. Karısı Hoca'ya:

– Aman Efendi, hemen bir hekim bul, der.

Hoca'nın şaşkınlıktan eli ayağı dolaşır. Bu yüzden evden hemen çıkamaz. Karısı da bu arada bir bardak su içer. Olacağı bakın ki sancısı birden diner. Hanımı bunun üzerine:

– Aman Hoca, sancım kesildi. Boşuna hekimi buraya kadar yorma, der.

Hoca, evden hışım gibi çıkar. Hekimin evine varır. Ona der ki:

– Aman hekim. Sabah sabah bizim hatun hastalandı. Seni alıp götürecektim ya Allah'tan sancısı kesildi. Boşuna bize gelip de yorulayım deme.

Karısından korkmak

Birgün bir mecliste sohbet ediliyormuş. Konu kadından korkup korkulamayacağı meselesi imiş. Tartışma uzayıp gitmiş. O sırada birisi demiş ki:

– Karısından korkanlar otursun, korkmayanlar ayağa kalsın.

Nasreddin Hoca, kalkmamış. Etraftakiler sormuş:

– Hoca, sen de mi korkuyorsun yoksa?

– Tabi korkuyorum, demiş. Görmüyor musunuz adı anılınca dizlerimin bağı çözüldü. Yerimden kalkamadım.

Yunus olmak

Hoca'nın evliliğinin ilk zamanlarında çocuğu olmuyormuş. Karısı bu duruma çok üzülüyormuş. Kadın yine birgün bu konuyu hatırlayıp başlamış söylenmeye:

– Hamur yapsam kesenim yok, evi süpürsem gezenim yok, yemek pişirsem yiyenim yok. Neyleyim ben böyle dünyayı.

Hoca ne yapsın. Karısına hiçbir şey demeden şöyle içini açmak için evden uzaklaşmış. Balık tutanların yanına gitmiş. Ama karısının hâli gözünün önünden gitmiyormuş. Bu üzün-

tüyle insan bastığı yeri bilir mi? Hoca'nın ayağının kaymasıyla göle yuvarlanması bir olmuş.

Balıkçılar, Hoca'yı gölden çıkarmışlar:

– Ne yaptın Hoca, demişler. Ne işin vardı gölde.

Hoca içini çekmiş:

– Ne yapayım demiş. Bu dünyada bir Yunus olamadım; bari yunus balığı olayım dedim.

Çocuğun adı

Hoca'nın bir oğlu dünyaya gelir. Ona bir isim verilmesi gerekmektedir. Komşu kadınlar:

– Hoca Efendi! Gel de şu çocuğun adını koy, derler. Hoca, gelir ve çocuğun kulağına ezan okuduktan sonra “Ya Atike bin Nasreddin” (Ey Nasreddin oğlu Atike) diye bağırır.

Herkes şaşırır. Kadınlardan biri:

– Hoca Efendi! Ne tuhaf adamsın. Lütfen şu çocuğun adını doğru koy.

Hoca:

– Koydum ya! Daha ne istiyorsunuz, der.

Kadın hayretle:

– Efendi çocuk erkek. Hâlbuki sen ona kız ismi koydun, diye uyarınca, Hoca:

– Çocuğun erkek olduğunu biliyorum. Fakat erkeğe kadın adı koymakla, kendisi de kadın olmaz ya. Doğrusu ben karımı çok severim. Şayet ölecek olursa adı yadigâr kalsın diye bu ismi koydum.

Söylüyorsun işte

Birgün Hoca'nın karısı:

– Efendi, bitişik komşu, Demirci Hasan Usta nerede oturuyor, diye sorar.

Hoca'nın bu acayip soruya canı sıkılır. Karısına bir süre ters ters baktıktan sonra:

– Hanım, sen bunadın galiba. İşte söylüyorsun ya! Bitişik komşu elbette bitişliğimizde oturur.

Bunun üzerine kadın kendisini toparlamaya çalışır ve:

– Canım “Adı neydi?” diye soracaktım. Lakin dilim kaydı, diye durumu düzeltmeye çalışır.

Hoca daha da kızar:

– Hasan Usta demedin mi? Adı Hasan işte, deyince kadın bu sefer de:

– Aman Efendi! Zaten seninle konuşulmaz. Hep insanı tersler ve şaşırtırsın. Canım, “sanatı” ne idi diye soracaktım, der.

Hoca da şöyle der:

– Dediğin gibi hanım, demirci, demirci.

Eşeğin yemi

Hoca ile karısı eşeğe yemi hangisinin vereceği konusunda tartışmaya başlamışlar. Hoca, bakmış ki tartışarak sonuca varamayacaklar şöyle demiş:

– Hatun, bu böyle olmayacak. En iyisi ilk konuşan yemini versin.

Karısı, bu teklifi kabul etmiş. Susup oturmuşlar. Biraz sonra karısı sıkılıp komşuya gitmiş. Hoca tek başına otururken eve hırsız girmiş. Ne varsa derleyip toparlamış. Hoca, hırsızın gürültüsünü duymuş ama yerinden kıpırdamamış.

Hırsız, onu dilsiz sanıp oturduğu odadaki eşyayı bile alıp götürmüş. Karısı eve gelince eşyaların yerinde yeller estiğini bazı öteberinin de yerlere atıldığını görünce:

– Eyvah Efendi, demiş ne oldu burada?

Hoca, sevinçle yerinden kalkmış:

– Hadi bakalım, demiş ver eşeğin yemini.

Düğün evi

Hoca, birgün yorgun argın evine gitmiş. Karısı onu her zamankinden daha ekşi bir suratla karşılamış.

Hoca, bu durumu görünce:

- Hayrola hatun, demiş. Bir şey mi oldu?
- Hasta komşumuz vardı ya, demiş kadın.
- Hoca, kadına ne olduğunu sorunca da:
- Hakk'ın rahmetine kavuştun, cevabını vermiş.

Hoca:

- Öyle mi başınız sağ olsun, demiş ve ardında da eklemiş:
- Ben senin düğün evinden gelişini de bilirim.

Sabun

Birgün Hoca ile karısı, göle çamaşır yıkamaya gider, çamaşırıları ıslatırlar. Tam sabunlayacakları sırada bir karganın gelip sabunu almasıyla havalanması bir olur.

Kadıncağız gözleri havada Hoca'ya seslenir:

- Yetiş Efendi! Sabun gidiyor.

Hoca, ne yapsın. Kanatlanıp uçacak değil ya karganın ardından.

- Aldırma hatun, der. Varsın alsın. Baksana onun üstü başı bizimkinden daha kirli.

Yere düşen cübbe

Hoca'nın karısı onun ağlayıp inlediğini duyunca:

- Ne oldu Hoca? diye sorar.

Hoca cevap verir:

- Cübhem raftan düştü.

Karısı şaşırır:

- Cübbe bu kadar ses çıkarır mı? diye sorar.

Hoca cevap verir:

- Cübbenin içinde ben de vardım.

Kedi baltayı yerse

Hoca merhum eve ara sıra ciğer almış. Fakat hiçbirinde ciğerden yemek nasip olmamış... Hanımı ciğeri, Hoca'nın olmadığı bir zamanda kendisi yalnız yemiş. Birgün Hoca:

– Hanım o kadar ciğer alıyorum, bir defasında da yemek nasip olmadı, deyince hanımı:

– Hoca Efendi, ciğerleri hep kedi yiyor ben bile tadına bakamıyorum, demiş.

Bunun üzerine Hoca Efendi hemen yerinden fırladığı gibi baltayı alıp saklamış. Hanımı baltayı niçin sakladığını sorunca:

– Neden olsun hanım, kırk paralık ciğere tenezzül edip yiyen kedi, kırk akçalık baltayı çalmaz mı, demiş.

Aklı yoktu zaten

Dostlarından biri Hoca'ya:

– Sizin hatun aklını kaybetti, der.

Hoca, adama cevap bile vermeden başlar derin derin düşünmeye...

Adam sorar:

– Hoca ne düşünüyorsun öyle?

Hoca cevap verir:

– Ne düşüneyim, bizim hatunun akli zaten yoktu. Acaba neyi kaybetti diye düşünüyorum.

Mavi boncuk

Nasreddin Hoca'nın iki karısı varmış. Birgün birini bir kenara çekip kendisine bir mavi boncuk vermiş:

– Al bunu sakla; sakın ötekine bir şey söyleme! demiş. Bir başka zaman da ötekine aynı şeyi söylemiş.

Birgün kadınlar, Nasreddin Hoca'nın hangisini daha çok sevdiği hususunda bahse ve münakaşaya girmişler. Anlaşamayınca meseleyi Nasreddin Hoca'ya sormuşlar.

- Hangimizi daha çok seviyorsun?
- Hoca her ikisine de manalı manalı bakarak:
- Mavi boncuk kimdeyse, onu demiş

Siz, onu bana sorun

- Birgün Hoca'nın karısı vefat etmiş. Cenaze namazı kılınmış. İmam Efendi, her zamanki gibi cemaate dönüp sormuş:
- Ey cemaat! Bu hatun kişiyi nasıl bilirsiniz?
 - Onlar da âdet yerini bulsun diye:
 - Allah rahmet etsin. İyi biliriz, deyince Hoca ileri atılmış:
 - Yahu kimi kimden soruyorsunuz. Onu bir de bana sorun, demiş

4. Çocukları ile ilgili fıkralar

Hoca'nın bir oğlu, iki kızı vardır. Fıkralarında zaman zaman onlara da yer verir ancak fıkraları daha çok toplumla ilgilidir. Bu durumu da Hoca'nın bir cemiyet adamı olmasına bağlayabiliriz. Münasebetleri daha çok dışarıdaki insanlardır. Öte yandan aile fertleriyle ilgili meseleler, özel konulardır. Bu konudaki fıkraların azlığına böyle de bakılabilir.

Örnek fıkralar

Testi kırılınca

- Hoca, kızını çeşmeye göndermiş. Testiyi eline verdikten sonra da yüzüne iki tokat vurmuş. Ardından da:
- Sakın testiyi kırma, diye tembihlemiş.
 - Bu durumu görenler:
 - Hoca! Ne yapıyorsun böyle. Çocuk testiyi kırmadı ki...
 - Hoca, şöyle demiş:
 - Testiyi kırdıktan sonra dövsen ne olacak.

Sığırcık yavrusu

Birgün Hoca'nın oğluna:

– Patlıcan, nedir, diye sormuşlar.

Oğlan:

– Gözleri açılmadık sığırcık yavrusudur, deyince Hoca:

– İşte bu kendinin bilmesidir. Ben öğretmedim, cevabını vermiş.

Ramazân'ın kaçı

Hoca, Ramazan ayında bir tane çömlek bulup içine günde bir taş bırakmaya başlamış.

Hoca'nın kızı çömleği görüp o da her gün bir taş koymuş.

Birgün Hoca'ya:

– Bugün ayın kaçındır? diye sormuşlar. Aslında ayın yirmi beşi imiş.

Hoca:

– Biraz sabredin, diyerek eve gelmiş. Çömleği dökmüş, taşları saymaya başlamış. Bakmış ki yüz yirmi taş var.

– Eğer bunun hepsini söylersem bana sefil derler, diye düşünmüş.

Halka:

– Bugün ayın kırk beşidir, demiş.

Halk da:

– Ay, otuz gündür sen kırk beşidir dersin, deyince Hoca:

– Ben insafla söyledim, eğer çömlek hesabına bakarsanız, bugün ayın yüz yirmisidir.

Baba sözü

Hoca'nın oğlu aksinin biriymiş. Ne denilirse tersini yaparmış. Anası bu durumdan pek şikâyetçiymiş. Hoca ise:

– Boş ver hanım, dermiş. Huyu suyu belli... Onu yönetmeye ne zorluk var. Yapılacak şeyi yapma, yapılmayacak şeyi

yap deriz olur biter. Nasıl olsa dediklerimizin tersini yapacak, dermiş.

Uzun süre bu durum böyle devam etmiş. Derken birgün, baba-oğul değirmenden dönüyorlarmış. Yolları bir çaydan geçiyormuş. Çayın ortasında eşeğin sırtındaki çuval sola doğru kaymaya başlamış.

Hoca, oğlunun huyunu biliyor ya:

– Dikkat et oğlum demiş. Çuval sağa doğru kayıyor. Sola doğru çek biraz.

Olacak bu ya, oğlan, bu defa aynen babasının dediklerini yapmış ve çuval eşeğin sırtından suya yuvarlanmış.

Hoca öfkelenmiş:

– Ne yaptın oğlum. Bir çuval unu zıyan ettin, deyince oğlu:

– Kırk yılda bir baba sözü dinleyelim dedik, o da böyle oldu işte demiş.

Kürsüden inmek

Hoca'nın kürsüye çıktığı günler, caminin yüzü gülermiş. Birgün bir namazdan sonra yine çıkmış kürsüye.

Cemaat:

– Kim bilir Hoca'nın ağzından ne güzel sözler dökülecek, diye beklerken Hoca'nın nutku tutulmasın mı?

Mübarek, çok bilgili ama o gün dünya ve ahiretten bir şey bulup söyleyememiş. Camidekiler ağzına baktıkça, Hoca büsbütün sıkılmış. Sıkıldıkça da zihnine büsbütün durgunluk çökmüş. Sabaha kadar böyle oturacak değil ya!

– Ey cemaat, sanki bütün bildiklerimi unuttum. Dilime bir türlü bir şey gelmiyor, deyince oğlu ayağa kalkıp ne dese beğenirsiniz:

– Baba, demiş. Hiç bir şey gelmiyorsa kürsüden inmek de mi gelmiyor aklına.

Anası ağlayacak

Hoca'nın büyük oğlu yakın köylerden birinde çömlekçilik yapıyormuş. Hoca, birgün bu oğlunu ziyarete gitmiş:

– Baba, demiş oğlu. Bütün paramı şu çömleklere yatırdım. Hava güneşli olur da zamanında hepsi kurursa zengin olacağım. Ama yağışlı olursa anam ağlayacak.

Hoca, oradan ayrıлып küçük oğlunun yaşadığı köye gitmiş. O da şöyle demiş babasına:

– Babacığım! Varım yoğum şu tarlada. Zamanında yağmur yağarsa zengin oldum gitti. Kuraklık olursa anam ağlayacak.

Hoca, canı sıkkin vaziyette köyüne, evine dönmüş. Karısı onu bu hâlde görünce sormuş:

– Efendi yüzün niye asık?

– Benimki bir şey değil demiş Hoca. Sen kendi hâlini düşün. Yağmur yağsa da yağmasa da bizim oğlanlardan birisinin anası ağlayacak.

Ağlamak

Hoca'nın karısı ölmüş. Yemek işi de ona kalmış. Birgün çorba pişirmiş. Baba oğul karşılıklı sofraya oturmuşlar.

Çocuk aceleciymiş. Çorbanın soğumasını beklemeden bir kaşık içmiş. Boğazı fena hâlde yanmış. Gözlerinden yaşlar gelmiş.

Hoca, oğluna neden ağladığını sormuş.

Oğlu da:

– Rahmetli anam bu çorbayı çok severdi. O aklıma geldi, demiş.

Oğlunun sözleri Hoca'yı da hüznlendirmiş. O da çorbadan bir kaşık içmiş. Onun da boğazı yanmış ve gözlerinden yaşlar gelmiş.

Bu defa da oğlu muziplik olsun diye sormuş:

– Baba sen neden ağlıyorsun?

Hoca, derin bir ah çekerek şöyle demiş:

– Rahmetli anan melek gibi bir kadındı. Ölürken senin gibi bir çocuğu bana yadigâr bıraktı da ona ağlıyorum.

5. Mahalle çocukları ve gençleriyle ilgili fıkralar

Hoca'nın her sınıf insanla olduğu gibi mahalle çocukları ve gençleriyle de arası gayet iyidir. Onlara karşı o kadar anlayışlı, sevecen davranır ki bu durumu çocuklar, özellikle de gençler, bazen istismar etmek isterler. Tabi Hoca'dan gerekli dersi almadan da bu işten kurtulamazlar.

Örnek fıkralar

Kavuk

Birgün sokakta oynayan çocuklar Hoca'nın çok hoşuna gitmiş. Onları seyretmeye başlamış. Çocukluk günleri aklına gelmiş. Derken yaşını başını unutup o da çocukların oyunlarına katılmış.

Fakat yaramazlardan biri, Hoca'nın başından kavuğunu kaptığı gibi arkadaşlarına atmış. Kavuk, bohça niyetine elden ele dolaşmaya başlamış. Hoca, ne yaptıysa da kavuğunu ele geçirememiş.

Hoca, sonunda nefes nefese:

– Çocuklar, etmeyin, eylemeyin. Sizin yaptığınız çok ayıp.

Ama kim dinler? Çocuklar oralı bile olmamışlar. Kavukla oynamaya devam etmişler. Tabi kavukta kavukluk hâl kalmamış.

Hoca, bakmış ki kavuğu kurtaramıyor. Çaresiz oradan uzaklaşmış. Eşğine kavuksuz binmiş.

Hoca'yı yolda bu durumda görenler sormuşlar:

– Hayrola Hoca! Kavuğuna ne oldu?

Hoca, gülerek şu cevabı vermiş:

– Ne olacak, çocukluğu aklına geldi. Mahalledeki çocuklarla oyun oynuyor.

Hoca'nın pabuçları

Birgün mahallenin çocukları Hoca'nın pabuçlarını çalmaya karar vermişler. Hoca'yı da yanlarına alıp bir ağacın yanına gelmişler.

Çocuklar:

– Bu ağaca kimse çıkamaz, deyince Hoca:

– Ben çıkarım, demiş. Pabuçlarını da alıp beline sokmuş.

– Hocam, ağaçta pabuçları ne yapacaksın, dediklerinde ise:

– Belki oradan öteye bir yol vardır. Hazır, yanımda bulunsun, diye cevap vermiş.

Hepsinin tadı aynı

Nasreddin Hoca, bağdan eşeğine üzüm yüklemiş evine dönüyormuş. Çocuklar yolunu kesmişler:

– Hocam, bize üzüm ver diye yalvarmışlar.

Hoca, bakmış ki çocuklar çok kalabalık... Hepsine birer salkım vermeye kalksa küfede üzüm kalmayacak.

Sonra bir salkım üzüm almış ve çocuklara birer tane vermiş.

Çocuklar hayretle:

– Hoca Efendi, bu ne böyle? Tane ile üzüm verilir mi? demişler.

Hoca da gülerek:

– Haklısınız çocuklar küfedeki üzümlerin hepsinin tadı aynı.

Sudaki bacaklar

Mahallenin çocukları, bir havuzun etrafına sıralanır, bacaklarını suya sarkıtırlar.

Bu arada Hoca'nın geldiğini görünce ona muziplik olsun diye:

– Hocam, Hocam! Bacaklarımız birbirine karıştı. Hiç kimse kendi bacağını bulup sudan çıkaramıyor, deyince Hoca elindeki değnekle çocukların bacaklarına vurmaya başlar, bunun üzerine çocuklar, can havli ile hemen havuzdan çıkıp kaçmaya başlarlar.

Hoca:

– Gördünüz mü der. Hepiniz ne kadar da çabuk kendi bacaklarınızı buldunuz.

Yarın kıyamet kopacak

Hoca'nın pek sevdiği besili bir kuzusu varmış. Akşehir'in gençleri bu kuzuya göz koymuşlar. Hoca'ya giderek:

– Hocam, yarın kıyamet kopacakmış. O zaman bu kuzuyu ne yapacaksın? Bari kes de afiyetle yiyelim ve son günün tadını çıkaralım, demişler.

Hoca, hiç oralı olmamış. Fakat gençlerin ısrarı da bitmemiş. Hoca, bakmış kurtuluş yok. Kuzusunu kesmeye karar vermiş. Birlikte kıra gitmişler. Hoca, kuzuyu kesmiş, ateşi yakıp kendi eliyle kebab yapmaya başlamış.

Gençlerin keyfine diyecek yokmuş. Dört dörtlük bir ziyafet olmuş. Ardından da hırkalarını ve ceketlerini çıkarıp oyuna dalmışlar.

Hoca, bunların bıraktıkları elbiseleri toplayıp ateşe atmış. Biraz sonra dönen gençler, elbiselerini göremeyince:

– Hocam elbiselerimizi gördün mü? diye sorarlar.

Hoca da:

– Hepsini ateşe attım ve yaktım der.

Gençler telaşla:

– Aman Hocam, sen ne yaptın? Biz şimdi ne giyeceğiz?

Hoca, hiç oralı olmaz:

– Yarın kıyamet kopacak olduktan sonra elbiseyi ne yapacaksınız?

6. Maddî durumu ile ilgili fıkralar

Hoca, yoksul bir ömür geçirmiştir. Gün gelmiş, yiyecek bir dilim ekmek bile bulamamıştır. Karısının geçimsizliği de bu durumda etkili olmuşa benzemektedir. Bu konuyla ilgili fıkralar hem Hoca'nın hem de komşularının durumunu yansıtan fıkralar olarak da görülmelidir.

Örnek fıkralar

Ördek çorbası

Hoca, sıkıntılı günlerinin birinde kuru bir ekmek alıp göl kenarına gitmiş. Suya batırıp yemeye başlamış. Bu arada da gölde ördekler yüzüyorlarmış.

Adamın biri bu durumu görünce Hoca'ya:

– Hocam, afiyet olsun. Ne yiyorsun? diye sormuş.

Hoca, kendisinin yoksulluğu ile alay eden adama şöyle demiş:

– Ördek çorbası!

Ekmek

Hoca, aç kaldığı birgün, dışarı çıkar. Bir fırının yanından geçer. Bakar ki, fırın ekmek doludur.

Fırıncıya sorar:

– Bu ekmeklerin hepsi senin mi?

Fırıncı:

- Evet, benim, deyince:
- Öyle ise ne duruyorsun, yesene, der.

Açlığa alışmak

Hoca'nın maddî durumu iyice bozulunca eşeğinin yemini, samanını her gün biraz daha azaltmaya başlamış.

Bakmış ki eşeğe bir şey olmuyor. Daha da azaltmış.

Bir sabah ahırın kapısını açtığı anda eşeğin öldüğünü görünce:

- Zavallıya yazık oldu. Tam da açlığa alışıyordu, demiş.

Çorba tası

Hoca, birgün evine dönüyormuş. Canı çorba istemiş. “Çorba... Çorba...” diye söyleniyormuş. Bunu duyanların da canı çorba isteyip Hoca'nın peşine düşmüşler.

Hoca, arkasındaki kalabalıkla eve gelip çorba istediğini söylemiş.

Karısı:

– Ne çorbası, evde pişirilecek hiçbir şey yok, deyince Hoca eline boş bir çorba tası alıp dışarıda bekleyen kalabalığa şöyle demiş:

– Ağalar, evde pişirilecek bir şey olsaydı şu gördüğünüz koca tasla size çorba içirecektim. Ne yapalım kısmet değilmiş. Talihinize küsün.

Sofraya buyur

Birgün Hoca yine karşıyla aç kalmış. O esnada komşularının evinde yemek hazırlığı yapıyorlarmış. Bir yolunu bulup oraya gitmeye karar vermişler. Ama bir plan yapmaları gerekiyorymuş.

Hoca çareyi bulmakta gecikmemiş. Karısına demiş ki:

– Sen tam öğün zamanı oraya git. Arkandan ben de seni aramaya geleyim. O sırada sofrada ortada olmuş olur. Mecburen bizi buyur ederler.

Karısı:

– Peki, Hoca Efendi diyerek komşuya gider. Eve varınca da:

– Hoca ile dövüştük. Ondan buraya kaçtım, der.

Biraz sonra Hoca, elinde değnekle komşunun evine gelir.

– Benim hatunu gördünüz mü? diye sorar.

– Gördük, der komşusu. Hele içeri buyur. Biz de tam yemek yiyecektik. Yemeği yiyelim ondan sonra sizi barıştıırız.

Yemek yenirken ortaya bir kadayıf tepsi konulur. Hoca, ne zamandır böyle bir tatlı yememiştir. Hemen yemeye başlar. Bir süre sonra önündeki tatlı biter. Hemen tepsinin bir ucundan tutar, tatlı olan kısmını kendi önüne çevirir. Bir yandan da:

– Ey Hatun, eve varınca senin kulağından tutup işte böyle çevireceğim, der.

Ev sahibi:

– Yok, Hoca, vazgeç, der.

Bu arada Hoca, tepsinin dolu tarafındaki tatlıyı da bir güzel midesine indirir. Sonra da karısıyla el ele tutuşup kendi evlerine gelirler.

7. Cemaatiyle ilgili fıkralar

Hoca, gerek Akşehir’de gerekse civarındaki yerlerde imamlık ve vaizlik de yapmıştır. Bu bakımdan cemaatiyle ilgili de bir hayli fıkrası vardır. Bunlarda ilk dikkat çeken, Hoca’nın sahih İslâm anlayışıdır. O, İslâm’ın daha çok ahlâkî yönlerine önem vermekte ve cemaatine de bunu telkin etmektedir. Şayet cemaat, ortalama bir insanı ilgilendirmeyecek ancak bilgiler arasında konuşulabilecek bir soru sorduklarında Hoca, onları o müthiş zekâsıyla bu konudan uzaklaştırır.

Öte yandan dini, dünya-ahiret bütünlüğü içinde ele alır. Halka da bu yönde öğütler verir. Halkın mücerred kurullarla ilgili sorularını sürekli olarak hayatın içinden örneklerle cevaplandırır. Ona göre din, yaşanan bir olgu olmalı ve asla dindarlık gerçek hayattan kopma anlamına gelmemelidir.

Bugün olduğu gibi o zaman da din adamlarıyla akıllarınca dalga geçmek, onları zor duruma düşürmek isteyenler vardır. Hoca, böyle durumlarda mesleğinin onurunu titizlikle korur ve bu densizlik karşısında sahibine haddini bildirmekten asla çekinmez.

Hoca'ya münasebetsiz soruları bazen başka dinden olanlar da sorar. Onların asıl maksadı da Hoca'yı zor duruma düşürmek ve Müslümanlarda kafa karışıklığı meydana getirmektedir. O, yerli densizlere olduğu gibi bunlara da hak ettiği cevabı verir.

Hoca, kendisine sorulan hiçbir soruyu cevapsız bırakmaz. Bu sadece dinî meselelerde de değildir. O dünyevî işlerde de kendisine soru sorulan ve akıl danışılan bir Hoca'dır. Devamlı olarak cemaatine yol gösterir.

Örnek fıkralar

Abdest alırken

Birgün Hoca'ya sorarlar:

– Derede gusül abdesti alırken ne tarafa dönmelidir?

Hoca cevap verir:

– Elbiselerin nerede ise o tarafa.

Hoca'nın cevabı

Sorduğu gereksiz sorularla ün yapmış birisi Akşehir'e gelmiş.

– Bu şehrin en bilginiyle görüşmek istiyorum, demiş.

Adamı Hoca'nın yanına götürmüşler.

Adam Hoca'ya:

– Efendi demiş. Sana kırk soru soracağım. Ama bunların hepsine birden tek cevap vereceksin.

Hoca:

– Sor bakalım, demiş.

Adam, kırk soruyu birbiri ardınca sormuş. Onu dikkatlice dinleyen Hoca, sorular bitince adama dönmüş ve ona:

– Bilmiyorum, diye cevap vermiş.

İki ayaklı

Adamın biri, Hoca'ya dalga geçmek ister.

– Hoca, der. Senin nasıl büyük bir Hoca olduğunu herkes söylüyor. Madem öyle, şu eşeğin ayaklarına oku üfle de iki ayaklı olsun.

Hoca:

– Ben bu eşeği iki ayaklı yapamam ama okursam seni dört ayaklı yapabilirim, diyerek adama haddini bildirir.

Kuyruklu yalan

Birgün, Nasreddin Hoca, camide vaaz veriyormuş. Cemaatten bir kısmının esnediğini, bir kısmının uyukladığını fark edince şöyle konuşmaya başlamış:

– Bir sabah, Akşehir'den dışarı çıkmıştım. Çayın kenarında dört ayaklı ördekler su içiyorlardı.

Dört ayaklı ördek sözünü işiten cemaat, gözlerini açarak Nasreddin Hoca'yı dikkatle dinlemeye başlamış.

Bunun üzerine Nasreddin Hoca:

– Yahu! Siz nasıl adamlarsınız. Deminden beri size vaaz ediyorum, uyukluyorsunuz da, kuyruklu bir yalan uydurunca hepinizin gözleri açıldı, demiş.

Ayın kaçı

Birgün Hoca, pazarda gezerken bir adama rast geldi.

Adam:

– Hocam, bugün ayın üçü müdür dördü müdür? diye sordu.

Hoca:

– Bilmem. Ay alıp sattığım yok ki, demiş.

8. Kadılıkla ilgili fıkralar

Hoca bilindiği üzere hukuk tahsili yapmış ve kadılık görevinde bulunmuştur. Bu görevi, ona toplum meselelerini daha yakından gözleme imkânı vermiştir. Yine hem insanların zafırları, çıkarları, kötü huyları hem de devlet düzenin ve iktisadî şartların sonucunda bozulan hukuk sistemi, yalancı şahitlikten, hukukçuların rüşvet alma sorununa kadar her şeyi ile Hoca'nın fıkralarında yerini almıştır. Bu anlamda Hoca'yı en çok rahatsız eden konulardan biri de çok kolay çözümlenebilecek bazı meselelerin yargıya getirilip bu kurumun gereksiz yere meşgul edilmesiyle ilgilidir.

Hoca, bu fıkralarda bazen kadı rolünde karşımıza çıkar. Bazen de onu davalı-davacı biçiminde görürüz.

Örnek fıkralar***Hınk davası***

Hoca'nın kadılık yaptığı zamanlarmış. Birgün, kendisine garip bir dava gelmiş. Davacı, davalı için şöyle diyormuş:

– Bu adam ormanda odun keserken her balta vuruşunda “hınk” deyip kendisini gayrete getirdim. Şimdi karşılığını istiyorum, vermiyor.

Hoca, bir süre düşündükten sonra davalıdan para kesesini istemiş. Adam, bundan bir şey anlamamış ama keseyi de uzatmış.

Hoca, keseden paraları çıkarıp bir tahta üstünde paraları saymış. Tabii paralar tahtaya düştükçe ses çıkarıyormuş.

Hoca, daha sonra davacıya dönüp:

– Tamam demiş. Hakkını aldın. Hadi git.

Adam:

– Ama para vermediniz, diyecek olmuş.

– Hınk diyenin hakkı budur demiş Hoca. Sesine karşılık para sesi verdim sana. Böylece sen hakkını almış oldun.

Kara kaplı kitap

Hoca, kadılık yaparken bir adam yanına gelmiş:

– Efendi hazretleri! Dağda, bayırda otlarken bir inek bir ineği vurup öldürse, ne lâzım gelir?

– Ne lâzım gelecek, der Hoca. Bir hayvana kan davası açacak değilsin ya!

Adam, sevinir, korkusu gider ve şöyle der:

– Ağzına sağlık Hocam. İçimi rahatlattın. Bizim inek sizin ineği öldürmüş de onun için sormuştum.

Hoca'nın bunu duyunca kaşları çatılır ve şöyle der:

– Dur öyleyse... Mesele çatallaştı şimdi. Getir şu kara kaplı kitabı bana!

Tokat

Birgün, adamın biri Nasreddin Hoca'ya haksız yere bir tokat vurur. Hoca, adamı kadiya şikâyet eder.

Adam, kadiya önceden rüşvet verir. Bu yüzden mahkeme günü geldiğinde kadı:

– Tokatın cezası bir akçedir. Adam gidip getirip versin, diye adamı mahkemeden uzaklaştırır.

Hoca hileyi anlar. Bir süre bekledikten sonra yerinden kalkıp kadı'nın ensesine bir tokat patlatır. Gözleri fal taşı gibi açılan kadiya şöyle der:

– Ben daha fazla bekleyemem. Adam gelince o bir akçeyi sen aliver.

9. Komşularıyla ilgili fıkralar

Hoca'nın komşularıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Onlarla çarşıda, pazarda; tarlada, bahçede; düğünde, dernekte; camide, sokakta devamlı bir diyalog içerisinde. Hoca'nın asıl tenkitçi yönü bu fıkralarda görülür. Zira halk arasında her karakterde insan vardır.

Hoca, dikkatini toplumdaki kötü davranışlara çevirdiği için pek çok fıkrasında komşularına hatalı davranışlarından dolayı hak ettikleri dersi yine onları kırmadan verir. Bunun için uygun zamanları ve olayları kollar.

Hoca'nın bu anlamdaki uyarıcılığı bir münevverin halka nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda da ilginç bilgiler içermektedir.

Örnek fıkralar

Sana ne

Birgün Nasreddin Hoca eve doğru yürüyormuş. Bir arkadaşı arkadan seslenmiş:

– Hocam, gördün mü? Biraz önce geçen helva kazanı ağzına kadar doluydu. Hoca istifini bozmadan:

– Bana ne! demiş.

Arkadaşı:

– Ama Hocam, helva kazanı sizin eve gidiyordu, deyince Hoca:

– O zaman sana ne? demiş.

Kırk yıllık sirke

Birgün komşusu Hoca'ya demiş ki:

– Hocam, sizde kırk yıllık sirke varmış. Doğru mu?

– Var, demiş Hoca.

Komşusu bunu duyunca:

– O zaman bana biraz verir misin? demiş.

Hoca ellerini kaldırarak:

– Yo komşum demiş. Her isteyene verseydim kırk yıllık sirke olur muydu hiç?

İpe un sermek

Birgün birisi Hoca'dan bir ip istemiş. Hoca, içeri girip çıktıktan sonra:

– İpe un sermişler, demiş.

İp isteyen adam:

– Hoca, ipe hiç un serilir mi? deyince Hoca:

– Gönül vermeye razı olmayınca serilir, demiş.

Kuyu

Günün birinde Hoca, evinin bahçesine çok ama çok derin bir kuyu kazdırmaya karar vermiş. Komşusu bu işe bir anlam verememişler. İşi şakaya vurup:

Hoca, bu kadar derin kuyuyu ne yapacaksın? Sakın içine düşmeyesin, demiş.

Hoca gülmüş:

– Bu mahallenin süprüntülerini toplayacağım.

Komşusu bu söz üzerine merakla sormuş:

– Diyelim süprüntüleri buraya doldurdun. Ya molozları ne yapacaksın? deyince:

– O kadar ince eleyip sık dokumadım. Hele şu mahalle temizlensin de ötesine Allah kerim, demiş.

Hasta ziyareti

Hoca, birgün hastalanmış. Yatağa düşmüş. Bunu duyan komşuları Hoca'yı ziyarete gelmişler. Fakat gelenler çok uzun kalıyor çok da konuşuyorlarmış. Üstelik bunlar moral bozucu sözlermiş.

Yine birgün bir komşusu ziyaretine gelmiş.

– Hocam, demiş. Hastasın belli... Ecelin ne zaman geleceği belli olmaz. Vasiyetini hazırladın mı?

Hoca.

– Evet, demiş hazırladım.

– Peki, ne yazdın? Nedir vasiyetin? diye sormuş komşusu.

Hoca, manalı manalı başını sallamış:

– Vasiyetim şudur ki hasta ziyaretine gittiğiniz zaman hastanın yanında fazla kalmayın.

Eşeğe mi inanıyorsun

Adamın biri durmadan Hoca'dan eşeğini istiyormuş. Hoca, adamdan bıkip usanmış. Adam, yine Hoca'dan eşeğini istemeye geldiğinde Hoca:

– Eşek yok, demiş.

Tam o sırada ahırdaki eşek anırmasın mı?

Adam:

– Bir de Hoca olacaksın? Yalan söylemeye utanmıyor musun, deyince Hoca:

– Be adam! Sen benim sözüme mi inanıyorsun, yoksa eşeğin sözüne mi?

10. Misafirlikle ilgili fıkralar

Hoca'nın fıkraları arasında misafirlikle ilgili olanlar da bir hayli fazladır. Hoca, misafirperverlik geleneği olan bir kültürün insanıdır. Dolayısıyla bazen misafir kabul eder, bazen mi-

safırlığe gider. Ziyafetlere, düğün derneğe davet edilir. Bazen de bu misafirlik başka köy ve şehirlere olur. Tabi bu esnada pek çok olay yaşanır. Cimri ev sahipleri, gelen misafire bazen giyim kuşamına, sosyal statüsüne göre ağırlayanlar, Hoca'nın tenkitlerinden nasiplerini alırlar. Öte yandan arsız misafirler de Hoca'nın tenkit oklarından nasiplerini alırlar.

Örnek fıkralar

Kimin içi yanıyor

Bir bayram günü, Nasreddin Hoca, komşusuna ziyarete gitmiş, komşusu her misafire olduğu gibi Hoca'ya da bal ikram etmiş. Bir tepsi içinde gelen koca petekten her gelen misafir, bir iki kaşık alır çekilirmiş ancak Hoca, yedikçe yiyor imiş.

Komşusu bakar ki Hoca'nın duracağı yok.

Dayanamayıp:

– Aman Hoca fazla yeme, için yanar, deyince Hoca cevabı yapıştırır:

– Kimin içinin yandığını Allah bilir.

Adamın başı

Akşehir'in sayılı zenginlerden birisi, Hoca'yı birgün evine davet etmiş. Hoca, vakti gelince evinden çıkıp o adamın evine gitmiş. Adam, pencerenin önünde oturuyormuş. Kafası da dışardan görünüyormuş.

Hoca, kapıyı çalıp:

– Evinizin efendisini görecektim, demiş.

Fakat kapıya çıkan adam:

– Hocam, demiş efendi evde yok. Dışarı çıktı.

– Öyleyse demiş Hoca. Ona söyleyin. Bir daha dışarı çıkmazken başını pencerede unutmasın.

Kendi hissesi

Hoca, bir arkadaşıyla birlikte bir köye gider ve bir eve misafir olur.

Akşam olunca ev sahibi, bunlara bir tabak yoğurt getirir. Arkadaşı, kaşığının ucu ile yoğurdun ortasından bir çizgi çizerek:

– Ben kendi payıma düşen yere pekmez koyacağım, der.
Hoca, buna razı olmaz.

– Bunu kabul etmem, pekmez benim tarafıma da akar, der.

Fakat arkadaşına söz dinletemez. Bunun üzerinde yerinden fırlar, heybesinden zeytinyağı şişesini alır ve yoğurdun başına geçerek:

– Öyle ise ben de payıma düşen kısma zeytinyağı koyarım, der.

Arkadaşı şaşırır:

– Hiç zeytinyağı yoğurda konur mu? Ayrıca yoğurt vıcık vıcık olur, der.

Hoca, aradığı fırsatı bulmuştur:

– Öyleyse sen de pekmez koyma, der.

Heybe

Hoca, bir gece bir köyde misafir kalmış. Ama heybesi kaybolmuş.

Hoca, köylülere:

– Heybemi çabuk bulun. Değilse size ne yapacağımı bilirim, ben, demiş.

Köylüler, biraz sonra heybeyi bulup getirmişler ama merak etmişler “Acaba Hoca ne yapardı?” diye ve sormuşlar:

– Hocam işte heyben fakat merak ettik. Bulunmasaydı ne yapacaktın?

Hoca gayet sakin şöyle demiş:

– Evde eski bir kilimim vardı. Onu bozup heybe yapacaktım.

Ziyafet

Hoca'yı dostları bağlık bahçelik bir köye gidip birkaç gün kalıp hoşça vakit geçirmek istemişler.

Sonra herkes ne yapacağını söylemeye başlamış:

– Kesilecek kuzu benden.

– Patlıcan dolması da benden olsun.

– Börek benim üzerime.

Böyle konuşurlarken Hoca'ya sormuşlar:

– Ya sen, demişler.

Hoca da:

– Bu ziyafet böyle üç yıl sürse bile, oradan bir dakika ayrılırsam Allah canımı alsın, demiş.

Pide

Birgün Hoca, bir eve misafir gider fakat geç kalır ve akşam yemeğine yetişemez. Ev sahipleri yemeklerini yedikleri için Hoca'yı da yemiş sanırlar. Hoca, bir şey söyleyemez. Oradan buradan konuşurlar. Kahveler içilir ve yatma zamanı gelir. Hoca'ya odasını göstererek:

– Allah rahatlık versin, der, kendileri de odalarına çekilerek yatıp uyurlar.

Hoca da belki açlığını unutturum diyerek yatar. Fakat bir türlü uyuyamaz. Yerinden kalkar ve arka kapıya vurmaya başlar. Ev sahipleri uyanıp telaşla gelirler:

– Hayrola Hoca Efendi! Bir emriniz mi var?

Hoca da:

– Birader, benim için çok rahat bir yatak hazırlamışsınız. Ama ben fakir bir kimseyim. Böyle yataklara alışık değilim.

Siz bana şöyle büyücek bir pide verin. Ben onun yarısını başımın altına yastık, yarısını üstüme yorgan yapayım. O zaman rahat rahat uyurum, der.

Sakız

Birgün Hoca'yı bir ziyafete davet etmişler. Yemeğe oturulunca Hoca, ağzındaki sakızı çıkarıp burnunun ucuna yapıştırmış.

– Hoca Efendi, demişler, sakızını koyacak başka bir yer bulamadın mı?

Hoca, başını sallamış:

– Ne olur ne olmaz, demiş. Yoksulun malı her zaman gözünün önünde olmalı.

Hoşaf içmek

Bir yaz günü Hoca'yı iftara çağırılmışlar. Ortaya önce buzlu bir hoşaf gelmiş.

Ev sahibi çok muzipmiş. Eline büyük bir kepçe alıp hoşafı içmeye başlamış. Bir yanda da:

– Öldüm, öldüm, diyormuş.

Hoca'nın elinde ise küçücük bir kaşık varmış. Hoşafı bu kaşıkla içmeye çalışıyor ama ne tadını alıyormuş ne de susuzluğunu giderebiliyormuş.

Bakmış olmayacak. Ev sahibine şöyle demiş:

– Efendi, şu senin kepçeyi versen de bir kerecik de ben ölsem.

Boğazına ateş düştüğü zaman

Nasreddin Hoca'nın evine tüccar bir arkadaşı misafir olmuş. Hoca ona mantı pişirip getirmiş. Arkadaşı acele edip mantıyı hemen ağzına atınca boğazı yanmış.

Boğazının yandığını belli etmemek için başını tavana doğru dikmiş ve yanmanın etkisi gidince de başını tavandan indirmeyip sormuş:

– Hocam bu tavanı ne zaman yaptınız?

Hoca hemen:

– Boğazına ateş düştüğü zaman, demiş.

11. Timur'la ilgili fıkralar

Hoca'nın Timur fıkraları sayıca çoktur. Bunların Hoca'ya ait olmadığını artık biliyoruz. Bunları zalim idareciler karşısında halkın Hoca'nın dilinden bir tepkisi olarak görmek gerektiğini bir kez daha belirtelim. Fakat Hoca dönemindeki Akşehir Bey'i de zalim birisidir. Belki de çoğu fıkralar bu beyle ilgilidir fakat zaman içinde bu zalim Bey'in yerini Timur almış olabilir.

Hoca, Timur'un karşısında daima alnı açık başı dik bir insandır. Cesaret sahibidir. Bu bakımdan Timur'a karşı sözünü hiç esirgemez. Ama Timur'un çok öfkeli olduğu zamanlarda Hoca, alttan alır, olaya hissi yaklaşmaz. Fakat bu alttan alma uygun fırsat bulununca sona erer ve Hoca yine doğru bildiğini söyler.

Örnek fıkralar

Sen büyüksen biz de küçüğüz

Hoca, Timur'un yanına gidip Akşehirliilerin kendisinden şikâyetçi olduklarını söylemiş. Timur, Hoca'nın söylediklerine sinirlenmiş:

– Be Hoca, demiş. Sen kim oluyorsun da benim gibi büyük bir dünya hükümdarına bunları söylüyorsun?

Hoca, hiç orali olmamış ve şöyle demiş:

– Ne olacak canım, demiş. Sen büyüksen biz de küçüğüz.

Neden ağlıyorum

Timur, saçını kesen berberin verdiği aynada suratını görünce ağlamaya başlar. Ona uyararak Hoca da ağlamaya başlar. Bir süre sonra ağlamayı bırakan Timur:

Hoca'ya sorar:

– Ben aynada çirkinliğimi görünce ağlamıştım. Sen niye ağlıyorsun?

Hoca, şu cevabı verir:

– Sen aynada çirkinliğini görünce ağlamıştın. Şimdi aynaya bakmadığın için kendini görmüyor, ağlamıyorsun. Ama ben seni hâlâ görüyorum, gördüğüm için de ağlıyorum.

Hoca'nın koca öküzü

Birgün Timur, Hoca'yı cirit oynamaya davet etmiş. Hoca da koca öküzüne binmiş, çevresindekilerin kahkahaları arasındayken ağır aksak cirit yerine gelmiş.

Timur:

– Hocam, ne yaptın sen böyle? Ciritte çevik hayvan gerekir. Bu öküz de nereden çıktı?

Hoca:

– Ah efendim, demiş. Siz bunu buzağıyken görmeliydiniz. Ardından kuş bile yetişemezdi.

Üç yıl sonra

Hoca, eşeğine okuma yazma öğretmek için Timur'dan üç bin altın almış. Anlaşmaya göre, üç yıl içinde bu işi başarması gerekiyormuş.

– Ne yaptın Hoca, demişler. Öğretemezsen Timur, seni öldürür.

– Merak etmeyin, demiş Hoca. Üç yıla kadar ya Timur ölür ya da eşek. Ya da ben ölürüm.

Çok şükür

Hoca, Timur'a bir çuval pancarı armağan götürüyormuş. Yolda bir tanıdığına rastlamış.

Adam:

– Nereye böyle? diye sormuş.

Hoca da:

– Timur'a armağan götürüyorum, demiş.

Adam:

– İncir götür sen, demiş. Timur inciri çok severmiş.

Hoca, pancarları bırakıp yanına bir sepet incir almış.

Meğerse Timur, incirden hiç hoşlanmazmış. Sepeti görür görmez adamlarına emir vermiş:

– Çabuk incirleri şunun kafasına atın.

Hoca, incir yağmuruna tutulmuş. Ama hiç üzülmemiş. Kafasına her incir değdiğinde:

– Çok şükür! Çok şükür! dermiş.

Timur:

– Ne tuhafsin Hoca, demiş. Nedir bu? Kafana vuruldukça şükrediyorsun.

Hoca yine:

– Çok şükür! demiş yine ve eklemiş:

– Ya dostumun sözünü dinlemeyip de pancar getirseydim.

Timur gibi

Hoca'nın eşeği iyice yaşlanmış. Hiçbir iş göremez hâle gelmiş. Hoca, eşeği dağa salverip kendine de yeni bir eşek almış.

Birkaç gün sonra Timur, dağa avlanmaya gitmiş. Eşeği görünce hâline acımış. Sahibinin bulunmasını emretmiş.

Hoca'yı Timur'un huzuruna getirmişler.

– Hoca, bu ne nankörlük? İşine yarararken iyi. Kocayınca da dağa bırak zavallı hayanı... Şimdi bunu alıp evine götüreceksin. Kendi elinle bir güzel besleyeceksin. Ben de sık sık

adam gönderip seni takip ettireceğim. Eğer dediklerimi yapmazsan kendini ölmüş bil.

Hoca, ne yapsın! Emir emirdir diyerek eşeği odasına götürmüş. Her gün kendi eliyle eşeği beslemiş, yedirmiş içirmiş. Hayvan da bu bakım üzerine kendine gelmiş. Dinçleşmiş.

Birgün Hoca, eşeğin keyifli bir şekilde anırdığını işitince:
– Zırla eşeğim zırla demiş. Nasıl olsa Timur gibi arkan var.

B. Manzum fıkraları

Hoca'nın fıkraları mensurdur. Fakat zaman içinde hem nazma çekenlerin sanat ve zevk anlayışlarını yansıtmak hem de şiirin düzyazıya göre hatırdada daha kolay kaldığı için nazma da çekilmiş hatta bu, zamanla bir gelenek hâlini almıştır.

Bunlar arasında, 16. yüzyılda, Kanunî devri şairlerinden Güvâhî'yi ve Taşlıcalı Yahya Bey'i, 17. yüzyıl başlarında yaşayan Nevîzâde Atâî'yi örnek olarak gösterebiliriz. Ama bunlar birkaç fıkradan ibaret örneklerdir.

Yine aynı şekilde bazı fıkraları Çaylak Tevfik, Ateşzâde Mehmet İzzet Paşa, Ali Ekrem Bolayır, gibi isimler nazma çekmişlerdir.

Kitap bütünlüğünde ise ilk örnek M. Fuat Köprülü'nündür. Köprülü'nün 1918'de yayımlanan bu eserinde manzum 50 fıkra yer alır. Onu 30 yıl sonra Cumhuriyet devrinde Orhan Veli Kanık izler. O da 70 fıkrayı nazma çeker. Daha sonraları ise Abdullah Rıza Ergüven, Orhan Seyfi Orhan, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Tahir Abacı, İbrahim Zeki Burdurlu, Ömür Candaş, Sadi Cumbul, Sami Ergun, İbrahim Güleç, Kemal Özer, Nejat Sefercioğlu, Yusuf Ahıskalı, Vahap Tuncer, Hasan Latif Sarıyüce, Tekin Sönmez, Vahap Tuncer, H. Zekai Yiğitler, Bestami Yazgan, Ali Püsküllüoğlu, Hâlistin Kukul, A. Vahap Akbaş gibi isimler, Cumhuriyet devrinde Hoca'nın fıkralarını nazma çeken kimselerdendir.

Bu tür fıkralardan bazı örnekler

Kadı ile Nasreddin Hoca

Var idi Konya'da bir kadı-i şum,
İrtişa vü tama ile mezmum.

Ana her kim ki verirdi rüşvet
Muktezasınca yazardı hüccet

Hace-i devr-i zaman Nasraddin
Eyledi kadıya bir hile hemin:

Koydu bir testiye vafir toprak,
Kadıyı aldadı ol salık-i hak.

Bir kaşık bal koyup ağzına heman
Toprağı eyledi testide nihan.

Haceti olmuş idi bir hüccet,
Kadıya testiye verdi rüşvet.

Hürmet etti ana kadı, durdu,
Rüşveti gördü, safalar sürdü.

Kalemin aldı eline kadı,
Hücceti yazmağa oldu razı.

Eyledi sây-i belîği ikdam,
Haceti eyledi yanında tamam.

Hücceti verdi edip kat'ı niza,
Kadıya eyledi ol dahi veda.

Yemeğe başladı kadı aseli,
Toprağa erdi kaza ile eli.

Kadıya oldu kaziye malum,
Gönlüne kibr ü gazap etti hücum.

Gördü anı, nitekim ehl-i riya:
Zâhiri batına uymaz kat'a.

Testiyi hışm ile ol kadı-i mest
Kalb-i uşşak gibi kıldı şikest.

Kadı bir hile vü tezvîr etti.
Hücceti almağa tebdil etti.

Eyleyip dilde nihan-ı kine
Derdi yarındaşı Nasruddin'e:

– Getir ol hücceti kim yanlış var,
Bir dahisini yazayım tekrar.

Yanlış olunca keşide hüccet
Kendi davasına vermez suret...

Dinleyince bu sözü Nasruddin
Söyledi kadıya lûtf ile hemin:

– Hüccetin cümle sahih, ey nâdân!
Var ise testidedir yanlış olan...

Rüşvet ile yaşayan ahmaktır,
Anı bilmez ki sonu topraktır.

Nazma aktaran: Taşlıcalı Yahya Bey ¹³⁰

130 Taşlıcalı Yahya Bey, 16. yüzyıl divan şairlerindedir. Gazel vadisinin kuvvetli

Lâtîfe

Dimişler Nasırüddin Hâca'ya âh!
Düşüben olgun ussı gitdi nâgâh

Çoğ oğlancuklar olur katı zîrek
Görüp işitdügin anlar tizirek

Bir oğlancık işüdün bir harife
Cevâp ise ne hoş geçmiş lâtife

Dimiş ussı yoğ idi bu ne tan işi
Nesi gitdi ola idün ki teftiş

Cevâbında sözine kâdir olur
Ulalup ilm ile okısa mâhir olur

Nazma aktaran: Güvâhî¹³¹

Mesnevi

Dâstân-ı Hâce Nasrüddin
Hâce-i ukde-küşâ Nasrüddin

...

Göricek çeşmeyi rah üzre revan
Çeşme-veş ağzı suyu akdı heman

Çekdi çöpün ki içe âb-ı revan
Tîr-veş üstüne atıldı heman

temsilcilerindedir. Hoca'nın bu fıkrasına Gencine-i Râz isimli eserinde yer verilmektedir.

131 Güvâhî, Kanunî devrinde yaşayan ve Pendname adlı eseriyle tanınan bir yazardır.

Akdı su cübbe vü destarından
Gazaba geldi o dem arından

Didi ey haddini bilmez câhil
Beni itmişdi sükûtun gâfil

Hâce kim teşne bel-i rahat idi
Tâb-ı germa ile bî-tâkât idi

Dehen-i yâr gibi gördi lâtif
Lülesin öpmeğe kast itdi herif

İtdi tâzir lisan oynattı
Hâce'yi hâsılı pek ıslattı

Çeşmeye itti itâb ile hitâb
Hışm ile akdî feminden zehrab

Daima eylemezsen halk ile leç
Ağzına sokmaz idi kimse ağaç

Nazma aktaran: Nevizade Atayî

Hoca ile eşeği

Bizim Hoca eşeğinden
Hiç inmez, binicidir
Lâkin bazı koştururken
Düşer, kendini incitir.
Bîrgün şehrin meydanında
Süvarilik aşkı coşar
Cıridi varmış yanında;
Bir kahraman gibi koşar.

Lâkin çok sürmez bu koşma,
Hoca birden yere düşer.
Yerinden kalkmadan daha
Başına çocuklar üşer:

“Hoca, biz dedikti sana.
Neye bu kadar koşturdun?
Bak süvarilik satana!
Hocam, neye böyle durdun?”

Türlü lâflar söyleyerek
Hepsi geldi bir kulp taktı.
Hoca gördü ki boş emek,
Cevap vermeyerek baktı.
En sonunda herkes sustu
Hoca ne diyecek? diye.
Hoca mağrur bir tavustu,
Toz kondurmadı beyliğe.
İlerledi yavaş yavaş,
Dedi: “Yok mu başka derdim?
Neye iyi bunca telaş?
Düşmeseydim inecektim...”¹³²

Nazma aktaran: M. Fuat Köprülü

Yorgan Kavgası

Bir gece, Hoca yatakta
Rahat rahat uyuyorken;
Bir gürültü, bir şamata
Koptu da kapıda birden.
Buna dayanamazdı insan;
Hoca fırladı yataktan!

¹³² M. Fuat Köprülü, Nasreddin Hoca s.160-162

Pencereyi açıp baktı:
 Lâkin karanlıktı sokak,
 Karısı şamdanı yaktı,
 Korkudan kalbi vurarak:
 – Aman bakma pencereden!
 Hem buna karışmak neden?

Fakat Hoca pek meraklı;
 Fazla söz dinleyemezdi...
 Kavgada kalmıştı aklı:
 Deminki ses nasıl sestiydi?
 Devam ederken harıltı
 Hoca fazla duramadı!

Başındaki takiyyesini
 Düzeltip yorganı aldı;
 Karısı artık, sesini
 Çıkarmayıp bakakaldı.
 Arkasından bir şal yorgan,
 Hoca fırladı kapıdan...

– Yahu nedir gürültünüz
 Gece vakti böyle sizin?
 Torbaya mı girdi gündüz?
 Artık yeter, sesi kesin!
 Hem bilelim, nedir dava,
 Kör dövüşü yetmez mi ya?

Hepsi boş gürültü müthiş,
 Hoca'nın sözü kaynadı;
 Derken karanlıkta; ne iş!
 Yorgan arada oynadı.

Çırılçıplak kaldı Hoca,
Çekildi hemen bir uca...

Gürültü çoğalmıştı pek!
Baktı Hoca, biraz kalsa
Don gömlek bile gidecek...
Hemen: "Bende akıl olsa
Yatağımdan çıkar mıydım?"
Deyip döndü nadim nadim.

Bu esnada, dışarıdaki
Gürültüler hep kesildi;
En sonra kalan bir iki
Ayak sesi de kesildi;
Ne gürültü ne patırtı
Hoca buna şaşakaldı!

Şaşkın şaşkın giriyorken
Odaya karısı sordu:
"Kavgaya ne imiş? Böyle birden,
Neye uzamayıp durdu?
Sanıyordum uzayacak,
Sabaha sürecektir mutlak?"
Hoca, biraz düşünerek
Durdu başını salladı;
Anlamıştı bu sırrı pek,
Damağında vardı tadı,
Dedi: "Bizim yorgan gitti,
O gidince, dava bitti..."¹³³

Nazma aktaran: M. Fuat Köprülü

133 M. Fuat Köprülü, age. s. 83-85

Kavuk

Birgün bir adam, elinde mektup,
 Der ki Hoca'yı tutup:
 "Hocam, zahmet ya, sana,
 Şu mektubu bir okusana!"

Açar bakar ki Hoca,
 Mektup baştan sona Arapça.
 Şöyle bir evirir, çevirir;
 Söktüremez çaresiz geri verir.
 Der ki: "Başkasına okut bunu sen."
 Adam, şaşırır: "Neden?"
 "Türkçe değil, bu mektup okuyamam."
 Yine anlamaz adam.
 Hoca'nın okuması yok zanneder.
 "Ayıp, Hoca! Ayıp." der.
 "Benden utanmıyorsun, şundan utan!
 Şu başındaki koca kavuğundan."
 Hoca, kavuğu çıkarıp uzatır.
 Sonra da: "Mademki der, iş kavuktadır;
 Haydi, benim güdüğüm, giy de şunu
 Kendin oku bakalım mektubunu."¹³⁴

Nazma aktaran: O.Veli Kanık

Eşeğe danışayım

Saygısız bir komşusu
 Eşeğe kurup pusu
 Rahmetlinin evine
 Erkenden koşar yine:

134 O. Veli Kanık Nasreddin Hoca Hikâyeleri s. 34

“Komşular yardım sever
Eşeğini biraz ver”
Hoca ise yanaşmaz

Der ki: “Sen bana biraz
Müsaade et de bayım
Eşeğe bir danışayım
Fikrini bir alayım.”
“Peki” derse eşeğim
Alıp gitmekte hürsün
Sağlıkla götürürsün.

Hoca az sonra gelir
Komşusuna yönelir:
“Gider misin?” deyince
Sızlandı ince ince
Sonra dedi ki: “Hayır”
Üstelik göğsü şişti
Şu ricaya girişti:
“Belâdan beni kayır
Verirsen yabancıya
Bakmaz sızı acıya
Beni dürtükler, döver
Sırtıma bir çul takılmaz;
Seni de boş bırakmaz,
Yedi ceddine söver.”¹³⁵

Nazma aktaran: Sami Ergun

135 Sami Ergun, Manzum Nasreddin Hoca Fıkraları ve Hikâyeleri, s. 70

Eşğe yeşil gözlük

Hoca merhum bir zaman
Ot bulamadığından
Eşğine durmadan
Yediriyormuş geven

Hep geven yiyen hayvan
Usanmış tatlı canından
Açlığa katlanır olmuş
Yemez olmuş gevenden

Otu nerde bulsun Hoca
Düşünmüş buna çare
Yeşil camdan gözlük yapmış
Eşğin gözüne göre

Eşek yeşil gözlükten
Geveni ot sanınca
Girişmiş iştahla ot yemeye
“Seni köftehor, demiş Hoca
Dört ayaküstüne düştün yine.”¹³⁶

Nazma aktaran: Sabutay H. Karahasanoğlu

Tabutun içinde bulunma da

Yine birgün komşudan
Biri vefat etmişti.
Herkes işi gücü bırakıp
Cenazeye gitmişti.

136 S. Hikmet Karahasanoğlu, Nasreddin Hoca, s. 49

O sırada bir adam,
Yaklaşmış Nasreddin'e.
Demiş: "Sorum olacak,
Ey Hocam sana yine.

Acımız fazla büyük,
Elbette sabretmeli!
Cenaze götürürken,
Neresinden gitmeli?"

Hoca demiş: "Elbette,
Sonu budur her kulun!
Tabutta bulunma da
Nerde istersen bulun!"

Nazma aktaran: Hâlistin Kukul

Anası ağlayacak

Yakınlarda bir köyde, Hoca'nın büyük oğlu,
Çömlekçilik yaparmış; bu imiş geçim yolu.
Hoca, birgün oğlunu ziyarete gidince,
Oğlan saygı göstermiş, elinden geldiğince.
Çalıştığı yere de yürümüşler beraber;
İpislak çömleklerle doluymuş hemen her yer.
"Bak baba!" demiş oğlan, "Bütün paralarımı,
Çömleklere yatırdım; seyret artık kârımı!
Hava güneşli olur da hepsi kurursa elbet;
Ama hani olur ya, yağmur yağarsa şayet,
İşte baba, o zaman, bilesin anam ağlar!"

Hoca, ordan ayrılır, küçük oğluna uğrar.
 O da lâf arasında demiş ki babasına:
 “Varım yoğum şu tarla; çok emek verdim ona.
 İyi bir yağmur yağsa, zengin oldum gitti bil;
 Ama kuraklık olsa, olacağım sersafil!
 Yağmazsa anam ağlar, baba, bilesin bunu!”
 Hoca, canı pek sıkkın, tutmuş evin yolunu.
 “Ah efendi, bu ne hâl?” demiş ona karısı:
 “Ne oldu sana böyle, yüzün çıft çarşısı!”
 “Benimki bir şey mi ki... Asıl kendini düşün;
 İki oğlan anası, oldukça zordur işin!
 Yağmur boşansa şayet, ağlayacaksın kesin;
 Yağmasa, ağlayacak olan da yine sensin!”

Nazma aktaran: A. Vahap Akbaş

C. Tasavvufî açıdan yorumlanan fıkraları

Hoca'nın fıkralarını bu şekilde yorumlayanların başında Burhaneddin Çelebi gelmektedir. O, Hoca'nın 121 fıkrasını bu şekilde yorumlamaktadır. Burhaneddin Çelebi, bu çalışmadaki maksadını kitabının başında şöyle belirtiyor: “Nasreddin Hoca hazretlerinin, Allah rahmet eylesin, zamanın seçkin kişisi, latif bir insan olduğu herkesçe kabul edilir.

Bizler, hayat karşısında çocuklar gibi olduğumuzdan, Hakk'ın yolunu latifelerle, benzetmelerle ve mizahî olarak alay yoluyla söylerler. Hâlbuki bu şerefli kişinin benzetme ve alay yerini tutan güzel latifelerinin yalnız eğlendirmek için yapılmış sayılması, hakikati tam olarak anlayanlarca yeterli olmaz. Bir nice ince düşüncenin anlamlarını ve faydalı öğütleri içine alan hikâyelerin kabuğuna bakmayıp duruma uygun olanların özünden yararlanmanın daha doğru olduğu, pirimiz

Hız. Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde mübarek beyitte buyurdukları gibidir:

*Beytimiz beyit değildir ülkedir
Alayımız alay değil derstir.*

Zira benzetme bir ülke yerini tutar, alay ders yerini tutar. Anlamı kapalı olduğundan rahmetlinin yüz yirmi bir adet latifesini (...) bir kısa, iyiye, güzele yorma olarak anlamaya ve açıklamaya giriştim.¹³⁷

Günümüz şairlerinden Ali Günvar ve Şaban Abak da Hoca'nın bazı fıkralarını bu şekilde yorumlama eğilimindedirler.¹³⁸⁻¹³⁹

Bu tür yorumlara bazı örnekler

Kanathı deve

Birgün Hoca:

– Allah'a şükredin ki deveye kanat vermemiş. Eğer vermiş olaydı evlerinizde yahut bahçelerinize konarak başlarınıza yıkardı, demiş.

Yorum

Yüce Allah'ın büyüklük ve ihsanını görün. Her kuluna mal mansıp vermediğine şükredin. Zira herkesin kabiliyetine göre ihsan olunur. Kabiliyet olmadığında, iş deveye kanat verilmesine döner. Hem kendiniz günaha girmiş hem de başkalarını günaha sokmuş olurdunuz.

137 Letaif-i Nasreddin Hoca, Burhaniye tercümesi, Fikret Türkmen

138 Ali Günvar, Yedi İklim Dergisi, agy. s. 9-11

139 Bu yorumlar hakkında daha fazla örnek için Bkz. Yedi İklim Dergisi sayı 138-139'da Ali Günvar ve Şaban Abak'ın Yazıları, Burhaneddin Çelebi'nin bibliyografyada adı verilen eseri ve İsmail Emre.net sitesi

Kaftan

Hoca bir gece uyuyamaz. Can sıkıntısıyla dışarı çıkar. Karısı da gündüzden çamaşır yıkamış, Hoca'nın kaftanını ipe sermiştir.

Hoca, ipteki kaftanını evine girmek isteyen bir yabancı insan sanarak okla vurur.

Sabah, olunca Hoca durumu anlar ve şöyle dua eder:

– Ya Rab, sana şükürler olsun. İyi ki kaftanın içinde ben yoktum. Eğer olsaydım çoktan ölmüştüm.

Yorum

Kendini kendinde ara. Kendini kendin helak etme. Nefsini bilen Rabbini de bilir. Ok ve yay gibi uğraşlarla nefsinizi acizleştirin. Tefekkürle kendini bulup aklını başına al demek istemektedir.

Gezmeye çıkan ölü

Birgün Hoca, kıra çıkıp giderken karşıdan birkaç atlı gelir. Hoca, gidip bir mezarın yanına gelip elbiselerini çıkarır ve kabre girer. Atlılar, Hoca'yı görüp: “Bre adam! Burada ne yatarsın?” dediklerinde bir söz bulamayan Hoca: “Kabir ehlin-den idim. Buraya seyre çıktım.” demiş.

Yorum

“Bu dünyaya ziraata çıktık. Ölmezden önce ölüp bu övünme elbisesini çıkarıp kefenleri boynumuza takınıp, âhiret azığını hazırlayıp ölmüşlerden olun. Zira yolumuzda soyguncu vardır. Birgün gelip sizi yok eder.” demek istiyor.

İsmail Emre de Nasreddin Hoca'nın büyük bir mutasavvıf olduğunu; fıkralarının da tasavvufi hakikat ile tasavvufi ahlâkı telkin etmek istediğini söyleyerek bu tür yorumlar yapmak-

tadır.¹⁴⁰ Emre, hemen her sohbetinde bu tür yorumlara vermektedir. Onlardan bazıları şöyledir:

Oğlumun babası öldü de...

Birgün Hoca, baştanbaşa siyahlar giyerek dışarı çıkmış. Hoca'nın hâlinde bir acayiplik olduğunu görenler sormuşlar:

– Hocam, niye böyle baştanbaşa karalar giymişsin?

Hoca, ciddiyetle cevap vermiş:

– Oğlumun babası öldü de onun yasını tutuyorum.

Yorum

Hoca, insanların bir maddî bir de manevî varlıkları olduğunu anlatmak istemiş. Kendisinin maddî varlığı oğlunun babası olan etten, kandan ibaret vücudu. Manevî varlığı ise, Allah'ta fani olmuş. Hoca (ölmeden evvel ölme) sırrına mazhar olup maddî vücudun geçici bir varlık olduğunu anlayarak nefsinin arzularını öldürdüğünü halka anlatmak istiyor bu sözleriyle. Fakat öğünmek için değil, onları uyandırmak için.

(Allah varken, benim varlığımın ne kıymeti olabilir? İşte o da öldü gitti) demek istiyor. Siyah elbise giymesi, (yas tutuyorum) demesi, onlara bu işi anlatabilmek içindir.

D. Başka dillerdeki fıkraları

Kıyamet (Uygur)

Şehrin ünlü beyi, Nasreddin Hoca'yı evine çağırıp sormuş:

– Hocam, size çok okumuş molla adam diyorlar. Söyleyin bakalım kıyamet ne zaman kopacak?

– Sizin öldüğünüzün ertesi günü, diye cevap vermiş Nasreddin Hoca.

¹⁴⁰ İsmail Güleç, İsmail Emre ve Nasreddin Hoca'nın fıkralarına farklı bir yaklaşım, Yedi İklim Dergisi, ags. s. 99-105

– Nereden biliyorsunuz? diye sormuş zengin.

Nasreddin Hoca:

– Siz öldüğünüz anda mirasçılarınızın kavgasından dünya alt üst olacak da o yüzden demiş.

Farkı neymiş (Özbek)

Nasreddin Hoca'ya sormuşlar:

– Hocam, kasapla doktorun arasında bir fark var mı?

Hoca cevap vermiş:

– Tabi ki var.

Meraklanıp sormuşlar:

– Peki nasıl bir fark var?

Hoca, şöyle cevap vermiş:

– Kasap önce öldürüp derisini yüzer, doktor ise önce derisini yüzer sonra öldürür.

Et ne oldu (Azerî)

Molla Nasreddin, evine üç kilo et almış. Karısına akşama pişirmesini söylemiş.

Akşam olunca karısı, Hoca'nın önüne bamyaya aşı koymuş.

Hoca sormuş:

– Hanım et ne oldu?

– Sorma Hoca, kedi yedi.

Hoca, eline bir terazi alıp kediyi tartmış. Kedi üç kilo. Bunun üzerine karısına:

– Söyle bakalım. Üç kilo eti bu kedi nasıl yedi. Eğer bu kediyse et nerede. Et buysa kedi nerede?

Üzüm çubuğu (Türkmen)

Efendi (Nasreddin Hoca), üzüm çubuklarını sıra sıra dikiyormuş. Bunu gören dostlarından biri:

– Onlar, ne zaman yetişir ne zaman ürün verir? Senin bu üzümlerden tadabileceğin bile şüpheli, demiş.

Efendi de:

– Doğru söylüyorsun. Diktiklerinden yedik, diktiklerimizden yesinler, demiş.

Kaç dostun var (Kazak)

Hoca, kadı olunca sormuşlar:

– Şimdi dostunuz çok mu?

Hoca demiş ki:

– Şimdi onlar sayılacak gibi değil. Ama ben kadılıktan ayrıldıktan sonra belli olur ne kadar oldukları.

Müneccim (Fars)

Birgün bir adam, Hoca'ya, müneccim olduğunu söylemiş.

Hoca sormuş:

– Peki, senin komşun kim? Adı nedir?

– Bilmiyorum demiş adam. O zaman Hoca da şöyle demiş:

– Sen yanındaki komşunun kim olduğunu bilmiyorsan yıldızları nasıl bileceksin?

Kahve (Yunanistan)

Hoca, birgün kahveye gider. Kahveci şaka yapmak için fincanın altına bir kâğıt koyar. Kâğıtta şunlar yazılıdır:

– Hoca, kahve Yemen'den gelir, yolu pek uzak. Bu kahveye 20 Drahmi yetmez, 25 bırak.

Hoca da kâğıdın arkasını çevirerek şunları yazar:

– Kahveci, kahve Yemen'den gelir, yolu pek sapa. Yirmi Drahmi yetmezse kahveyi kapa.

Hava değişikliği (Bosna-Hersek)

Günün birinde Nasreddin Hoca, şehir dışına gezmeye çıkmış. Etrafta dolaşırken yolda birkaç atlıya rast gelmiş. Bunlar silahlı adamlarmış. Hoca, korkusundan üzerindeki cübbeyi atarak yakındaki bir mezarlığa saklanmış.

Fakat atlılar Hoca'yı görüp sormuşlar:

– Orada ne arıyorsun be adam?

Hoca, cevabı yapıştırmış:

– Ben buradaki ölmüşlerden biriyim. Biraz hava değişikliğine çıkmıştım.

Kaynakça

Ansiklopediler

- İslâm Ansiklopedisi, -Komisyon- c. 9, İstanbul, 1945
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, -Komisyon- c. 6, İstanbul, 1986
Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, İhsan Işık, Ankara, 2001
Yeni Türk Ansiklopedisi, -Komisyon- c. 7, İstanbul, 1985

Kitaplar

- Araz, Nezihe: Anadolu Erenleri, İstanbul, 2000
Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, İstanbul, 2001
Bayram, Mikâil, Tarihın Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evran, İstanbul, 2001
Boratav, Pertev Nail, 100 Soruda Halk Edebiyatı, İstanbul, 1969
Cenikoğlu, G. Tarıman; Akşehir Folklorundan Bir Demet, Ankara, 2000
Çelebi, Evliya, Seyahatname, İstanbul, 1898
Danışmend, İsmail Hami, Nasreddin Hoca Fıkraları, İstanbul, 1944
Efe, Ahmet, Nasreddin Hoca, İstanbul, 2004

- Ergun, Sami, Manzum Nasreddin Hoca Fıkraları ve Hikâyeleri, Ankara, 1950
- Erkılıç, Cafer, Evliya Çelebi, İstanbul, 1969
- Eskişehir Valiliği, 3. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Eskişehir, 1987
- Eyüboğlu, Sabahattin, Yunus Emre, İstanbul, 1985
- Gölpınarlı, Abdülbaki, Nasreddin Hoca, İstanbul, 1961
- Güney, Eflatun Cem, Nasreddin Hoca Fıkraları, İstanbul, 1974
- Kabacalı, Alpay, Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca, İstanbul, 2000
- Kanık, Orhan Veli, Nasreddin Hoca Hikâyeleri, İstanbul, 1970
- Karahasanoğlu, Sabutay Hikmet, Nasreddin Hoca, Ankara, 1991
- Konyalı, İbrahim Hakkı, Akşehir, Nasreddin Hoca'nın Şehri, İstanbul, 1945
- Köprülü, M. Fuad, Nasreddin Hoca, Ankara, 2004
- Koz, M. Sabri, Nasreddin Hoca'dan Fıkralar, İstanbul, 1982
- Köseoğlu, Ahmet, Konya'da Kültür ve Sanat, Konya, 2004
- Kukul, M. Hâlistin, şiirlerle Nasreddin Hoca Fıkraları, Ankara, 1989
- Kurdakul, Şükran, Şair ve Yazarlar Sözlüğü, İstanbul, 1989
- Kurgan, Şükrü, Nasreddin Hoca, Ankara, 1986
- Kültür Bakanlığı, Uluslararası 1. Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1990
- Kültür Bakanlığı, Nasreddin Hoca Seksiyon Bildirileri, Ankara, 1996
- Lâmizade Abdullah Çelebi, Letâif, Hz. Yaşar Çalışkan, İstanbul, 1978

- Necatigil, Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul, 1975
- Özbek, Abdullah, Bir Eğitimci Olarak Nasreddin Hoca, Konya, 2004
- Sakaoğlu, Saim, Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca, Konya, 1992
- Tokmakçioğlu, Erdoğan, Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca, İstanbul, 1971
- Türkmen, Fikret, Letaif-i Nasreddin Hoca, Burhaniye Tercümesi, Ankara, 1989
- Uçman, Duhter, Nasreddin Hoca ile Çocuklar, İstanbul, 1993
- Uzun, Kemal, Nasreddin Hoca Araştırması, İstanbul, 1988
- Yakupoglu, Ahmet, Minyatürlerle Nasreddin Hoca Fıkraları, İstanbul, 1999

Dergiler

- Türk Dili dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel sayısı, Sayı 207, Ankara, 1968
- Türk Edebiyatı, Nasreddin Hoca Anıt Sayısı, Sayı 255, İstanbul, 1995
- Yedi İklim Dergisi, Nasreddin Hoca Özel Sayısı. Sayı 138-139, İstanbul, 2001